

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο καθεστώς της Εκκλησίας της
Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας»**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ:

π. Στυλιανός Μουστακούδης

ΟΝΟΜΑ Α΄ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ:

Λόης Γεώργιος Νεκτάριος

ΟΝΟΜΑ Β΄ ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ:

Κωνσταντίνος Παπαστάθης

ΠΑΤΡΑ
Ιούνιος, 2024

**HELLENIC OPEN UNIVERSITY
SCHOOL OF HUMANITIES**

**COURSE OF STUDIES:
«ORTHODOX THEOLOGY STUDIES»**

**DISSERTATION:
«From the Autonomous to the Autocephalous regime of the Church of the
Republic of North Macedonia»**

STUDENT NAME:

Fr. Stylianos Moustakoudis

1st SUPERVISOR'S NAME:

Lois Georgios Nektarios

2nd SUPERVISOR'S NAME:

Konstantinos Papastathis

PATRA

June, 2024

© ΕΑΠ, 2024

Η παρούσα διατριβή, η οποία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της ΘΕ ΟΡΘ, και τα λοιπά αποτελέσματα της αντίστοιχης Διπλωματικής Εργασίας (ΔΕ) αποτελούν συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης και αναπαραγωγής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα και το ΕΑΠ, όπου εκπονήθηκε η ΔΕ, καθώς και τον επιβλέποντα και την επιτροπή κρίσης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	4
Συνομογραφίες.....	5
Πρόλογος.....	7
Περίληψη.....	9
Abstract.....	11
Εισαγωγή.....	13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΑΥΤΟΝΟΜΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ (1959) ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

A1. Ιστορική αναδρομή.....	15
A2. Η ετεροδιδασκαλία του Εθνοφυλετισμού.....	20
A3. Η έκθεση της Επιτροπής του Οικουμενικού Πατριαρχείου περί του ζητήματος του Εθνοφυλετισμού.....	31
A4. Η εμπλοκή του πολιτικού παράγοντα στα εκκλησιαστικά ζητήματα των Βαλκανίων.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. ΤΟ ΑΥΤΟΝΟΜΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (1959) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

B1. Η θέση της Σερβικής Εκκλησίας έναντι της ανακήρυξης του Αυτόνομου καθεστώτος της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Λαϊκής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας».....	40
B2. Ο ρόλος του Πατριάρχη Γερμανού (Χράνισλαβ) Τζόριτς στο Αυτόνομο καθεστώς της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας (1959).....	45

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΜΕΤΑΞΥ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ» ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΣΕΡΒΙΑΣ (1967)

Γ1. Η θέση της Σερβικής Εκκλησίας στην ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου καθεστώτος (1967).....	50
Γ2. Από το Αυτοκέφαλο καθεστώς (1967) της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας μέχρι τη Συμφωνία της Νις (2002).....	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣ (17 ΜΑΙΟΥ 2002) ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Δ1. Το πλαίσιο της Συμφωνίας της Νις (2002).....	66
Δ2. Η επόμενη μέρα της Συμφωνίας της Νις (2002) και ο αντίκτυπός στις σχέσεις μεταξύ των δύο Ορθόδοξων Εκκλησιών της χερσονήσου του Αίμου.....	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣ (2002) ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (2022)

E1. Η Συμφωνία των Πρεσπών.....	73
E2. Το Πατριαρχείο Σερβίας χορηγεί Τόμο Αυτοκεφαλίας στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος.....	75

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ. ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ.....

80

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....

83

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: α. Επίσημα έγγραφα (κατ' επιλογήν).....

86

β. Φωτογραφικό υλικό.....

92

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....

97

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

- ΑΑ: Αρχιεπισκοπή Αχρίδας
ΒΠΠ: Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος
ΔΣΒ: Δελτίο Σλαβικής Βιβλιογραφίας, Θεσσαλονίκη
ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΜΠ: Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία»
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΚΓ: Κομμουνιστικό Κόμμα Γιουγκοσλαβίας
ΜΟΕ: Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία
ΠΓΔΜ: πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας
ΠΛ: Πάπυρος – Λαρούς, Γενική Παγκόσμιος Εγκυκλοπαίδεια μετά πλήρους λεξικού της Ελληνικής Γλώσσας
ΡΓ: J.-P. Migne (εκδ.), *Patrologiae Graecae Cursus Completus*, Paris
ΠΣΕ: Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών
ΣΕ: Σερβική Εκκλησία
ΣΥΝΤΑΓΜΑ: *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των ιερών Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, και των κατὰ μέρος αγίων Πατέρων*, Αθήνησιν
ΘΗΕ: Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το θέμα της παρούσης εργασίας σχετίζεται άμεσα με ένα ελληνικό γεωγραφικό διαμέρισμα, το οποίο αποτελεί τον τόπο καταγωγής μου. Το εν λόγω διαμέρισμα μοιράζεται το ίδιο όνομα με το κρατίδιο στο οποίο ανήκει η μέχρι πρόσφατα σχισματική Αρχιεπισκοπή Αχρίδος. Το εν λόγω θέμα, εκτός από την περίπλοκη φύση του, έχει θεολογικές, ιστορικές και πολιτικές προεκτάσεις, οι οποίες απαιτούν λεπτό χειρισμό και οπωσδήποτε σαφείς αποστάσεις από ακραίες τοποθετήσεις. Μία από τις προεκτάσεις αυτές είναι η «αίρεση» του Εθνοφυλετισμού η οποία, αρχικά, εκδηλώθηκε στη Βουλγαρία κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα και μετέπειτα εμφανίσθηκε στη Δημοκρατία της Βορείου Μακεδονίας. Ο Εθνοφυλετισμός αφορά και την ιστορική Αρχιεπισκοπή Αχρίδας, της οποίας η ιστορική διαδρομή παρουσίασε ιδιαιτερότητες μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η Εκκλησία των Σκοπίων μεταβλήθηκε σε προϊόν προπαγάνδας του σλαβικού επεκτατισμού. Η έννοια του έθνους έχει θετικό πρόσημο όταν χρησιμοποιείται με θετικό πρόσημο· ωστόσο, όταν στο επίπεδο εκάστης τοπικής Εκκλησίας κυριαρχήσουν οι πολιτικές σκοπιμότητες, τότε εμφανίζεται η αρνητική χροιά του Εθνοφυλετισμού. Συνεπώς, εξαιτίας του παραλογισμού αυτού, ο Εθνοφυλετισμός είναι ικανός να διαλύσει από κοινού την Εκκλησία και το αντίστοιχο Κράτος.

Το κράτος – μόρφωμα των Σκοπίων προέκυψε από τα κελεύσματα των Μεγάλων Δυνάμεων προκειμένου να περιορισθεί η επιρροή της Σερβίας και της Ελλάδος στο εν λόγω διαμέρισμα των Βαλκανίων. Κατά αντίστοιχο τρόπο, η Εκκλησία της Δημοκρατίας Βόρειας Μακεδονίας απέκτησε καθεστώς αυτονομίας χάρη στην παρέμβαση του πολιτικού παράγοντα των ισχυρών του πλανήτη, οι οποίοι προώθησαν και την υπογραφή της αντίστοιχης Συμφωνίας των Πρεσπών. Εάν η σημερινή κατάσταση παραλληλισθεί με τα ισχύοντα δεδομένα μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τότε διαπιστώνεται ότι η συγκεκριμένη Εκκλησία προβαίνει στη δημιουργία «τετελεσμένων» εκκλησιαστικών γεγονότων, τα οποία συναποτελούν ένα ιδιαίτερο «status quo», πλήρες εχθρότητας και σκοπιμοτήτων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη της «επικοινωνίας» του Πατριαρχείου Σερβίας με τη σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων. Καρπός αυτής της «επικοινωνίας» υπήρξε η αναγνώριση της Μακεδονικής Εκκλησίας ως Αυτοκέφαλης από το Πατριαρχείο Σερβίας κατά το έτος 2022, χωρίς την επίσημη συγκατάθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Αναμφίβολα, η Συμφωνία των Πρεσπών, χάρη στην οποία το κρατίδιο των Σκοπίων μετονομάσθηκε σε «Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας», προκάλεσε ανακατατάξεις και στο

εκκλησιαστικό στερέωμα. Απότοκο της Συμφωνίας ήταν η απόδοση της ονομασίας «Μακεδονική Εκκλησία» στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία του κρατιδίου, η οποία ήταν σχισματική. Παράλληλα, οι ιθύνοντες της τοπικής Εκκλησίας επιχείρησαν να συνδέσουν την «Μακεδονική Εκκλησία» με την ιστορική Αρχιεπισκοπή Αχρίδας, η οποία είχε κατηργηθεί ήδη από το έτος 1767. Ο εν λόγω συσχετισμός, ο οποίος τροφοδοτήθηκε από την ανάγκη νομιμοποίησης της εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας της Βορείου Μακεδονίας, σε καμία περίπτωση δεν αιτιολογεί τους ανιστόρητους ισχυρισμούς των ιθυνόντων αυτής.

Στο σημείο αυτό θα επιθυμούσα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς τον επιβλέποντα Καθηγητή μου, κ. Γεώργιο Νεκτάριο Λόη για τις συμβουλές και την καθοδήγησή του ώστε να ολοκληρωθεί η παρούσα διπλωματική εργασία. Επίσης, καρδιακές ευχαριστίες απευθύνω στον συνεπιβλέποντα Καθηγητή, κ. Κωνσταντίνο Παπαστάθη, ο οποίος συνέβαλε ουσιαστικά με την καθοδήγησή του στην περάτωση της εργασίας αυτής.

Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

π. Στυλιανός Μουστακούδης

Α΄ Επιβλέπων

Β΄ Επιβλέπων

Λόης Γεώργιος Νεκτάριος

Κωνσταντίνος Παπαστάθης

Περίληψη:

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει την εξέλιξη του φαινομένου του Εθνοφυλετισμού στους κόλπους της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η εμφάνιση και η διάδοση του Εθνοφυλετισμού στη χερσόνησο του Αίμου δεν ήταν τυχαίο γεγονός, αλλά καρπός της διάδοσης των ιδεών του Διαφωτισμού· κατά συνέπεια, από τον Εθνοφυλετισμό καλλιεργήθηκε και αναπτύχθηκε η ιδέα του «Ανατολικού» ζητήματος. Το εν λόγω ζήτημα αφύπνισε τους λαούς και προκάλεσε τη δημιουργία των Εθνικών Κρατών, ενώ ο Εθνοφυλετισμός εκδηλώθηκε τόσο στην Εκκλησία της Βουλγαρίας, όσο και στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας.

Η παρούσα εργασία εξετάζει την πορεία της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας από την Αυτονομία (1959) στην Αυτοκεφαλία (2022). Η συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών βασίστηκε στην ποιοτική έρευνα και στη συγκέντρωση των κομβικότερων στοιχείων για την αντικειμενικότερη απόδοση των ιστορικών γεγονότων. Επίσης, καταγράφηκαν τα γεγονότα εκείνα τα οποία συνέβαλαν στην εργαλειοποίηση της Εκκλησίας ώστε να υπηρετηθούν οι πολιτικοί και εθνικιστικοί στόχοι.

Η πρόθεση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας να αποσχισθεί από το Πατριαρχείο Σερβίας είχε εκφραστεί ήδη από το έτος 1945, υπό το πρόσχημα ότι η εν λόγω Εκκλησία ήταν η συνέχεια της ιστορικής Αρχιεπισκοπής Αχρίδας. Ωστόσο, ο εν λόγω ισχυρισμός δεν ευσταθεί καθώς αφενός ουδεμία ομοιότητα υπάρχει με την ιστορική Αρχιεπισκοπή Αχρίδας, αφετέρου οι αυτοαποκαλούμενοι «Μακεδόνες» των Σκοπίων (νυν Βόρειας Μακεδονίας) είναι Σλαβικής και, κυρίως, Βουλγαρικής καταγωγής. Επομένως, η δημιουργία της Αυτόνομης και Σχισματικής Αυτοκέφαλης Εκκλησίας των Σκοπίων ήταν καρπός των ενεργειών του κομμουνιστικού καθεστώτος της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (FYROM). Μάλιστα, το καθεστώς δεν δίστασε να χαρακτηρίσει το Πατριαρχείο Σερβίας ως σχισματική θρησκευτική οργάνωση.

Η προώθηση της «Μακεδονικής» Εκκλησίας δύναται να θεωρηθεί ως «συνέχεια» της Βουλγαρικής Εξαρχίας και κατάφορη παραβίαση της εκκλησιαστικής τάξης. Η πράξη αυτή είχε ως στόχο την υποβίβαση τόσο του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως όσο και του Πατριαρχείου Σερβίας. Επιπλέον, οι ιθύνοντες της Εκκλησίας των Σκοπίων, έχοντας την υποστήριξη των κρατικών Αρχών, στόχευαν στη συμπερίληψη επαρχιών στην Ομόσπονδη Γιουγκοσλαβία προκειμένου να εκπληρώσουν τους εθνικιστικούς τους στόχους. Επακόλουθα, το Πατριαρχείο της Σερβίας κήρυξε την Εκκλησία των Σκοπίων σχισματική, έχοντας την αμέριστη υποστήριξη τόσο του Οικουμενικού Πατριαρχείου όσο και των λοιπών Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών.

Λέξεις – κλειδιά: Εθνοφλυετισμός, Αυτοκέφαλο, Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Πατριαρχείο Σερβίας, βουλγαρική Εξαρχία, Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία (ΜΟΕ), Βουλγαρικό Σχίσμα, Σχισματική Θρησκευτική Οργάνωση, Αρχιεπισκοπή Αχρίδας, Σερβία, Βουλγαρία, ΠΓΔΜ

From the Autonomous to the Autocephalous regime of the Church of the Republic of North Macedonia

fr. Stylianos Moustakoudis

1st Supervisor's name:

Lois Georgios Nektarios

2nd Supervisor's name:

Konstantinos Papastathis

Abstract

The thesis presents the ethno-tribalism phenomenon's evolution which exists into the Orthodox Church. The development and the emergence of ethno-tribalism in the Aimos peninsula was not a random fact, but it came from the spread of Enlightenment ideas, resulting in the development of the idea of the "Eastern" question. This query led the Balkan nations and the people to the creation of the National States. Ethno-tribalism was strongly manifested in the Church of Bulgaria, as well as in the neighboring Republic of North Macedonia.

The subject of the thesis is the examination of the path which the Church of the Republic of North Macedonia was followed from the Autonomous (1959) to the Autocephalous (2022). The collection of all the necessary information was based on the qualitative research, and all the elements were examined as objectively as possible. Moreover, the thesis examines how the Macedonian Church served the political interests and nationalist goals.

After 1945, the Orthodox Church of the Republic of North Macedonia showed its intention to separate from the jurisdiction of the Serbian Patriarchate, considering itself as the continuation of the historical Archdiocese of Ahrida (Ochrid). However, there was no similarity with the historical Archdiocese of Achrid which had its roots in the Archdiocese of Justinian First. The self-proclaimed "Macedonians" of Skopje (now North Macedonia) are mainly Slavs and Bulgarians. Therefore, the creation of the Autonomous and Schismatic Autocephalous Church of Skopje came from the actions of the Communist's party of the Former Yugoslav Republic of Macedonia (FYROM). In fact, the government did not hesitate to characterize the Patriarchate of Serbia as a "schismatic religious organization".

These acts of the "Macedonian Church" could be considered as a form of continuation of the Bulgarian Exarchate and as the enormous violation of church order. The "Macedonian Church's" acts aimed at subduing both the Ecumenical Patriarchate of Constantinople and the Patriarchate of Serbia. The aim of the schismatic Church of Skopje was to include provinces in the Federal

π. Στυλιανός Μουστακούδης, Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο Καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

Yugoslavia with the support of the government authorities in order to promote their nationalist goals. Consequently, the Patriarchate of Serbia declared the Church of Skopje schismatic with the full support of the Ecumenical Patriarchate and the other Autocephalous Orthodox Churches.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία αποσκοπεί να καταγράψει την εξέλιξη της αρχιεπισκοπής Αχρίδας σε «Μακεδονική» Ορθόδοξη Εκκλησία των Σκοπίων, από την Αυτονομία του 1959 έως την απόδοση της Αυτοκεφαλίας το έτος 2022. Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας είχε άρωμα ελληνικό και αποτελούσε πρότυπο για την εποχή της· ωστόσο, μετά την εμπλοκή του Κομμουνιστικού Καθεστώτος της πρώην Γιουγκοσλαβίας, η εν λόγω Αρχιεπισκοπή ακολούθησε διαφορετική πορεία. Στην παρούσα εργασία θα αναλυθεί η πορεία της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου έως σήμερα. Άλλωστε, η περιοχή αυτή ήταν επίκεντρο αναταραχών ήδη από την βυζαντινή περίοδο έως σήμερα.

Κατά συνέπεια, η τοπική Εκκλησία επιστρατεύθηκε για την εκπλήρωση αυτών των πολιτικών σκοπιμοτήτων. Το Πατριαρχείο Σερβίας αναγνώρισε κατόπιν πιέσεων το καθεστώς της Αυτονομίας (1959) της «Μακεδονικής» Εκκλησίας. Σκοπός των εμπνευστών της «Μακεδονικής Εκκλησίας» ήταν να σφετεριστούν την Ελληνική Ιστορία προς εξυπηρέτηση των στόχων του νεοδημιουργηθέντος κράτους. Η παρούσα εργασία δομείται ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα γεγονότα τα οποία προηγήθηκαν από την παραχώρηση αυτονομίας στη Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην επεξήγηση και ερμηνεία του φαινομένου του Εθνοφυλετισμού επειδή αυτή η «αίρεση» αποτέλεσε το αίτιο του συνόλου των ενεργειών του πολιτικού και εκκλησιαστικού παράγοντα. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφεται το πλαίσιο στο οποίο κινήθηκαν οι κρατικές αρχές και η Εκκλησία προκειμένου να φθάσουν στη διεκδίκηση του αυτόνομου καθεστώτος. Επίσης, γίνεται αναφορά στη δυναμική παρουσία του πατριάρχη Σερβίας Γερμανού και στις ενέργειές του για να αντιμετωπίσει τις ενέργειες της Μακεδονικής Εκκλησίας.

Το τρίτο κεφάλαιο εξετάζει αφενός την αυτοανακήρυξη του Αυτοκέφαλου της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και αφετέρου επεξηγεί τις συνέπειες αυτής της επιλογής στις σχέσεις του νέου εκκλησιαστικού μορφώματος όχι μόνο με τη Σερβική Εκκλησία, αλλά και με τις υπόλοιπες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στην προσπάθεια των υπευθύνων αμφοτέρων των Εκκλησιών για την από κοινού συνεννόηση στην προσπάθεια εύρεσης μίας κοινά αποδεκτής λύσης για το ζήτημα αυτό. Η λύση στην οποία κατέληξαν (Συμφωνία της Νις) δεν έγινε τελικά αποδεκτή από τους υπάρχοντες φανατικούς υποστηρικτές

του πάρχοντος σχίσματος. Το πέμπτο κεφάλαιο πραγματεύεται τη μεταβολή της στάσης της Σερβικής Εκκλησίας έναντι της παραχώρησης Αυτοκεφαλίας στη Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία. Ενδεχομένως, δύναται να ειπωθεί ότι η μεταβολή της άποψης της Εκκλησίας Σερβίας να ήταν απότοκο της παρέμβασης ξένων Δυνάμεων. Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρατίθενται πτυχές της επιστημονικής συζήτησης αναφορικά με το ζήτημα της Αυτονομίας και Αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας.

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας βασίστηκε στην αξιολόγηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, δηλαδή των υπαρχόντων πηγών και βοηθημάτων, τα οποία περιγράφουν την ιστορική διαδρομή της συγκεκριμένης Αρχιεπισκοπής. Συγκεκριμένα, καταγράφεται η εμφάνιση της αίρεσης του «Εθνοφυλετισμού», το ιστορικό παρελθόν της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, η πορεία αυτής στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα, ο στενός δεσμός μεταξύ Πολιτείας και Εκκλησίας στο κράτος των Σκοπίων (νυν Βόρειας Μακεδονίας) και, τέλος, τα γεγονότα του έτους 2022 σε πολιτικό και εκκλησιαστικό επίπεδο.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ταξινόμηση των κεφαλαίων της διπλωματικής εργασίας πραγματοποιήθηκε με βάση τις χρονικές περιόδους και φάσεις τόσο του Πατριαρχείου Σερβίας όσο και της Βόρειας Μακεδονίας. Εντός της εργασίας έλαβε χώρα η αξιολόγηση των ιδεολογικών τάσεων της εποχής, της στενής συνεργασίας μεταξύ του εκκλησιαστικού και του πολιτικού παράγοντα της Βόρειας Μακεδονίας, όπως επίσης και συνολικά της στάσης του Πατριαρχείου Σερβίας από την άρνηση αποδοχής της Αυτοκεφαλίας έως την υιοθέτησή της. Άξιο παρατήρησης είναι το γεγονός ότι ο όρος «Μακεδονία» τοποθετείται εντός εισαγωγικών επειδή ακριβώς δηλώνει εκείνο το κράτος το οποίο επιχειρεί να σφετερισθεί την ιστορία της ελληνικής Μακεδονίας. Επίσης, εντός εισαγωγικών τοποθετείται ο όρος «σχισματική Εκκλησία» προκειμένου να δηλωθεί η αιτία της ύπαρξης του σχίσματος¹. Ως εκ τούτου, το σχίσμα απειλεί την πίστη του λαού, νοθεύει την πίστη και προσβάλλει την ενότητα της Εκκλησίας².

---

¹ Ιωάννης Κονιδάρης, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού δικαίου*, Αθήνα 2000, σσ.216-217.

² Σάββας Αγουρίδης (επ. – μτφρ.), *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, Αθήνα 1980, σσ. 922-923.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄. ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΑΥΤΟΝΟΜΟΚΑΘΕΣΤΩΣ (1959) ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Α1. Ιστορική αναδρομή

Η περιοχή στην οποία εκτείνεται η Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας ανέκαθεν είχε ιδιαίτερη στρατηγική σημασία καθώς αποτελεί τμήμα της χερσονήσου του Αίμου, δηλαδή των Βαλκανίων. Είναι η περιοχή εκείνη στην οποία κατοικούσαν Θράκες, Ιλλύριοι και Κέλτες κατά την περίοδο των κατακτήσεων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Επίσης, η περιοχή αυτή ήταν συχνός αποδέκτης επιδρομών από διάφορα βαρβαρικά φύλα. Οι συνεχείς επιδρομές αυτές ήταν μία από τις αιτίες για την απώλεια των κτίσεων της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Μία ακόμα αιτία της παρακμής της Ρώμης υπήρξε η μεταφορά της πρωτεύουσας του Κράτους στην Κωνσταντινούπολη, κατά το έτος 330. Ιδιαίτερα σημαντικές ήταν οι επιδρομές των Γότθων οι οποίες έλαβαν χώρα από τον πέμπτο έως τον έβδομο αιώνα³. Καρπός των ανακατατάξεων αυτών ήταν απώλεια του δυτικού τμήματος του Ρωμαϊκού Κράτους και η ανάληψη του συνόλου της διακυβέρνησης από την Κωνσταντινούπολη⁴.

Κατά τον πέμπτο αιώνα οι Σλάβοι πραγματοποίησαν ειρηνική κάθοδο στα Βαλκάνια λόγω της κατάρρευσης του κράτους των Ούννων, το οποίο ευρισκόταν στο κέντρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης. Την ίδια περίοδο έκαναν την εμφάνισή τους στην περιοχή οι Αβάροι και οι Μογγόλοι, οι οποίοι κατέκτησαν τους Σλάβους και συμάχησαν μαζί τους. Το 558 οι Σλάβοι και οι Αβάροι στράφηκαν εναντίον του Βυζαντίου χωρίς, ωστόσο, ιδιαίτερα αποτελέσματα. Χαρακτηριστικό των Σλάβων είναι η δημιουργία των σλαβικών νησίδων, οι οποίες ονομάστηκαν «σκλαβηνίες»⁵. Οι Σλάβοι αρχικά δεν ήταν χωρισμένοι σε έθνη και είχαν κοινή γλώσσα. Από την πολυδιάσπαση που επικράτησε λόγω των πολλών φυλών τους, προήλθαν αντίστοιχα οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι⁶. Η «σχέση» των Βουλγάρων με το Βυζάντιο ξεκίνησε από τις επιδρομές στα Βυζαντινά εδάφη νότια του Δούναβη, την αναχαίτισή τους από τον αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Δ΄ (668-685) και την παραχώρηση εδαφών από την βυζαντινή διοίκηση για την εγκατάστασή τους το έτος 681. Όλα αυτά μέχρι το 867, έτος κατά το οποίο ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ Μακεδόνας (867-866) έθεσε όλους τους Σλάβους οι οποίοι

³ Ιωάννης Ταρνανίδης, *Ιστορία της Βουλγαρικής Εκκλησίας*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 2015, σ.14.

⁴ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Ιστορία της Σερβίας πολιτική και εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, σ. 48.

⁵ Ιωάννης Ταρνανίδης, *Στα Βόρεια της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 61.

⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Βαλκάνια και Σλάβοι Το πρώτο Σερβικό κράτος και ο εκχριστιανισμός αυτού», *ΕΕΜΠ*, Πάτρα 2012, σ. 199.

κατοικούσαν στα όρια της Αυτοκρατορίας υπό την αυτοκρατορική διοίκηση με αποτέλεσμα τις φυλετικές και τις φατριαστικές αυτοτέλειες⁷. Η συγχώνευσή τους με τα σλαβικά φύλα συνέβαλε στην επίτευξη του εκχριστιανισμού τους. Ως εκ τούτου τα Βουλγαρικά φύλα δέχονταν τον χριστιανισμό και το Οικουμενικό Πατριαρχείο παρείχε τη δυνατότητα αυτή με σκοπό αφενός την ιεραποστολή και αφετέρου την απόκτηση ενός ομόδοξου «συμμάχου»⁸.

Ως «πρωτεργάτες» του εκχριστιανισμού των Βουλγάρων υπήρξαν ο ηγεμόνας Βόριδας (852-889), ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος (858-867 και 877-886) και ο αυτοκράτορας Μιχαήλ Γ΄ (842-867). Ο βασιλιάς των Φράγκων, Λουδοβίκος ο Γερμανικός (843-876), σύναψε συμμαχία με τον Βόρι προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον ηγεμόνα της Μεγάλης Μοραβίας Ραστισλάβο (846-869). Η φραγκοβουλγαρική συμμαχία (860-863) είχε ως όρο ο Βόρις και ο λαός του να προσχωρήσουν στο Χριστιανισμό και τον εκχριστιανισμό να αναλάβουν οι Λατίνοι Ιεραπόστολοι. Ωστόσο, ο Ραστισλάβος αντιλήφθηκε τη συμμαχία αυτή και προκειμένου να την αντιμετωπίσει, στράφηκε στους Βυζαντινούς: οι τελευταίοι δέχθηκαν τη συμμαχία υπό τον όρο ότι οι Μοραβοί θα ασπάζονταν το χριστιανισμό⁹. Ο πατριάρχης Φώτιος ανέθεσε στους Θεσσαλονικείς αδελφούς, τον Κύριλλο (Κωνσταντίνο 827-869) και το Μεθόδιο (815-885), οι οποίοι γνώριζαν τη σλαβική διάλεκτο, να μεταβούν στη Μοραβία και να ολοκληρώσουν το έργο αυτό¹⁰.

Προκειμένου η αποστολή να είναι επιτυχημένη, έπρεπε το Ευαγγέλιο να μεταφρασθεί από τα ελληνικά στη γλώσσα των Μοραβών. Ο Κύριλλος επινόησε το «γλαγολιτικό αλφάβητο» για το σκοπό αυτό και δημιούργησε μία ομάδα μεταφραστών, η οποία θα τον βοηθούσε στην ολοκλήρωση του εγχειρήματος¹¹. Παρά την επιτυχία του εγχειρήματος, η έλευση των γερμανών ιεραποστόλων είχε ως συνέπεια το έργο αυτό να καταστραφεί: οι μαθητές του Κυρίλλου, ο Κλήμης και ο Ναούμ μετακόμισαν στη Βουλγαρία προκειμένου να συνεχίσουν το έργο τους με την υποστήριξη του ηγεμόνα Βόρι. Καρπός της υποστήριξης του Βόριδα υπήρξε η άνθιση ενός

---

⁷ Αντώνιος – Αιμίλιος Ταχιάος, «Η αρχιεπισκοπή Αχρίδος ως υπόδειγμα ελληνοσλαβικής συμβίωσης», *Χριστιανική Μακεδονία-Πελαγονία*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 458.

⁸ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Βαλκάνια και Σλάβοι Το πρώτο Σερβικό κράτος και ο εκχριστιανισμός αυτού», *ΕΕΜΠ*, Πάτρα 2012, σ. 212.

⁹ Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σ. 46.

¹⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Ο εκχριστιανισμός των Κροατών: Απόψεις για τη ζωή και το έργο των διαφωτιστών των Σλάβων Κυρίλλου και Μεθοδίου», *Χριστιανική Μακεδονία – Η ενδοχώρα της στον κόσμο της Ορθοδοξίας της Χερσονήσου του Αίμου*, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 404-428.

¹¹ Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σ. 48.

σλαβικού πολιτισμού, ο οποίος σταθεροποίησε την παρουσία του στην περιοχή¹². Ο ιερός Φώτιος απέστειλε στο Βόριδα έναν επίσκοπο ο οποίος τον βάπτισε το έτος 864, δίδοντάς του το όνομα Μιχαήλ. Επιπλέον, η συσταθείσα τοπική Εκκλησία της Βουλγαρίας υπήχθη στη δικαιοδοσία της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως χωρίς να δοθεί αυτονομία, όπως ήλπιζε ο Βόρις. Η απαίτηση του Βόρι – Μιχαήλ να λάβει την αυτονομία η Εκκλησία της Βουλγαρίας δεν τελεσφόρησε και ο Φώτιος έστειλε προς αυτόν μία επιστολή η οποία περιείχε τις βασικές εκκλησιολογικές και χριστιανικές αρχές¹³.

Ο ηγεμόνας των Βουλγάρων στράφηκε τόσο στον πάπα Ρώμης Νικόλαο Α΄ (858-867) όσο και στους Φράγκους, με συνέπεια το έτος 866 να φθάσουν στη Βουλγαρία οι Λατίνοι μαζί με τους Φράγκους ιεραπόστολοι. Η αντιπροσωπεία της Εκκλησίας Ρώμης είχε ως επικεφαλείς τους επισκόπους Ποπουλανίας Παύλο και Πόρτο Φορμόζο, μαζί με πολλά μέλη του κλήρου. Ο ηγεμόνας Βόρις κατάλαβε ότι η Ρωμαϊκή Εκκλησία δεν είχε πρόθεση να του δώσει την ποθούμενη ανεξαρτησία της Εκκλησίας και την αναβάθμισή της σε Πατριαρχείο. Η λατινική ιεραποστολή έδιωξε τους βυζαντινούς ιεραποστόλους και επέβαλλε τα λατινικά λατρευτικά έθιμα στη Βουλγαρία. Ο ιερός Φώτιος, αφού ενημέρωσε τους πατριαρχικούς Θρόνους της Ανατολής για τις αυθαιρεσίες της Εκκλησίας Ρώμης, συγκάλεσε Σύνοδο το 867 στην Κωνσταντινούπολη και καθάίρεσε τον πάπα Νικόλαο Α΄. Ωστόσο, η «παπόφιλη» Μείζων Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως των ετών 869-870 καθήρεσε το Φώτιο, έδιωξε τους βυζαντινούς ιεραποστόλους και υπήγαγε την Εκκλησία της Βουλγαρίας στη δικαιοδοσία της Εκκλησίας Ρώμης¹⁴.

Ο ηγεμόνας Βόρις παραιτήθηκε το έτος 889 προκειμένου να ενδυθεί το μοναχικό σχήμα και στη θέση του τοποθέτησε τον υιό του, Βλαδίμηρο (889-893), ο οποίος προώθησε την επάνοδο της Βουλγαρίας στα είδωλα. Ο Βόρις βγήκε από το μοναστήρι του, νίκησε σε μάχη τον υιό του κατά το έτος 893 και απεκατέστησε τον χριστιανισμό στην Βουλγαρία¹⁵. Επί των ημερών του ηγεμόνα Συμεών τέθηκε σε εφαρμογή το σχέδιο για τον εκσλαβισμό των επισκόπων της Εκκλησίας της Βουλγαρίας· δηλαδή, όταν πέθαινε ένας επίσκοπος ο οποίος είχε σταλεί από την Κωνσταντινούπολη, στη θέση του έμπαινε ένας σλαβικής καταγωγής¹⁶. Ο Συμεών ανακήρυξε

¹² Αντώνιος –Αιμίλιος Ταχιάος, «Η αρχιεπισκοπή Αχρίδος ως υπόδειγμα ελληνοσλαβικής συμβίωσης», *Χριστιανική Μακεδονία-Πελαγονία*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 457.

¹³ Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σ. 60.

¹⁴ Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σσ. 61-63.

¹⁵ Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σσ. 63-64.

¹⁶ Βασίλειος Μουστάκης, «Βουλγαρική Εκκλησία», *ΘΗΕ*, τ.3ος, σσ. 998-999.

τον εαυτό του ως «βασιλέα» και τον μητροπολίτη Βουλγαρίας σε «Πατριάρχη» κατά το έτος 924, με συνέπεια να προκληθεί δυσαρέσκεια στην Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως. Ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικόλαος Α΄ Μυστικός (901-907, 912-925) αντιτάχθηκε στις αξιώσεις του Συμεών¹⁷.

Επί των ημερών του ηγεμόνα Συμεών άρχισε να γίνεται λόγος για την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, η οποία δημιουργήθηκε στον τόπο της παλαιάς επισκοπής Λυχνίδου ή Βελίτζης. Επόμενο στάδιο στην εξέλιξη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος ήταν η ίδρυση του «πατριαρχείου Δρίστας» επί των ημερών του τσάρου Πέτρου (927-969), χωρίς αυτό να αριθμηθεί στους επίσημους πατριαρχικούς Θρόνους. Αυτό το καθεστώς διατηρήθηκε έως το 971, όταν ο αυτοκράτορας Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννης Α΄ Τσιμισκής κατέλυσε το Βουλγαρικό Κράτος και επανέφερε την Εκκλησία Βουλγαρίας στη δικαιοδοσία της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Το έτος 990 ιδρύθηκε το Πατριαρχείο Αχρίδας, με σκοπό την επίτευξη της πολιτικής και εκκλησιαστικής ενότητας του βουλγαρικού Κράτους υπό τον ηγεμόνα Σαμουήλ¹⁸. Μετά την ήττα του Σαμουήλ στη μάχη στο Κλειδί (1014) και την κατάρρευση του κράτους του, ο αυτοκράτορας Βασίλειος Β΄ Βουλγαροκτόνος (976-1025) ίδρυσε την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος με την έκδοση τριών σιγιλίων, τα οποία χρονολογούνται μεταξύ των ετών 1018 και 1020 και εντός των οποίων περιγράφονται τα όρια της νέας εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας¹⁹. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αυτοκεφαλία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος αφορούσε μόνο στην εκλογή του προκαθημένου της ώστε να περιορισθεί η επιρροή του Αρχιεπισκόπου της και αυτός να ελέγχεται ευκολότερα από την Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως²⁰.

Τον ένατο αιώνα, εκτός από τους Βούλγαρους, πραγματοποιήθηκε ο εκχριστιανισμός των Σέρβων από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Το πρώτο οργανωμένο κράτος ιδρύθηκε τον ένατο αιώνα ως προέκταση των «ζουπανιών», οι οποίες ήταν «νησίδες» σερβικών πληθυσμών στα εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας²¹. Κατά συνέπεια, ο αυτοκράτορας Βασίλειος Α΄ Μακεδόνας έστειλε μαθητές των Κυρίλλου και Μεθοδίου για να εκχριστιανίσουν αυτούς τους πληθυσμούς, οι οποίοι είχαν ως κέντρα τους την Ράσκα και την Διοκλεία²². Ο αυτοκράτορας

¹⁷ Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σ. 64.

¹⁸ Αγγελική Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 82-84.

¹⁹ Αντώνιος - Αιμίλιος Ταχιάος, *Η αρχιεπισκοπή αχρίδος ως υπόδειγμα ελληνοσλαβικής συμβίωσης, Χριστιανική Μακεδονία-Πελαγονία*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 457.

²⁰ Αγγελική Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 98-99.

²¹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Βαλκάνια και Σλάβοι Το πρώτο Σερβικό κράτος και ο εκχριστιανισμός αυτού», *ΕΕΜΠ*, Πάτρα 2012, σσ. 216-217.

²² Βλάσιος Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, τ. Β΄, Αθήνα 2002, σ. 67.

Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος (913-959) παραδίδει περισσότερες πληροφορίες για τον εκχριστιανισμό των Σέρβων στο έργο του *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν μου Ρωμανὸν*. Εντός του έργου αυτού παρουσιάζεται η προσπάθεια των Ρωμαίων να εκχριστιανίσουν τους Σέρβους κατά τον έβδομο αιώνα αλλά χωρίς επιτυχία, επειδή οι Ρωμαίοι ιεραπόστολοι δεν δέχθηκαν να μεταφραστούν στην τοπική διάλεκτο τα ιερά κείμενα. Επομένως, κάθε απόρπειρα που πραγματοποιήθηκε δεν στέφθηκε με επιτυχία. Κατά το δεύτερο μισό του ενάτου αιώνα, ο Ζουπάνος Βλαδίμηρος αξιοποίησε τις άριστες σχέσεις με τους Βυζαντινούς και ίδρυσε την πρώτη σερβική επισκοπή το έτος 873, στη Ράση. Μετά από διάφορες συγκρούσεις των Σέρβων με τους Βούλγαρους κατά την διάρκεια του δεκάτου αιώνα, ο αυτοκράτορας Κωνσταντινουπόλεως Ιωάννης Τσιμισκής (969-976) αποφάσισε να επαναφέρει την βυζαντινή κυριαρχία στην περιοχή της Ράσκα²³.

Ο εκχριστιανισμός των Σέρβων απέδωσε στους Βυζαντινούς έναν νέο σύμμαχο για τον οποίο θα μπορούσαν να εγγυηθούν την ασφάλεια, όπως επίσης την εθνική και εδαφική ακεραιότητά του από τις επιθετικές κινήσεις της Βουλγαρίας²⁴. Αποφασιστική ώθηση στην δημιουργία της Εκκλησίας της Σερβίας δόθηκε επί των ημερών του ηγεμόνα των Σέρβων Στεφάνου Νεμάνια και μετέπειτα Αγίου Σάββα (1168-1195). Ο Στέφανος Νεμάνια ένωσε τους Σέρβους υπό την εξουσία του και παράλληλα θεμελίωσε την πρώτη σερβική βασιλική δυναστεία. Έπειτα, ο Στέφανος Νεμάνια έδωσε βαρύτητα στην οργάνωση της τοπικής Εκκλησίας²⁵, με τις προσπάθειές του να γίνονται πράξη το έτος 1219, όταν η Σερβία απέκτησε τη δική της Εκκλησία²⁶. Η Σερβία άνηκε στην δικαιοδοσία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος έως το 1219, όταν παρατηρήθηκαν οι πρώτες διεκδικήσεις για την ίδρυση της Αρχιεπισκοπής Σερβίας με έδρα την Ζίτσα²⁷. Αυτή η πράξη προκάλεσε την αντίδραση του Αρχιεπισκόπου Αχρίδος Δημητρίου Χωματιανού (1216-1235/36), ο οποίος προσπάθησε να διατηρήσει αλώβητη την δικαιοδοσία του στην περιοχή αυτή. Τελικά, ο άγιος Σάββας πέτυχε το εγχείρημά του να ανεξαρτητοποιηθεί εκκλησιαστικά η Σερβία από την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος²⁸. Ο άγιος Σάββας χειροτονήθηκε πρώτος Αρχιεπίσκοπος Σερβίας το έτος 1219 και κληρονόμησε στους διαδόχους του την μνημόνευση του Οικουμενικού Πατριάρχη

²³ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Βαλκάνια και Σλάβοι Το πρώτο Σερβικό κράτος και ο εκχριστιανισμός αυτού», *ΕΕΜΠ*, Πάτρα 2012, σσ. 212, 217-218, 220, 229-230.

²⁴ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, Σερβική Εκκλησία, *ΘΗΕ*, τ. 11ος, σσ. 68-70.

²⁵ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Οι προκαθήμενοι της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 20.

²⁶ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, Σερβική Εκκλησία, *ΘΗΕ*, τ. 11^{ος}, σσ. 70.

²⁷ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Βαλκάνια και Σλάβοι Το πρώτο Σερβικό κράτος και ο εκχριστιανισμός αυτού», *ΕΕΜΠ*, Πάτρα 2012, σσ. 233-235.

²⁸ Αγγελική Δεληκάρη, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 184-186.

στα Δίπτυχα, την λήψη του Αγίου Μύρου και την πλήρωση των αντίστοιχων οικονομικών εισφορών στην Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως²⁹.

Τόσο η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος όσο και η Σερβική Εκκλησία ήρθαν σε ρήξη με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως επειδή αμφότερες επεδίωκαν την απόσπαση εδαφών από την Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως και την υπαγωγή αυτών στην δικαιοδοσία τους. Κομβική θεωρείται η σύγκρουση μεταξύ Εκκλησίας Βουλγαρίας και Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως επί των ημερών του πατριάρχου Καλλίστου Α΄ (1350-1353, 1355-1363/1364) με αφορμή τις αντικανονικές ενέργειες του πατριάρχη Τυρνόβου σε βάρος της Μητέρας Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως³⁰. Από την μεριά της Σερβικής Εκκλησίας σημειώθηκε η μονομερής ανακήρυξή της από Αρχιεπισκοπή σε Πατριαρχείο το έτος 1346· η εν λόγω υπόθεση έληξε το έτος 1375, όταν ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φιλόθεος Κόκκινος (1354-1355, 1364-1376) αποφάσισε η Εκκλησία της Σερβίας να αποκτήσει Πατριάρχη και όχι πλέον Αρχιεπίσκοπο³¹.

A2. Η ετεροδιδασκαλία του Εθνοφυλετισμού

Η κατάκτηση της χερσονήσου του Αίμου από τους Οθωμανούς έδωσε το έναυσμα για την εμφάνιση του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία³². Ως άμεση συνέπεια της έλευσης των Οθωμανών στη Βουλγαρία ήταν η κατάργηση του Πατριαρχείου της κατά το έτος 1394. Επίσης, η πρώτη Εκκλησία στην οποία εμφανίστηκε αυτό το φαινόμενο ήταν η Εκκλησία των Βουλγάρων, η οποία (Εκκλησία) καλλιέργησε τον εθνικό της χαρακτήρα ήδη από το έτος 1741³³. Συγκεκριμένα, ο μοναχός Χριστοφόρος Ζεφάροβιτς εξέδωσε τη «Στεμματογραφία», η οποία χαρακτηρίστηκε ως ο «πρόδρομος» της πνευματικής αναγέννησης των Βουλγάρων. Επόμενη προσπάθεια για την εθνική αφύπνιση των Βουλγάρων ήταν το έργο του ηγουμένου της Μονής Χιλανδαρίου Αγίου Όρους Παϊσίου, με τίτλο «Σλαβοβουλγαρική ιστορία περι τῶν Βουλγαρικῶν λαῶν, βασιλέων καὶ ἁγίων» και έτος συγγραφής το 1762. Το εν λόγω κείμενο εκδόθηκε επίσης το έτος 1844 σημείωσε αξιόλογη κυκλοφορία και επιρροή στις λαϊκές τάξεις. Η απήχηση

²⁹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Οι προκαθήμενοι της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 21.

³⁰ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, Σερβική Εκκλησία, *ΘΗΕ*, τ. 11^{ος}, σσ. 70.

³¹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Η πολιτική και η εκκλησιαστική κατάσταση στην Σερβία μετά τον Στέφανο Δουσάν και η είσοδος των Οθωμανών στα Βαλκάνια (1355-1389)», *ΕΕΜΠ*, Πάτρα 2013, σσ. 253-254, 265-266.

³² Μαρία Νυσταζοπούλου – Πελεσίδου, *Οι Βαλκανικοί Λαοί*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 16.

³³ Μιχαήλ Χρυσανθόπουλος, *Αχρίδα, Ιστορική διαχρονική πορεία*, Αθήνα 2008, σ. 84.

αυτή οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, ορισμένοι εξ αυτών είναι οι εξής: ο ηγούμενος Παΐσιος, στον πρόλογο του εν λόγω συγγράμματος χαρακτήρισε ορισμένους Βούλγαρους ως «αρνησιπάτριδες» και ως «υπόδουλους στον ελληνικό ζυγό». Επίσης, στο ίδιο κείμενο ο συγκεκριμένος ηγούμενος καλεί τους Βούλγαρους να επιστρέψουν στο ιστορικό παρελθόν τους, στην μητρική τους γλώσσα και να εκβάλλουν όσους Βούλγαρους παρουσιάζουν και υιοθετούν την ελληνική συμπεριφορά³⁴.

Ως αμέσως επόμενη χρονικά προσπάθεια εθνικής αφύπνισης των Βουλγάρων είναι το σύγγραμμα του επισκόπου Βράτσας Σωφρονίου Στάϊκου Βλαδισλάβωφ (1739-1843). Ο συγκεκριμένος ιεράρχης ενθουσιάστηκε με τις ιδέες του ηγουμένου Παΐσιου και υιοθέτησε το έργο του. Παράλληλα, προσπάθησε να δημιουργήσει μία φιλολογία προσιτή στο βουλγαρικό λαό και να στηρίξει την πνευματική του αφύπνιση³⁵. Η ανασυγκρότηση της εθνικής συνείδησης των Βουλγάρων διήλθε και από την ανασυγκρότηση της Βουλγαρικής Εκκλησίας, η οποία θα επωμιζόταν το ρόλο της κρατικής διοίκησης και θα προέβαινε στην ανασυγκρότηση του βουλγαρικού έθνους. Η ανασυγκρότηση θα περιελάμβανε την ανασυγκρότηση της παιδείας μια της εθνικής συνειδήσεως του λαού³⁶. Έπειτα, ακολούθησαν οι συγκρούσεις των Ελλήνων κληρικών με τους Βούλγαρους κληρικούς στην Κωνσταντινούπολη. Συγκεκριμένα, κατά το έτος 1838 κοιμήθηκε ο ελληνικής καταγωγής μητροπολίτης Τυρνόβου Ιλαρίων. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο εξέλεξε τον επίσης ελληνικής καταγωγής μητροπολίτη Πανάρετο για τη διαποίμανση των Βουλγάρων, με συνέπεια να προκληθούν αντιδράσεις με πρωτεργάτη τον αρχιμανδρίτη Νεόφυτο Μπόζβελι. Τελικά, η Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως αντικατέστησε τον μητροπολίτη Πανάρετο με το Νεόφυτο Βυζάντιο, ενώ ο αρχιμανδρίτης Νεόφυτος Μπόζβελι έγινε πρωτοσύγκελος της μητροπόλεως Τυρνόβου, χωρίς να διακόψει την επιθετική ρητορική προς τους Έλληνες. Τελικά, οι Έλληνες αρχιερείς απομακρύνθηκαν σταδιακά από τις επισκοπές της Βουλγαρίας³⁷.

Το επόμενο περιστατικό σημειώθηκε το 1844, όταν μία ομάδα Βούγαρων κληρικών συνέταξαν υπόμνημα προς τον Σουλτάνο με το οποίο ζητούσαν αφενός οι επαρχίες τους να έχουν Βούλγαρους ιεράρχες, αφετέρου το βουλγαρικό στοιχείο να επικρατήσει πλήρως στην

³⁴ Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί λαοί*, Θεσσαλονίκη (2)1991, σσ. 64-70.

³⁵ Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί λαοί*, Θεσσαλονίκη (2)1991, σσ. 78-81.

³⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Ο αντίκτυπος της ιδρύσεως της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) στο πριγκηπάτο της Σερβίας», *Εκκλησιολόγος* 68-69, Πάτρα 2008, σ. 2.

³⁷ Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί λαοί*, Θεσσαλονίκη (2)1991, σσ. 213-215.

περιοχή τους, από την παιδεία έως και τη δικαιοσύνη³⁸. Ουσιαστικά, από την κίνηση αυτή αναδείχθηκαν δύο τάσεις: η μεν συντηρητική τάση η οποία επεδίωκε την υποστήριξη του Σουλτάνου για την επικράτηση των εθνικιστικών τάσεων, η δε «φιλελεύθερη» τάση η οποία ήθελε την εκκλησιαστική ανεξαρτησία για να επιβάλλουν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο γεγονότα τετελεσμένου χαρακτήρα³⁹. Η επόμενη κίνηση των Βούλγαρων ήταν το 1850 όταν δημιούργησαν σχολεία σε περιοχές της Σερβίας με την ανοχή των Τούρκων⁴⁰, ενώ το 1858 ορισμένοι Βούλγαροι αρχιερείς ζήτησαν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο τη σύσταση ενός «Βουλγαρικού Εθνικού Συμβουλίου» και συνεπώς μίας φυλετικής Βουλγαρικής Εκκλησίας στα όρια της δικαιοδοσίας της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως⁴¹.

Ουσιαστικά, όλα τα παραπάνω φαινόμενα συνέβαλαν στην καλλιέργεια της διδασκαλίας του Εθνοφυλετισμού, το περιεχόμενο της οποίας στηρίχθηκε στις διακρίσεις, τις ζηλοτυπίες και οπωσδήποτε στις εθνικές έριδες. Η ρίζα της διδασκαλίας αυτής ήταν ο εθνικισμός, ο οποίος περιβλήθηκε με τα «άμφια» της θρησκείας. Ο εθνικισμός τέμνει την οικουμενικότητα της Ορθοδοξίας και την ενότητα των ανθρώπων επειδή είναι αντίθετος με το κήρυγμα της παγκοσμιότητας του Ευαγγελίου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η Εκκλησία να μεταβάλλεται σε «δεκανίκι» των εθνοφυλετικών και πολιτικών επιδιώξεων εκάστου Κράτους⁴². Κατά συνέπεια, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αξιολόγησε την κατάσταση η οποία είχε διαμορφωθεί και προέκρινε τη Συνοδικότητα ως το μέσο για την επίλυση του ζητήματος. Στις 24 Φεβρουαρίου 1861 συνεκλήθη Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Ιωακείμ Β' (1860-1863, 1873-1878), η οποία αποφάσισε να εκλέγονται Βούλγαροι αρχιερείς στην εν Βουλγαρία Εκκλησία, να ιδρυθεί Θεολογική Σχολή με βουλγαρικό χαρακτήρα και παράλληλα η τέλεση της Θείας Λειτουργίας να τελείται στη Βουλγαρική γλώσσα⁴³.

Ο ορισμός και η περιγραφή της ετεροδιδασκαλίας του Εθνοφυλετισμού καταγράφηκε για πρώτη φορά το 1872 στην Κωνσταντινούπολη. Η Σύνοδος η οποία συνεκλήθη στην Κωνσταντινούπολη περιέγραψε την έννοια του «φυλετισμού» σε δύο κείμενα: το πρώτο κείμενο

---

³⁸ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Ο αντίκτυπος της ιδρύσεως της Βουλγαρικής Εξαρχίας (1870) στο πριγκηπάτο της Σερβίας», *Εκκλησιολόγος* 68-69, Πάτρα 2008, σσ. 2-3.

³⁹ Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί λαοί*, Θεσσαλονίκη (2)1991, σ. 216.

⁴⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, «Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας στη σερβική ιστοριογραφία», *Εκκλησιολόγος*, Πάτρα 2008, σ. 3.

⁴¹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, σ.26.

⁴² Μιχαήλ Τρίτος, *Ιστορία και σύγχρονος βίος των Σλαβικών και λοιπών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 32-33.

⁴³ Ιωάννης Ταρνανίδης, *Ιστορία της Βουλγαρικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 91.

ήταν η «Έκθεση διαφωτίζουσα την έτεροδιδασκαλίαν τοῦ φυλετισμοῦ» και ο «Όρος τῆς τοπικῆς συνόδου τοῦ 1872». Αμφότερα τα κείμενα είναι υψίστης σημασίας τόσο για την πολιτική ιστορία όσο και για την εκκλησιαστική σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Η Έκθεση διαφωτίζει την ετεροδιδασκαλία του Εθνοφυλετισμού και διακρίνεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αναφέρεται στο ιστορικό του βουλγαρικού ζητήματος. Στο δεύτερο μέρος αναλύεται ο φυλετισμός, ενώ στο τρίτο μέρος απαριθμούνται και επεξηγούνται οι αντικανονικές ενέργειες της Εκκλησίας της Βουλγαρίας. Η Έκθεση αυτή αποτέλεσε την έκφραση της Συνόδου του 1872 και συντάχθηκε από μία δεκαμελή επιτροπή την οποία αποτελούσαν τέσσερις αρχιερείς, πέντε αρχιμανδρίτες και ένας ιεροδιάκονος⁴⁴.

Η επιχειρηματολογία της Επιτροπῆς προβάλλει τους Ιερούς Κανόνες, εντός των οποίων ευρίσκεται η λύση στο ζήτημα αυτό, Συγκεκριμένα, οι υπέρμαχοι του Εθνοφυλετισμού είχαν βασιστεί στον τριακοστό τέταρτο (λδ΄) κανόνα των αγίων Αποστόλων⁴⁵, ως επιχείρημα για να στηρίζουν τη διδασκαλία τους. Ουσιαστικά, ο φυλετισμός προσβάλλει το κύρος των κανόνων επιχειρώντας την αθέτησή τους και πιο συγκεκριμένα: α) αναιρεί τον όγδοο (η΄) κανόνα⁴⁶ της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου σύμφωνα με τον οποίο δεν μπορούν να υπάρχουν δύο επισκοποι σε μια πόλη, β) τον δωδέκατο (ιβ΄) κανόνα⁴⁷ της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου, σύμφωνα με τον

---

⁴⁴ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Οκόσμος της Ορθοδοξίας στη χερσόνησο του Αίμου σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2023, σσ.227-231

⁴⁵ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 45. «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τί πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῆ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τί. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξαστήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα».

⁴⁶ Αυτόθι, σ. 133. «Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς Καθαροὺς ποτέ, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετούμενους αὐτούς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ. Πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογήσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας δόγμασι· τούτέστι, καὶ διγάμοις κοινωνεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν, ἐφ’ ὧν καὶ χρόνος τέτακται, καὶ καιρὸς ὄρισται· ὥστε αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐνθα μὲν οὖν πάντες, εἴτε ἐν κόμαις, εἴτε ἐν πόλεσιν, αὐτοὶ μόνον εὐρίσκοντο χειροτονηθέντες, οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ, ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι. Εἰ δὲ τοῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου ὄντος, προσέρχονται τινές, πρόδηλον, ὡς μὲν ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας ἔξει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου· ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις Καθαροῖς ἐπίσκοπος, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἔξει· πλην εἰ μὴ ἄρα δοκοῖη τῷ ἐπισκόπῳ, τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν. Εἰ δὲ τούτω μὴ ἀρέσκει, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωροεπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὄλως δοκεῖν εἶναι· ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ᾖσιν».

⁴⁷ Αυτόθι, σ. 246. «Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινὲς παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικὸς θεσμοὺς προσδραμόντες δυναστείας, διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὁρίσσε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμάσθαι παρὰ ἐπισκόπου· ἐπὶ τὸν τοιοῦτον ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ. Ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμιάτων βασιλικῶν τῶν τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαύεωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος, δηλονότι σωζομένων τῇ κατ’ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων».

οποίο δεν μπορούν να υπάρχουν δύο μητροπολίτες σε μια επαρχία, γ) τον δεύτερο (β΄) κανόνα⁴⁸ της Δεύτερης Οικουμενικής Συνόδου, σύμφωνα με τον οποίο οι μητροπολίτες δεν πρέπει να έχουν δικαιοδοσία εκτός των ορίων των επισκοπών και μητροπόλεών τους. Η Επιτροπή καταλήγει διαρκώς στην εκτίμηση ότι οι οπαδοί του φυλετισμού επιθυμούν μία Εκκλησία αποτελούμενη από ομοεθνείς κληρικούς, ανώτερους και κατώτερους⁴⁹.

Η Επιτροπή βάσισε την επιχειρηματολογία της, μεταξύ άλλων, και στους ιδ΄⁵⁰, ιε΄⁵¹, λδ΄⁵², λε΄⁵³ Αποστολικούς κανόνες, τον ιε΄ της Πρώτης Οικουμενικής Συνόδου⁵⁴ και τον ε΄ κανόνα της Τετάρτης Οικουμενικής Συνόδου⁵⁵, για να αποδείξει την κομβικότητα αυτών για την διοίκηση της Εκκλησίας. Ο φυλετισμός των Βούλγαρων είχε ως σκοπό να ανατρέψει την θεσμοθεσία της Εκκλησίας. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή των Βούλγαρων εθνικιστών και φυλετιστών, η Εκκλησία πρέπει οριοθετηθεί σε γεωγραφικά όρια και μέσα σε αυτά να τοποθετηθούν οι μητροπολιτικές, επισκοπικές, επαρχιακές και ενοριακές εκκλησίες, κανένας επίσκοπος δεν θα μπορεί να αλλάζει επαρχία και ότι μέσα στα όρια των νέων «φυλετικών»

---

⁴⁸ Αυτόθι, σ. 469-470. «Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι, μηδὲ συγγέειν τὰς ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν· τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, τὴν Ἀνατολὴν μόνην διοικεῖν· φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχείῳ ἐκκλησία· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὴν Ἀσιανὴν μόνον διοικεῖν· καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον· καὶ τοὺς τῆς Θράκης, τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομεῖν. Ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονία, ἢ τισὶν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. Φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὐδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἢ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει, κατὰ τὰ ἐν Νικαία ὠρισμένα».

⁴⁹ Αθ. Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 579-584.

⁵⁰ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 48. «Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἐτέραν ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται, εἰ μὴ τις εὐλογος αἰτία ἦ, τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τί κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρακλήσει μεγίστη».

⁵¹ Αυτόθι, σσ. 20-21. «Εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἐτέραν ἀπέλθῃ, καὶ παντελῶς μεταστᾶς διατρίβῃ ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν, οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένον τῇ ἀταξίᾳ· ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνεῖτω».

⁵² Αυτόθι, σ. 45. «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρῆ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τί πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνᾳ πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν χώρας. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τί. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός, διὰ Κυρίου, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι· ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα».

⁵³ Αυτόθι, σ. 50. «Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι, εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις, καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθεῖ τούτο πεποιηκῶς, παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας, ἢ τὰς χώρας, γνώμην, καθαιρεῖσθαι αὐτὸς, καὶ οὐς ἐχειροτόνησεν».

⁵⁴ Αυτόθι, σ. 145. «Διὰ τὸν πολὺν τάραχον, καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνηθειαν, τὴν παρὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα εὐρεθεῖσαν ἐν τισὶ μέρεσιν, ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον. Εἰ δὲ τις, μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὄρον, τοιοῦτω τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίῃ ἑαυτὸν πράγματι τοιοῦτω, ἀκυρωθήσεται ἐξ' ἅπαντός τὸ κατασκευάσμα, καὶ ἀποκαταστήσεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη».

⁵⁵ Αυτόθι, σ. 229. «Περὶ τῶν μεταβαινόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἔχειν τὴν ἰσχὺν».

Εκκλησιών θα περιλαμβάνονται Πατριάρχες, μητροπολίτες, επίσκοποι, εφημέριοι και λαϊκοί της ίδιας εθνικής καταγωγής και προελεύσεως. Η ορθόδοξη Εκκλησία απέναντι στις αντιλήψεις αυτές αντιπαραβάλλει ότι η διδασκαλία αυτή θα προκαλέσει την αθέτηση πλήθους κανόνων και ότι θα χρειαστεί να συγκληθεί μια νέα Οικουμενική Σύνοδος για να επιλύσει τα θέματα αυτά⁵⁶.

Τελικά, η Επιτροπή κατέληξε στα εξής συμπεράσματα: ο φυλετισμός έχει σκοπό α) αλλοίωση των θρησκευτικών αισθημάτων των λαών, β) την εκπλήρωση των φυλετικών συμφερόντων, γ) να παρακωλυθεί η συμμετοχή των ετερόφυλων στα μυστήρια της Εκκλησίας και στις άλλες τελετές, δ) να απολεσθεί το πνεύμα αγάπης και ειλικρινούς επικοινωνίας μεταξύ των Εκκλησιών, το οποίο εκφράζεται μέσα από τις Συνόδους, ε) τα Θεία και τα Ιερά εξανθρωπίζονται, στ) το κοσμικό συμφέρον εγκαθίσταται υπεράνω του θρησκευτικού, ζ) πλήττεται το δόγμα της «Μίας, Άγιας, Καθολικής και Άποστολικής Έκκλησίας» και η) βρίσκεται σε σοβαρή αντίθεση και αντίφαση με τη διδασκαλία του Ευαγγελίου και, ως εκ τούτου, η Αγία του Χριστού Μεγάλη Εκκλησία δεν μπορεί να τα αποδεχθεί και να τα θεσμοθετήσει⁵⁷. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η Πατριαρχική Σύνοδος του έτους 1872 είχε κατανοήσει τον φυλετισμό ως εθνικισμό και για τον λόγο αυτό καταδίκασε το φαινόμενο αυτό ως την αιτία της πραξικοπηματικής δημιουργίας μίας Εκκλησίας. Ως προς τα Βαλκάνια, ο εθνικισμός δυστυχώς επανεμφανίστηκε στην επικαιρότητα έπειτα από την αποκατάσταση των θρησκευτικών ελευθεριών, φέροντας στην επιφάνεια τις εθνικιστικές αντιθέσεις οι οποίες είχαν ξεχαστεί κάτω από την πίεση και μονολιθικότητα του υπαρκτού σοσιαλισμού⁵⁸. Επιστρέφοντας στη Σύνοδο του 1872, ο εθνοφυλετισμός καταδικάστηκε ως αίρεση. Πιο συγκεκριμένα, στην Έκθεση αναφέρεται ότι «*ὁ φυλετισμὸς ἐστὶ τί ξένον καὶ ὄλως ἀδιανόητον καὶ ὄντως ὁ φυλετισμὸς, ἤτοι ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συγκρότησις ἰδίων φυλετικῶν Ἐκκλησιῶν, πάντας μὲν τοὺς ὁμοφύλους ἀποδεχομένων, πάντας δὲ τοὺς ἑτεροφύλους ἀποκλειουσῶν καὶ ὑπὸ μόνων ὁμοφύλων ποιμένων διοικουμένων, ὡς ἀξιοῦσι νῦν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ φυλετισμοῦ, ἔστι τί ὄλως ἀνήκουστον καὶ πρωτοφανές*»⁵⁹.

Η πλήρης καταδίκη του Εθνοφυλετισμού συντελέστηκε στον ίδιο τον Όρο της Συνόδου: «*Α! Ἀποκηρύττομεν κατακρίνοντες καὶ καταδικάζοντες τὸν φυλετισμὸν, τουτέστι τὰς φυλετικὰς*

⁵⁶ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 584-587.

⁵⁷ Αυτόθι, σσ. 587-588.

⁵⁸ Πολύκαρπος Καραμούζης, *Εθνοφυλετισμός και Οικουμενισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, Αθήνα 2022, σσ. 118-119.

⁵⁹ Μιχαήλ Τρίτος, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία στα Βαλκάνια σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 29.

διακρίσεις και τὰς ἐθνικὰς ἔρεις και ζήλους και διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὡς ἀντικείμενον τῇ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου και τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν, "οἱ και τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι, και ὄλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θείαν ὁδηγοῦσιν εὐσέβειαν". Β! Τοὺς παραδεχομένους τὸν τοιοῦτον φυλετισμὸν και ἐπ' αὐτῷ τολμῶντας παραπηγνῶναι καινοφανεῖς φυλετικὰς παραсуναγωγὰς κηρύττομεν, συνωδὰ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν, ἀλλοτρίους τῆς μιᾶς, ἁγίας καθολικῆς και ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, και αὐτὸ δὴ τοῦτο Σχισματικούς»⁶⁰.

Ο Ὅρος της Συνόδου απαριθμεί τις αντικανονικές ενέργειες της Βουλγαρικής Εξαρχίας. Η χρονολογική καταγραφή εκκινεί με την ἄρνηση του μητροπολίτη Μακαριουπόλεως Ιλαρίωνα να μνημονεύσει το ὄνομα του Οικουμενικού Πατριάρχου κατά την Πασχαλινή Θεία Λειτουργία, κατά παράβαση των κανόνων ιδ⁶¹ και ιε⁶² της Πρωτοδευτέρας Συνόδου (861), οἱ οἱοῖοι ορίζουν τα της καθαίρεσης σε ὅποιον πρεσβύτερο ἢ ἐπίσκοπο ἀρνηθεῖ να μνημονεύσει το ὄνομα του επιχωρίου μητροπολίτου στη Θεία Μυσταγωγία⁶³. Η ἐπόμενη ἐνέργεια ἀφορούσε πάλι τον Μακαριουπόλεως Ιλαρίωνα ο οἱοῖοι συνέχισε να παρανομεῖ και να περιφρονεῖ τους κανόνες. Πιο συγκεκριμένα, αὐτή τη φορά, ἀγνόησε τον λα' (31^ο) Αποστολικό Κανόνα⁶⁴, σύμφωνα με τον οἱοῖο, αν κάποιος πρεσβύτερος περιφρονῆσει τον οικεῖο ἐπίσκοπο στη Θεία Ευχαριστία ἢ καθιερώσει και ἄλλη Ἁγία Τράπεζα ἀγνοώντας τον ἐπίσκοπό του, πρέπει να καθαιρεθεῖ με την

⁶⁰ Μιχαὴλ Τρίτος Μιχαὴλ, ὁ.π., σ. 29.

⁶¹ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 692. «Εἰ τις ἐπίσκοπος ἐγκλήματος πρόφασιν ποιούμενος κατὰ τοῦ οικεῖου μητροπολίτου, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως, ἀποστήσει ἑαυτὸν τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, και μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κατὰ τὸ εἰθισμένον, ἐν τῇ θεία μυσταγωγία, τοῦτον ὠρισεν ἡ ἁγία σύνοδος καθηρημένον εἶναι· εἰ μόνον ἀποστᾶς τοῦ οικεῖου μητροπολίτου σχίσμα ποιῆσει. Δεῖ γὰρ ἕκαστον τὰ οικεῖα μέτρα γινώσκειν, και μήτε τὸν πρεσβύτερον καταφρονεῖν τοῦ οικεῖου ἐπισκόπου, μήτε τὸν ἐπίσκοπόν τοῦ οικεῖου μητροπολίτου».

⁶² Αὐτόθι, σ. 692. «Τὰ ὀρισθέντα ἐπὶ πρεσβυτέρων, και ἐπισκόπων, και μητροπολιτῶν, πολλῶ μᾶλλον και ἐπὶ πατριαρχῶν ἀρμόζει. Ὡστε, εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ ἐπίσκοπος, ἢ μητροπολίτης τολμήσειεν ἀποστήναι τῆς πρὸς τὸν οικεῖον πατριάρχην κοινωνίας, και μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὀρισμένον και τεταγμένον, ἐν τῇ θεία μυσταγωγία, ἀλλὰ πρὸ ἐμφάνειας συνοδικῆς και τελείας αὐτοῦ κατακρίσεως, σχίσμα ποιῆσει, τοῦτον ὠρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθεῖ τούτο παρανομήσας. Και ταῦτα μὲν ὠρισται και ἐσφράγισται περὶ τῶν προφάσει τινῶν ἐγκλημάτων τῶν οικεῖων ἀφισταμένων προέδρων, και σχίσμα ποιούντων, και τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας διασπώντων. Οἱ γὰρ δι' αἵρεσιν τινὰ, παρὰ τῶν ἁγίων συνόδων, ἢ Πατέρων κατεγνωσμένην, τῆς πρὸς τὸν πρόεδρον κοινωνίας ἑαυτοὺς διαστέλλοντες, ἐκεῖνου τὴν αἵρεσιν δηλονότι δημόσια κηρύττοντες, και γυμνῆ τῇ κεφαλῇ ἐπ' ἑκκλησίας διδάσκοντες, οἱ τοιοῦτοι, οὐ μόνον τῇ κανονικῇ ἐπιτιμῆσει οὐχ ὑποκείσονται, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἑαυτοὺς τῆς πρὸς τὸν καλούμενον ἐπίσκοπον κοινωνίας ἀποτεριχίζοντες, ἀλλὰ και τῆς πρεπούσης τιμῆς τοῖς ὀρθοδόξοις ἀξιοθήσονται. Οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδοεπισκόπων και ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν, και οὐ σχίσματι τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας κατέτεμον, ἀλλὰ σχισμάτων και μερισμῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ρύσασθαι».

⁶³ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, σ.589.

⁶⁴ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 39. «Εἰ τις πρεσβύτερος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρίς συναγάγη, και θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδὲν κατεγνωκῶς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ, και δικαιοσύνῃ, καθαιρεῖσθω, ὡς φίλαρχος· τύραννος γὰρ ἐστίν. Ὡσαύτως δὲ και οἱ λοιποὶ κληρικοί, και ὅσοι ἂν αὐτῷ προσθῶνται· οἱ δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν. Ταῦτα δὲ μετὰ μίαν, και δευτέραν, και τρίτην παράκλησιν τοῦ ἐπισκόπου, γινέσθω».

κατηγορία της φιλαρχίας· όσοι κληρικοί τον ακολουθήσουν να καθαιρεθούν και όσοι λαϊκοί συμμετάσχουν σε αυτήν την ενέργεια να αφορισθούν. Αγνόησε επίσης και τον πέμπτο κανόνα (5ο) της Συνόδου της Αντιοχείας⁶⁵, με βάση τον οποίο, όποιος πρεσβύτερος ή διάκονος περιφρονήσει τον επίσκοπό του, να αφορίζεται· σε αντίθετη περίπτωση, εάν δηλαδή ο διάκονος ή ο πρεσβύτερος καταστήσουν δικό τους ένα θυσιαστήριο και περιφρονήσουν τον επίσκοπο τους, αυτοί πρέπει να καθαιρούνται⁶⁶.

Ο Μακαριουπόλεως Ιλαρίων είναι πρωταγωνιστής και στο επόμενο περιστατικό, το οποίο σχετίζεται εκ νέου με τον ίδιο επίσκοπο ο οποίος τέλεσε χειροτονία χωρίς να λάβει άδεια από τον οικείο μητροπολίτη, τον Οικουμενικό Πατριάρχη. Ο Μακαριουπόλεως λοιπόν ενήργησε αγνοώντας και παραβιάζοντας τον λε' (35ο) Αποστολικό κανόνα⁶⁷, σύμφωνα με τον οποίο ορίζεται η καθαίρεση ως τιμωρία στον επίσκοπο που τέλεσε χειροτονία εκτός της επαρχίας του χωρίς πρότερα να λάβει την άδεια από τον επιχώριο επίσκοπο-μητροπολίτη. Η καθαίρεση επιβάλλεται τόσο στο πρόσωπο που χειροτονεί όσο και στο πρόσωπο που χειροτονήθηκε. Στο επόμενο συμβάν ο Μακαριουπόλεως αθετεί τον ιη' (18ο) αποστολικό κανόνα⁶⁸, επειδή, ενώ όφειλε ως επίσκοπος να διδάσκει την ευσέβεια στο ποίμνιό του, εκείνος προέτρεπε τους πιστούς να αποσκιρτήσουν από την αφοσίωση και την υποταγή τους προς την Μητέρα Εκκλησία για να στραφούν στην Ουνία. Το επιτίμιο που ορίζεται και σε αυτήν τη περίπτωση είναι αφορισμός αρχικά και εν συνεχεία καθαίρεση του εν λόγω επισκόπου⁶⁹.

Οι μητροπολίτες της Βουλγαρικής Εκκλησίας, Φιλιππουπόλεως Πανάρετος, Σοφίας Δωρόθεος, Λοφτσού Ιλαρίων, Βελισσού Γεννάδιος, Βιδύνης Άνθιμος και Νυσσάβας Παρθένιος παραιτήθηκαν από τα καθήκοντά τους μέσα από επιστολές τους στον Οικουμενικό Πατριάρχη. Ως εκ τούτου χαρακτηρίστηκαν ως σχισματικοί επειδή παραβίασαν τον (15ο) κανόνα της

---

⁶⁵ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙΙ, σ. 436. «Εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἰδία συνήγαγε, καὶ θυσιαστήριον ἔστησε, καί, τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου, ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιο ἑαυτῷ πείθεσθαι, μηδὲ ὑπακούειν καὶ πρῶτον καὶ δεύτερον καλοῦντι, τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμὴν. Εἰ δὲ παραμένειν θορυβῶν καὶ ἀνάστατων τὴν ἐκκλησίαν, διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας ὡς στασιώδη αὐτὸν ἐπιστρέψουσιν».

⁶⁶ Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', σσ. 589-590.

⁶⁷ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 47. «Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιῆσθαι, εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένης αὐτῷ πόλεις, καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθῆι τοῦτο πεπονηκῶς, παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας, ἢ τὰς χώρας, γνώμην, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτός, καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν».

⁶⁸ Αυτόθι, σ. 25. «Ὁ χήραν λαβὼν, ἢ εκβεβλημένην, ἢ εταίραν, ἢ οικέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνης, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ».

⁶⁹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', σ.590.

Πρωτοδευτέρας συνόδου⁷⁰. Ο σχισματικός χαρακτήρας των ενεργειών τους επιβεβαιώθηκε μέσα από τις παραινέσεις τους στους πρεσβυτέρους και στους διακόνους να πράττουν χωρίς την γνώμη του επισκόπου τους παραβιάζοντας τον λθ' (39ο) αποστολικό κανόνα⁷¹ και παράλληλα κατέστησαν ένοχο τον βουλγαρικό λαό των εκκλησιαστικών επιτιμιών τα οποία ορίζει ο ιγ' (13ος) κανόνας της Πρωτοδευτέρας συνόδου⁷². Η Βουλγαρική Εξαρχία εξέλεξε τον υπόδοκο μητροπολίτη Βιδύνης Άνθιμο ως εκκλησιαστικό έξαρχο, κατά παράβαση του ιγ' κανόνα της Αντιοχείας⁷³. Παραταύτα κλήθηκε σε απολογία τρεις φορές αλλά δεν προσήλθε· αντίθετα, προχώρησε σε αυθαίρετη άρση της καθαίρεσης και του αφορισμού των Φιλιππουπόλεως Παναρέτου, του Λοφτσού Ιλαρίωνα και του Μακαριουπόλεως Ιλαρίωνα παραβαίνοντας τους κανόνες α) λβ' (32ο) αποστολικό⁷⁴, β) ιε' (15ο) της Αντιοχείας⁷⁵, γ) ε' (5ο) της Πρώτης

⁷⁰ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σσ. 692-693. «Τὰ ὀρισθέντα ἐπὶ πρεσβυτέρων, καὶ ἐπισκόπων, καὶ μητροπολιτῶν, πολλῶ μᾶλλον καὶ ἐπὶ πατριαρχῶν ἀρμόζει. Ὡστε, εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ ἐπίσκοπος, ἢ μητροπολίτης τολμήσειεν ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον πατριάρχην κοινωνίας, καὶ μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὄρισμένον καὶ τεταγμένον, ἐν τῇ θεῖα μυσταγωγίᾳ, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐμφανείας συνοδικῆς καὶ τελείας αὐτοῦ κατακρίσεως, σχίσμα ποιήσει, τοῦτον ὠρίσει ἢ ἀγία σύνοδος, πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθεῖ τούτο παρανομήσας. Καὶ ταῦτα μὲν ὠρίσται καὶ ἐσφράγισται περὶ τῶν προφάσει τινῶν ἐγκλημάτων τῶν οἰκεῖων ἀφισταμένων προέδρων, καὶ σχίσμα ποιούντων, καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας διασπώντων. Οἱ γὰρ δι' αἵρεσιν τινά, παρὰ τῶν ἀγίων συνόδων, ἢ Πατέρων κατεγνωσμένην, τῆς πρὸς τὸν πρόεδρον κοινωνίας ἑαυτοὺς διαστέλλοντες, ἐκείνου τὴν αἵρεσιν δηλονότι δημόσια κηρύττοντος, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐπ' ἐκκλησία διδάσκοντος, οἱ τοιοῦτοι, οὐ μόνον τῇ κανονικῇ ἐπιτιμῇσει οὐχ ὑποκείσονται, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἑαυτοῦς τῆς πρὸς τὸν καλούμενον ἐπίσκοπον κοινωνίας ἀποτειχίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς πρεπούσης τιμῆς τοῖς ὀρθοδόξοις ἀξιοθήσονται. Οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδεπισκόπων καὶ ψευδοδικάλων κατέγνωσαν, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ρύσασθαι».

⁷¹ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 54. «Οἱ πρεσβύτεροι, καὶ οἱ διάκονοι, ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου μηδὲν ἐπιτελείωσαν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθῶμενος».

⁷² Αὐτόθι, σσ. 688-689. «Τὰς τῶν αἰρετικῶν ζιζανίων ἐπισπορᾶς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ὁ παμπόνηρος καταβαλῶν, καὶ ταύτας ὀρῶν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος τεμνομένας προρρίζους, ἐφ' ἑτέραν ἦλθε μεθοδεῖας ὁδόν, τῆ τῶν σχισματικῶν μανία τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα μερίζειν ἐπιχειρῶν. Ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ἢ ἀγία σύνοδος ἀναστέλλουσα παντελῶς, ὠρίσει τοῦ λοιποῦ, ἵνα, εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὡς δῆθεν ἐπὶ ἐγκλήμασι τισὶ τοῦ οἰκεῖου κατεγνωκῶς ἐπίσκοπου, πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως καὶ ἐξετάσεως, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ τελείας κατακρίσεως, ἀποστῆναι τολμήσει τῆς αὐτοῦ κοινωνίας, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν λειτουργιῶν εὐχαῖς, κατὰ τὸ παραδεδομένον τῇ ἐκκλησίᾳ, μὴ ἀναφέρει, τοῦτον ὑποκεῖσθαι καθαιρέσει, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀποστερεῖσθαι τιμῆς. Ὁ γὰρ ἐν πρεσβυτέρου τάξει τεταγμένος, καὶ τῶν μητροπολιτῶν ἀρπάζων τὴν κρίσιν, καὶ πρὸ κρίσεως αὐτὸς κατακρίνων, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὸν οἰκεῖον πατέρα καὶ ἐπίσκοπον, οὗτος οὐδὲ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἐστὶν ἄξιος τιμῆς ἢ ὀνομασίας. Οἱ δὲ τούτῳ συνεπόμενοι, εἰ μὲν τῶν ἱερωμένων εἰὲν τινές, καὶ αὐτοὶ τῆς οἰκειᾶς τιμῆς ἐκπιπέτωσαν· εἰ δὲ μοναχοί, ἢ λαϊκοί, ἀφοριζέσθωσαν παντελῶς τῆς ἐκκλησίας, μέχρις ἂν τὴν πρὸς τοὺς σχισματικοὺς συνάφειαν διαπτύσαντες, πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον ἐπιστραφεῖεν».

⁷³ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙΙ, σσ. 150-151. «Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν μεταβαίνειν, καὶ χειροτονεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ τινὰ εἰς προαγωγὴν λειτουργίας, μηδὲ εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτῷ ἑτέρους, εἰ μὴ παρακληθεῖς ἀφίκοιτο διὰ γραμμῶν τοῦ τῆ μητροπολίτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων, ὧν εἰς τὴν χῶραν παρέρχοιτο. Εἰ δὲ μηδὲν καλοῦντος ἀπέλθοι ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσία τινῶν, καὶ καταστάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, μὴ προσηκόντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα τυγχάνειν, καὶ αὐτὸν δὲ ὑπέχειν τῆς ἀταξίας αὐτοῦ, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως τὴν προσήκουσαν δίκην, καθηρημένον ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς ἀγίας συνόδου».

⁷⁴ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σ. 42. «Εἰ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ ἐπισκόπου γέννηται ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι, ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν, εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος».

Οικουμενικής⁷⁶, δ) πέμπτο (5ο) της Τρίτης Οικουμενικής Συνόδου⁷⁷ και ε) τον τέταρτο (4ο) της συνόδου της Αντιοχείας⁷⁸. Μάλιστα, τα πειρστατικά αυτά απαριθμούνται αναλυτικότερα στην Έκθεση της Πατριαρχικής Επιτροπής⁷⁹. Οι καθαιρέσεις των παραπάνω κληρικών βασίστηκαν στον λζ' (37ο) κανόνα της Καρθαγένης⁸⁰.

Στον Όρο της Συνόδου, μεταξύ άλλων, αναφέρεται ότι είναι εύλογος και ευλογημένη η ποικιλία των Εθνών και των πολιτισμών. Αυτή την ποικιλία αγιάζει η Αγία Ορθόδοξη Εκκλησία. Ωστόσο, η Εκκλησία δεν δύναται από τη φύση της να αποτελεί φορέα προώθησης φυλετικών, πολιτικών ή εθνικιστικών σκοπιμοτήτων. Τα γεγονότα του 1870, τα οποία είχαν άμεση σχέση με τον εθνοφυλετισμό, επανελήφθησαν και κατά το έτος 1967 όπου πραγματοποιήθηκε η κληρικολαϊκή συνέλευση της Βουλγαρίας και είχε την αμέριστη συμπαράσταση των κρατικών αρχών⁸¹.

Στην περίπτωση της Σερβίας η εθνική συνείδηση, η οποία προϋποθέτει την λαϊκή συμμετοχή, διαμορφώνεται πρώτα και κύρια στην ίδια την χώρα, την Σερβία. Ο αγώνας για την απελευθέρωση ξεκινάει από εκεί. Ο σερβικός λαός δεν έχασε την ιστορική του μνήμη και διατηρούσε την παράδοση του μεγάλου σερβικού μεσαιωνικού κράτους των Νεμανιδών. Η

---

⁷⁵ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙΙ, σ. 453. «Εἰ τις ἐπίσκοπος, ἐπὶ τισὶν ἐγκλήμασι κατηγορηθεὶς, κριθεὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, πάντες τὲ σύμφωνοι μίαν κατ' αὐτοῦ ἐξενέγκοιεν ψῆφον, τοῦτον μηκέτι παρ' ἐτέροις δικάζεσθαι, ἀλλὰ μένειν βεβαίαν τὴν σύμφωνόν των ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων ἀπόφασιν».

⁷⁶ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙ, σσ. 124-125. «Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατεῖται ἡ γνώμη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορευόντα, τοὺς ὑφ' ἐτέρων ἀποβληθέντας ὑφ' ἐτέρων μὴ προσίεσθαι. Ἐξεταζέσθω δέ, μὴ μικροψυχία, ἢ φιλονεικία, ἢ τινὶ τοιαύτῃ ἀηδία τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγένηται. Ἴνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνοι, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν, ἐκάστου ἐνιαυτοῦ, καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν δις τοῦ ἔτους συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων, τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζηται, καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινωνήτοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἔκθεσθαι ψῆφον. Αἱ δὲ σύνοδοι γινέσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ· δευτέρα δέ, περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρὸν».

⁷⁷ Αὐτόθι, σσ. 197-198. «Ὅσοι δὲ ἐπὶ τοῖς ἀτόποις πράξεσι κατεκρίθησαν ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου, ἢ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων, καὶ τούτοις ἀκανονίστως, κατὰ τὴν ἐν ἀπάσιν ἀδιαφορίαν αὐτοῦ, ὁ Νεστόριος, καὶ οἱ τα αὐτοῦ φρονούντες, ἀποδοῦναι ἐπειράθησαν, ἢ πειραθειεν, κοινωνίαν, ἢ βαθμόν, ἀνωφελήτους εἶναι, καὶ μένειν οὐδὲν ἥττον καθηρημένους ἐδικαιώσαμεν».

⁷⁸ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙΙ, σ. 132. «Εἰ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τολμήσειε τί πράξαι τῆς λειτουργίας, εἴτε ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν προάγουσαν συνήθειαν, εἴτε ὁ πρεσβύτερος, εἴτε ὁ διάκονος· μηκέτι ἐξὸν εἶναι αὐτῷ, μηδὲ ἐν ἐτέρα συνόδῳ ἐλπίδα ἀποκαταστάσεως, μήτε ἀπολογίας χῶραν ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς κοινωνοῦντας αὐτῷ πάντας ἀποβάλλεσθαι τῆς ἐκκλησίας, καὶ μάλιστα, εἰ μαθόντες τὴν ἀπόφασιν τὴν κατὰ τῶν προειρημένων ἐξενεχθεισάν, τολμήσειαν αὐτοὺς κοινωνεῖν».

⁷⁹ Αθ. Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 592-593.

⁸⁰ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΙΙ, σ. 379. «Ἦρесе συμπάση τῇ συνόδῳ, ἵνα, ὁ διὰ ραθυμίαν αὐτοῦ ἀπὸ κοινωνίας γενόμενος, εἴτε ἐπίσκοπος, εἴτε οἰοσδήποτε κληρικός, ἐὰν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀκοινωνησίας αὐτοῦ, πρὸ τοῦ ἀκουσθῆναι, εἰς κοινωνίαν τολμήσῃ, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τῆς καταδίκης τὴν ψῆφον ἐξενηγοχένοι κριθῆ».

⁸¹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας. Η σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν*. Θεσσαλονίκη 1984, σ.102

σερβική μεσαιωνική παράδοση κρατήθηκε ζωντανή, τόνωσε και τροφοδότησε τη λαϊκή εθνική συνείδηση. Η σερβική ιστοριογραφία της εποχής είχε ως βάση τη μεσαιωνική κληρονομιά. Τότε άρχισαν και διαμορφώνονταν οι γενεαλογικές φιλοδοξίες των Σέρβων ευγενών που ήθελαν να βρουν την καταγωγή τους στο Μεσαιωνικό σερβικό κράτος. Οι Σέρβοι της διασποράς και κυρίως οι Σέρβοι της Ουγγαρίας είχαν αναπτύξει ιδιαίτερη πνευματική δραστηριότητα και συνέβαλαν στην ενίσχυση των εθνικών αξιών από την ευρωπαϊκή διανόηση όπου και αποτέλεσε την θεωρητική βάση για την πνευματική Αναγέννηση του 18ου αιώνα. Είχαν γραφεί σημαντικά έργα που είχαν δυτικές επιρροές και αυτά με τη σειρά τους επέδρασαν στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης του λαού της Σερβίας⁸².

Εκτός από τα προβλήματα που δημιουργούν οι Μουσουλμάνοι, οι Ρωμαιοκαθολικοί διάφοροι εθνικισμοί της Εκκλησίας της Ορθοδοξίας της χερσονήσου του Αίμου, αντιμετωπίζουν προβλήματα που προέρχονται από την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Ένα από αυτά είναι η δράση που κάνουν οι ξένες προπαγάνδες έπειτα από την πτώση των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Ο βαλκανικός χώρος μετατράπηκε σε ένα τεράστιο ιεραποστολικό πεδίο όπου Καθολικοί, Προτεστάντες, μάρτυρες του Ιεχωβά, οπαδοί ανατολικών θρησκειών με προσηλυτιστικές μεθόδους αγωνίζονται να αλλοιώσουν την ορθόδοξη ταυτότητα του χώρου. Για την πραγματοποίηση του σκοπού τους διαθέτουν τρόφιμα, χρήματα, έντυπα, εκπαιδευμένα στελέχη και εκμεταλλεύονται την αδυναμία των τοπικών Ορθόδοξων Εκκλησιών για την άσκηση του ποιμαντικού τους έργου εξαιτίας οικονομικών δυσχερειών και περιορισμένου αριθμού στελεχών. Τις περισσότερες φορές έχουν την υποστήριξη των τοπικών αρχών για να επιτύχουν υλικές παροχές.

Ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα είναι η στάση των βαλκανικών κυβερνήσεων στις τοπικές Ορθόδοξες Εκκλησίες. Αν και έγιναν δημοκρατικά κυβερνητικά σχήματα και έγινε η αναθεώρηση των συνταγμάτων των βαλκανικών χωρών, η στάση των κυβερνήσεων απέναντι στην Ορθόδοξη Εκκλησία δεν είναι και η καλύτερη. Σε αρκετές βαλκανικές χώρες είναι ακόμη δεσμευμένη η εκκλησιαστική περιουσία. Αυτό οδηγεί στο να αντιμετωπίζει η Εκκλησία στον χώρο αυτό σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Ορισμένες κυβερνήσεις οδηγούν σε ρωγμές της εκκλησιαστικής ενότητας και παρεμβαίνουν αναρμόδια στις εκκλησιαστικές λειτουργίες. Η

---

⁸² Μαρία Νυσταζοπούλου - Πελεκίδου, ό.π., σ.69-77.

σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων έκανε κάθε προσπάθεια το 1958 για να στηρίξει τις φυλετικές και πολιτικές απαιτήσεις του σκοπιανού κράτους⁸³.

A3. Η έκθεση της Επιτροπής του Οικουμενικού Πατριαρχείου περί του ζητήματος του Εθνοφυλετισμού.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η Έκθεση χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος, η οποία καλύπτει την περίοδο από το 1858 έως το 1872 και γίνεται αναφορά στο βουλγαρικό ζήτημα. Η Έκθεση εξιστορείται γεγονότα για να αποδειχθεί ότι είχε ως βάση την ιδέα του φυλετισμού. Στο δεύτερο μέρος αναλύεται το περιεχόμενο της έννοιας του Εθνοφυλετισμού στην Εκκλησία και τονίζεται ότι η αυτή η διδασκαλία α) αντιβαίνει στο ιερό Ευαγγέλιο, β) είναι άγνωστη στην Εκκλησία και γ) ανατρέπει το πολίτευμα της Εκκλησίας. Στο τρίτο μέρος υπάρχει η χρονολογική απαρίθμηση των αντικανονικών ενεργειών της βουλγαρικής φυλετικής παρασυναγωγής. Επίσης, η Έκθεση διαχωρίζει τον φυλετισμό σε εκκλησιαστικό και εθνικό. Δίνει ιδιαίτερη σημασία στην ασυμβατότητα των ιδεών του φυλετισμού με την ίδια την Εκκλησία. Οι χριστιανικές εκκλησίες είχαν τοπικό χαρακτήρα και αποκτούσαν το χαρακτηρισμό τους όχι από την φυλετική καταγωγή αλλά από τον τόπο στον οποίο είχαν ιδρυθεί. Η πρώτη Εκκλησία των Ιεροσολύμων περιλάμβανε τόσο Ιουδαίους από τα έθνη όσο και Ιουδαίους προσήλυτους. Η Εκκλησία δεν διαχώρισε τους Αποστόλους με βάση την φυλετική τους καταγωγή, επειδή ακριβώς άπαντες είναι μέλη της Εκκλησίας ανεξαρτήτως καταγωγής⁸⁴.

Το προσωνύμιο των πατριαρχικών Θρόνων λαμβάνεται από την πρωτεύουσα πόλη και όχι από τους κατοίκους της περιοχής. Ο χαρακτηρισμός αναφέρεται στη διάκριση δόγματος και όχι φυλής. Οι όροι Εκκλησία της Ελλάδος, της Βουλγαρίας και της Ρωσίας δηλώνουν ανεξάρτητες ή Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες χωρίς να έχουν καμία δικαιοδοσία εκτός των ορίων τους. Δεν είναι η φυλετική καταγωγή αλλά η πολιτική κατάσταση επάνω στην οποία βασίστηκε η σύσταση των Εκκλησιών. Αποτελούνταν από μέλη διαφορετικής εθνικής καταγωγής με τοπικό

---

⁸³ Μιχαήλ Τρίτος, ό.π., σ. 27-33.

⁸⁴ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ. 235.

κριτήριο και όχι φυλετικό επειδή αυτό ακριβώς είναι το χαρακτηριστικό της πίστεως της Εκκλησίας⁸⁵.

Η ιδέα του φυλετισμού δεν εμπεριέχεται στους εκκλησιαστικούς κανόνες. Οι μητροπολίτες και οι επίσκοποι δεν εκλέγονται με βάση το φυλετικό κριτήριο αλλά μόνο με τα θρησκευτικά και ηθικά προσόντα, όπως τα διατυπώνει ο Απόστολος Παύλος. Η Επιτροπή αναφέρει ότι οι φυλετιστές θα δεχόταν να εναρμονιστούν με τους Ιερούς Κανόνες για την μη απομάκρυνση από την εκκλησιαστική τους περιφέρεια. Με αυτό τον τρόπο θα υπήρχαν διαφορετικά ομόγλωσσα και ομόδοξα ποιμνία. Βέβαια, το γεγονός ότι το μοναδικό κριτήριο επιλογής των μελών της Εκκλησίας θα ήταν το φυλετικό, θα προκαλούσε τον ενδεχόμενο κίνδυνο για την εισαγωγή της ιουδαϊκής αποκλειστικότητας. Εάν συνέβαινε αυτό θα γινόταν αποκλεισμός από την Ιεραρχία στον καθένα ο οποίος δεν είχε ελληνική καταγωγή. Το ίδιο θα γινόταν και με τη Βουλγαρική Εκκλησία, στην οποία θα διώκονταν κάθε μη βουλγαρικής καταγωγής πολίτης⁸⁶.

Βασικοί στόχοι του φυλετισμού της σχισματικής ΜΟΕ και της Βουλγαρίας ήταν η δημιουργία των φυλετικών Εκκλησιών αντί των τοπικών, όπως επίσης και η εργαλειοποίηση της Εκκλησίας για την εξυπηρέτηση των πολιτικών συμφερόντων και την απόθεση της ελληνικής γλώσσας και παιδείας. Ως προς την περίπτωση της βουλγαρικής Εξαρχίας και της σχισματικής ΜΟΕ υπήρξε η προσπάθεια πολιτικής παρεμβολής στα εκκλησιαστικά τεκταινόμενα. Αυτό το οποίο προβλημάτιζε ιδιαίτερα το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν ήταν τόσο εάν οι Βούλγαροι είχαν το δικαίωμα της ίδρυσης Αυτοκέφαλης Εκκλησίας αλλά η ανακατανομή των ορίων της Εκκλησίας, επειδή η Βουλγαρία επιθυμούσε να συμπεριλάβει τη Θράκη και τη Μακεδονία. Θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η Βουλγαρική Εξαρχία αποτελούσε εκκίνηση του Μακεδονικού Ζητήματος. Ουσιαστικά, οι Βούλγαροι επεδίωκαν να οριστικοποιήσουν τη δική τους γλώσσα παραγκωνίζοντας την ελληνική γλώσσα, η οποία ήταν η επίσημη γλώσσα της περιοχής⁸⁷.

Μετά το Συνέδριο του Βερολίνου (1878) το Μακεδονικό Ζήτημα αποτελούσε την επίσημη έκφραση του ελληνοβουλγαρικού και σερβικού ανταγωνισμού. Άλλες φορές ο ανταγωνισμός αυτός ήταν ένοπλος, ενώ άλλες φορές ήταν εκπαιδευτικός και εκκλησιαστικός. Η εξέγερση του Ίλιντεν (1903) απέδειξε τον ορατό κίνδυνο για τη δημιουργία του κράτους των Σκοπίων και αποτέλεσε το έναυσμα για τη δημιουργία της σχισματικής ΜΟΕ. Η Σερβία και η Ελλάδα δεν είχαν ως βάση την Αρχή των Εθνοτήτων, αλλά την ισορροπία στα Βαλκάνια. Ο όρος

⁸⁵ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ. 235.

⁸⁶ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ. 236.

⁸⁷ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ. 236.

«Μακεδονία» εργαλειοποιήθηκε από τους σλαβόφωνους ως τοπική ταυτότητα. Οι Βούλγαροι ονόμασαν την περιοχή ως «Μακεδονική Βουλγαρία» θέλοντας να δημιουργήσουν βουλγαρική εθνική συνείδηση στους Σλαβόφωνους και αργότερα κεφαλοποίησαν ακόμα και αυτή τη δυναμική. Οι αυτοαποκαλούμενοι Μακεδόνες πέτυχαν να δημιουργήσουν ένα έθνος – μόρφωμα για να αντιμετωπίσουν τους Βουλγάρους. Οι σλαβόφωνοι δεν χαρακτηριζόταν για την συλλογική τους αίσθηση αυτοσυνειδησίας καθώς είχαν έλλειψη ιστορίας, καταγωγής, γλώσσας και για αυτό εύκολα ενσωματώνονταν σε πληθυσμιακές ομάδες μεγαλύτερου μεγέθους⁸⁸.

A4. Η εμπλοκή του πολιτικού παράγοντα στα εκκλησιαστικά ζητήματα των Βαλκανίων.

Κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα τα κράτη της χερσονήσου του Αίμου είχαν την ιδέα του έθνους πάνω από την καθολικότητα και την ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Αυτό είχε ως συνέπεια να διεκδικούν την Αυτοκεφαλία από το Οικουμενικό Πατριαρχείο προκειμένου να δημιουργηθούν ανεξάρτητες τοπικές Εκκλησίες, με εθνικό χαρακτήρα. Το σοβαρό εκκλησιολογικό διακύβευμα από την επικράτηση της εθνοποίησης της Ορθοδοξίας στα κράτη της Βαλκανικής φάνηκε στην Βουλγαρική Εκκλησία, η οποία προσπαθούσε να ιδρύσει Εξαρχία για τους Ορθόδοξους Βουλγάρους. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνιέται η έννοια της εθνικής Εκκλησίας, η οποία είναι μία έννοια αντινομική καθώς η χριστιανική παράδοση εμπεριέχει οικουμενική διδασκαλία⁸⁹. Ουσιαστικά, η Ορθόδοξη Εκκλησία έπαιξε κομβικό ρόλο στην παγίωση της κοινωνικής συνοχής, στην οργάνωση της πολιτισμικής ζωής, στην παιδεία των πιστών, όπως επίσης καλλιέργησε την ιερή γλώσσα της λατρείας. Ωστόσο, οι περιφερειακές εθνικές κοινότητες της Ορθοδοξίας αποτέλεσαν προϊόντα εθνικιστικά και ως εκ τούτου ήταν δημιουργήματα του 19ου αιώνα. Με άλλα λόγια, ήταν τα προϊόντα της σύγκρουσης της Ορθόδοξης παράδοσης με τη νεωτερικότητα των Εθνών⁹⁰.

Ο ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας στις εθνικές διεκδικήσεις των Βαλκανίων συνιστούσε ένα θλιβερό γεγονός. Οι ελληνικές διεκδικήσεις με όχημα την Εκκλησία οδήγησαν σε παραβιάσεις του Κανονικού Δικαίου. Το βουλγαρικό ζήτημα στηρίχθηκε στην κατάφωρη παραβίαση του Κανονικού Δικαίου, ενώ παράλληλα αποτυπώθηκε στις βιαιοπραγίες κατά των Ελλήνων στη Θράκη και στη Μακεδονία, όπως επίσης και στη μετατροπή των χριστιανικών ναών από χώρους ευχαριστιακής κοινωνίας σε πεδίο μάχης. Η θεσμική συγκρότηση της Εκκλησίας ως τμήμα της

⁸⁸ Σπυρίδων Σφέτας, *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού*, Αθήνα 2018, σ.33

⁸⁹ Πασχάλης Κιτρομιλίδης, *Θρησκεία και πολιτική στον Ορθόδοξο κόσμο*, Θεσσαλονίκη 2021, σσ. 9-11

⁹⁰ Πασχάλης Κιτρομιλίδης, *ό.π.* σ. 43.

διαμόρφωσης του σύγχρονου κράτους αλλά και ως εργαλείο για την προώθηση του εθνικισμού των Βαλκανίων άνοιξε το δρόμο για την ίδρυση ανεξάρτητων κρατιδίων και τη διαμόρφωση «εθνικής συνείδησης»⁹¹. Όταν συγκροτήθηκε το Ηνωμένο Βασίλειο των Σέρβων, των Κροατών και των Σλοβένων μετά τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, το έτος 1922 παραχωρήθηκε με συντονιστική πρωτοβουλία της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ο αντίστοιχος Συνοδικός Τόμος. Ο Τόμος αυτός περιλάμβανε την Πατριαρχική Τιμή, την κανονική ενότητα γεωγραφικών διαμερισμάτων και την εκχώρηση της περιοχής της σημερινής Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας στο Πατριαρχείο Σερβίας⁹².

Η σχισματική θρησκευτική οργάνωση της Κομμουνιστικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (κράτος των Σκοπίων, το οποίο ιδρύθηκε το 1944 από τον Στρατάρχη Τίτο) είναι το σημερινό κατάλοιπο του Βουλγαρικού Σχίσματος. Ο χαρακτηρισμός «σχισματικός» αποδόθηκε από την Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου Σερβίας, στις 16 Σεπτεμβρίου του έτους 1967, επειδή ακριβώς η περιοχή εκείνη ήταν έδαφος του Πατριαρχείου Σερβίας με βάση τον τόμο του έτους 1922. Το εν λόγω εκκλησιαστικό πραξικόπημα προκάλεσε την ύπαρξη δύο ολιγομελών Ιεραρχιών· η μία Ιεραρχία ήταν κανονική και η οποία βρισκόταν υπό την δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Σερβίας, και η άλλη Ιεραρχία ήταν σχισματική· όλα αυτά έως τον Ιούνιο του 2022⁹³. Η απόφαση της 13ης Αυγούστου 2018 αναλύει επακριβώς το μέγεθος του εκκλησιαστικού προβλήματος των Σκοπίων. Το σχετικό απόσπασμα έχει ως εξής: «Τὸ καθεστὼς τοῦ Τίτο ἀνακήρυξε τοιοῦτοτρόπως μεταξύ ἄλλων "Μακεδονικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν", τὰς νοτίους ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίας τὰς ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ πατριαρχεῖον Σερβίας παραχωρηθῆσας διὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τόμου τοῦ 1922. Πρόκειται περὶ μοναδικῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἐκκλησίας, ἧς ἰδρυτὴς εἶναι καὶ ἐπίσημως τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα, ὡς διατείνεται καὶ τὸ σχετικὸν διάταγμα, δημοσιευθὲν ἐν τῷ μεταξῦ. Ἔτι πολλῶ χειρὸν καὶ βαρύτερα περίπτωσις εἶναι ἢ περίπτωσις τῆς οὕτω καλουμένης Ἐκκλησίας Μαυροβουνίου. Τὸ μὲν σχίσμα τῶν Σκοπίων ἐδημιούργησαν τρεῖς κανονικῶς κεχειροτονημένοι ἐπίτροποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, πλὴν ὅμως οὐδὲ τούτους οὐδὲ τοὺς διαδεξαμένους αὐτοὺς δὲν καθήρεσεν ἡ ἡμετέρα

⁹¹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος – Εμμανουήλ Καραγεωργίουδης, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στις σημερινές γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 2019, σ.8

⁹² Π. Κιτρομιλίδης, *ό.π.* σ. 43.

⁹³ Αθανάσιος Αγγελόπουλος – Εμμανουήλ Καραγεωργίουδης, *ό.π.*, σ. 81.

Ἐκκλησία ἕως τῆς σήμερον, ἔχομένη τῆς ἀρχῆς τῆς οἰκονομίας, ἀπεκδεχομένη τὴν αὐτῶν μετάνοιαν καὶ μὴ δυσχεραίνουσα τὴν ἐν τῷ μελλόντι εὐκταίαν ἐπανένταξιν αὐτῶν»⁹⁴.

Ερχόμενοι στο σήμερα, είναι γεγονός πως η έδρα της τοπικής Εκκλησίας, δηλαδή η ιστορική πόλη της Αχρίδας, ευρίσκεται στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Σερβίας, σύμφωνα με τον Τόμο του 1922. Η ιεροκανονική ονομασία «Ιερά Αρχιεπισκοπή Αχρίδας και Μητρόπολις Σκοπίων», η οποία αποδόθηκε κατόπιν πρωτόβουλης απόφασης της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως είναι ιστορικά και γεωπολιτικά ορθή. Επίσης, αυτή η απόφαση ανατρέπει τις αλυτρωτικές και πολιτικές σκοπιμότητες της Εθνοφυλετικής και σχισματικής ονομασίας «Ορθόδοξη Εκκλησία της Μακεδονίας»⁹⁵. Η περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Μακεδονίας βεβαίως έμπρακτα ότι η αλόγιστη και όχι ειλικρινής συνύπαρξη και συνεργασία ανάμεσα στην Εκκλησία και την Πολιτεία, συνήθως, καταλήγει στην υποδούλωση της Εκκλησίας στην πολιτική εξουσία και κατά συνέπεια στην άρση της ελεύθερης δράσης της Εκκλησίας⁹⁶.

Η υπονόμηση της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας από μέρους της Εκκλησίας περιέχει πολλά κίνητρα. Η Σκοπιανή Εκκλησία έπεσε στην παγίδα της ετεροδιδασκαλίας του Εθνοφυλετισμού και δεν διέκρινε την ουσιαστική έννοια της καθολικής Εκκλησίας. Η έννοια της Εκκλησίας, σύμφωνα με τον Εθνοφυλετισμό, δεν ορίζεται με βάση το εδαφικό κριτήριο, αλλά το εθνολογικό. Συνεπώς, η έννοια της τοπικότητας προκάλεσε κακό στην Εκκλησία και διέσπασε την ενότητά της. Επομένως, η Εκκλησία μεταβλήθηκε στην περίπτωση αυτή από θεοίδρυτο οργανισμό σε χώρο πολιτικών αντιπαραθέσεων. Επακόλουθα, το Μακεδονικό Ζήτημα έχει ιδιαίτερη ιδιομορφία γιατί, σε αντίθεση με την απόδοση Αυτοκεφαλίας σε ορισμένες Εκκλησίες των Βαλκανίων από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, στα Σκόπια εμφανίστηκε μία Εκκλησία η οποία αντιπροσώπευσε ένα ολόκληρο Έθνος. Η ΜΟΕ χαρακτηρίστηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το Πατριαρχείο Σερβίας και τις υπόλοιπες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες ως σχισματική το 1967· ωστόσο, παρά την επιβολή διακοπής κοινωνίας από τους Ορθοδόξους, η ΜΟΕ διατήρησε την επικοινωνία της με την Εκκλησία Ρώμης, με αντιπροσώπους της να μεταβαίνουν στο Βατικανό σε μηνιαία βάση στη Ρώμη. Αυτό προκαλεί την εύλογη υποψία μήπως η δημιουργία της ΜΟΕ ήταν απόπειρα

⁹⁴ Αθανάσιος Αγγελόπουλος – Εμμανουήλ Καραγεωργούδης, ό.π., σ. 82.

⁹⁵ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στις σημερινές γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 2019, σ.84

⁹⁶ Διονυσιάτος Θεόκλητος, *Ορθοδοξία και πολιτική*, Αθήνα 1903, σ. 93.

επιβολής της «Ουνίας», επειδή ακριβώς ο υποκινητής Τίτο ήταν Καθολικός. Ερχόμενοι στο σήμερα, ο όρος «Μακεδονία» χρησιμοποιείται σκοπίμως παρόλο που απαγορεύεται σύμφωνα με την συνθήκη των Πρεσπών⁹⁷.

Μέχρι και το 1914, η επαρχία Αχριδών και Πρεσπών ανήκε στον Οικουμενικό Θρόνο· αυτό ίσχυε μέχρι την εκδημία του τελευταίου Ιεράρχη από τη «λεωφόρο του ελληνισμού», όπως χαρακτηριζόταν η Αχρίδα από τον ερευνητή Jirecek⁹⁸. Ο εξωτερικός χαρακτήρας της επισκοπικής επαρχίας θα είναι σέρβικος και σε πλήρη κοινωνία με το Πατριαρχείο της Σερβίας. Ωστόσο, τα εσωτερικά προβλήματα υπέβασκαν, με κυριότερο εξ αυτών την εθνολογική σύσταση της σλαβικής μάζας. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η εθνολογική σύσταση των Σλάβων οδήγησε στην «απόσχιση» της επαρχίας και του γιουγκοσλαβικού νότου γιατί η κατανομή των συνόρων έγινε σύμφωνα με τη γραμμή κατάπαυσης του πυρός και όχι με βάση τα εθνοτικά στοιχεία της περιοχής, μεταξύ των στοιχείων αυτών και η ελληνική μειονότητα. Οι Σέρβοι προσπάθησαν να οικειοποιηθούν τις νότιες επαρχίες, τις οποίες ονόμασαν Stara Srbja (Παλιά Σερβία). Ο Jovan Kirkovic ήταν ο ηγέτης αυτής της προπαγανδιστικής μηχανής επειδή οι σερβικοί πληθυσμοί της περιοχής ήταν σχεδόν ανύπαρκτοι. Το εθνολογικό πρόβλημα φάνηκε κατά την πρώτη κατοχή της περιοχής από τα βουλγαρικά στρατεύματα την περίοδο από το 1915 έως το 1918. Την περίοδο αυτή τα βουλγαρικά σχολεία ενισχύθηκαν στην Αχρίδα και αυξήθηκε απότομα ο αριθμός των μαθητών. Η επαρχία λειτούργησε κανονικά από το 1920 στο πλαίσιο του ενιαίου κράτους της Γιουγκοσλαβίας, υπό την πνευματική εποπτεία του Σερβικού Πατριαρχείου. Η Αχρίδα και η δικαιοδοσία της είχε περάσει στα όρια της αρχιερατείας του επισκόπου Βελεσών - Δίβρης, Βαρνάβα. Επίσης, ο επίσκοπος Ζίτσας Νικόλαος Velimirovic ασκούσε τα ποιμαντικά του καθήκοντα στην επαρχία αυτή. Κατά την πενταετή του ποιμαντική διακονία συντελέστηκε η συνένωση της επαρχίας Αχρίδας και Βιτωλίων, με έδρα την πόλη Μοναστήρι⁹⁹.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Αχρίδα και η ομώνυμη επισκοπή ήταν υπό τη βουλγαρική κατοχή και είχε υπαχθεί στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Βουλγαρίας. Τα βουλγαρικά στρατεύματα έτυχαν ενθουσιώδους υποδοχής από τους ντόπιους σλαβικούς πληθυσμούς ως απελευθερωτικά. Ωστόσο, η συμπεριφορά των Βουλγάρων δεν ήταν η αναμενόμενη. Τον Απρίλιο του 1941 η βουλγαρική εξουσία έδωσε το μητροπολίτη Σκοπίων

⁹⁷ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στην χερσόνησο του Αίμου σήμερα*, τ. Α΄, σ.188.

⁹⁸ Μιχαήλ Χρυσανθόπουλος, *Αχρίδα ιστορική διαχρονική πορεία*, Θεσσαλονίκη 2008, σ.111.

⁹⁹ Μιχαήλ Χρυσανθόπουλος, *ό.π.*, σ.113.

Ιωσήφ, όπως επίσης και τον επίσκοπο Ζλετόβου- Στρώμνιτσας Βικέντιο προκειμένου να εγκαταστήσει ένα δικό της σύστημα διοίκησης, επιτρέποντας την προσέλευση 280 ιερέων από τη Βουλγαρία για την κάλυψη λειτουργικών αναγκών της περιοχής. Κάποιοι από τους Σέρβους ιερείς και αρχιερείς αποποιήθηκαν τη σερβική τους εθνικότητα και εντάχθηκαν στην κίνηση αυτή ώστε να δημιουργήσουν τη Μακεδονική Εκκλησία και να αποκαταστήσουν την πάλαι ποτέ Αρχιεπισκοπή Αχρίδας. Παρά τον τερματισμό της βουλγαρικής κατοχής, εντούτοις το εκκλησιαστικό πρόβλημα δεν λύθηκε. Τα πράγματα περιπλάκισαν περισσότερο με την απόφαση του Μοναστηρίου Prohor Psinsky να μετονομαστεί η περιοχή σε Σοσιαλιστική Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας. Το Μάρτιο του 1945 πραγματοποιήθηκε στα Σκόπια συνέλευση, κατά τη διάρκεια των εργασιών της οποίας έγινε για πρώτη φορά λόγος για την απόσχιση της νότιας περιοχής, η οποία έφερε το όνομα «Μακεδονία». Αυτή η εκκλησιαστική οντότητα έχει ως προστάτη τον Άγιο Κλήμη σε αντιπερισπασμό με τον Άγιο Σάββα της Σερβικής Εκκλησίας¹⁰⁰.

Η αποφασιστική στάση του σερβικού Πατριαρχείου και η μετριοπαθής συμπεριφορά του Σέρβου Πατριάρχου Βικεντίου, ο οποίος δήλωσε ότι το ζήτημα της Μακεδονικής Εκκλησίας θα διευθετηθεί ικανοποιητικά, δεν άλλαξε και πολύ τα πράγματα. Από μέρους του Πατριαρχείου Σερβίας δεν εφαρμόστηκε το σχέδιο «εκμακεδονισμού», προκειμένου η περιοχή να αποσπαστεί από τη Βουλγαρία. Τον Οκτώβριο του 1958 συγκλήθηκε νέα κληρικολαϊκή συνέλευση στην Αχρίδα, η οποία α') ανακήρυξε την ανασύσταση της Αρχιεπισκοπικής Αχρίδος, β') εξέλεξε τον πρώτο μητροπολίτη της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, γ') ψήφισε το Καταστατικό αυτού του νέου εκκλησιαστικού μορφώματος, δ') εξέλεξε νέους επισκόπους και αποφάσισε ότι η Εκκλησία αυτή θα φέρει τον τίτλο «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία». Ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός κλήθηκε να επιλύσει το πρόβλημα και παραχώρησε «κατ' οικονομία» το καθεστώς του Αυτόνομου, με τη σύμφωνη γνώμη του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Παρά ταύτα, οι Σκοπιανοί επανήλθαν το έτος 1967 ζητώντας την πλήρη ανεξαρτησία της Εκκλησίας τους¹⁰¹.

Οι Σκοπιανοί χαρακτήρισαν την Εκκλησία τους ως συνέχεια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας, η οποία δεν ήταν σλαβική αλλά είχε ελληνικές καταβολές. Τα επιχειρήματα των Σκοπιανών στηρίχθηκαν σε δύο κυρίως σημεία: πρώτον, η ΜΟΕ ήταν η ιστορική συνέχεια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας και σύγχρονη ανασύστασή της και δεύτερον ότι η ΜΟΕ αποτελεί ξεχωριστή εθνική Εκκλησία, σύμφωνα με τον 34ο αποστολικό κανόνα της Πενθέκτης

¹⁰⁰ Μιχαήλ Χρυσανθόπουλος, ό.π., σ. 116.

¹⁰¹ Μιχαήλ Χρυσανθόπουλος, ό.π., σ. 117.

Οικουμενικής Συνόδου¹⁰². Υπήρξαν κρίσεις στις σχέσεις της τοπικής γειτονικής χώρας με την σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία για την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας και την δικαιοδοσία του Σερβικού Πατριαρχείου. Η ιστορική πορεία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας παρέχει τη δυνατότητα να γίνει κατανοητή η παρουσία του Ελληνισμού στην περιοχή αυτή. Η Αχρίδα αποτελούσε κέντρο εμπορίου και έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στον εκχριστιανισμό των σλαβικών φυλών. Η Αχρίδα διατήρησε την ελληνική παιδεία και τον ελληνικό πολιτισμό ακόμη και έπειτα από την κατάργηση της ομώνυμης Αρχιεπισκοπής. Επίσης, η Αχρίδα αποτελούσε πόλο έλξης για τους Σλάβους και ήταν ένα από τα θησαυροφυλάκια της ορθόδοξης πνευματικότητας. Συνεπώς, η Αχρίδα δύναται να χαρακτηριστεί ως «Αλεξάνδρεια του Βορρά»¹⁰³.

Η συνύπαρξη της Εκκλησίας με το Έθνος υφίσταται μέχρι ενός σημείου. Ουσιαστικά, η Ορθόδοξη Εκκλησία ενισχύει την εθνική ταυτότητα των πιστών επειδή η δογματική της διδασκαλία δεν αντιτίθεται στην αρχή της εθνικής ταυτότητας των πιστών. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, έχοντας ως αρχή την αλληλεγγύη και την αλληλοβοήθεια, αποδέχεται την ανάγκη των πιστών της να έχουν και να διατηρήσουν την εθνική τους ταυτότητα. Παράλληλα, η Εκκλησία θεωρεί η εθνική ταυτότητα αποτελεί μία γόνιμη διάσταση του ανθρώπου, μακριά από εθνικιστικές τάσεις, ώστε να μην υπάρξει εκτροπή στον Εθνοφυλετισμό και το Σωβινισμό¹⁰⁴.

Κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα συγκρόστηκαν οι Εξαρχικοί με τους Πατριαρχικούς. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σημειώθηκαν συγκρούσεις μεταξύ των Ορθοδόξων με τους Κροάτες Ρωμαιοκαθολικούς, οι οποίες εξακολούθησαν κατά την πρόσφατη διάσπαση της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Στην περίπτωση της ΜΟΕ οι Σκοπιανοί πολιτικοί και εκκλησιαστικοί παράγοντες εκμεταλλευθήκαν τη ζωντανή και γόνιμη διάσταση της Ορθοδοξίας. Οι κάτοικοι των Σκοπίων είχαν χριστιανική παράδοση, όπως μαρτυρείται από τα ήθη και τα έθιμά τους. Η τοπική Ορθόδοξη Εκκλησία θα μπορούσε να εδραιωθεί μέσα από το δίδυμο «Έθνος – Εκκλησία» στις ορθόδοξες μάζες των τοπικών οικισμών. Επίσης, θα μπορούσε να συμβάλλει στην προβολή του νέου μοντέλου σε παγκόσμια και διαχριστιανική κλίμακα¹⁰⁵.

Ο Στρατάρχης Τίτο επιχείρησε να εκκινήσει την εκκλησιαστική πολιτική του στο επίπεδο των σχέσεων Πολιτείας και Εκκλησίας. Την 28η Μαΐου 1958 δεξιώθηκε τη Σύνοδο της Σερβικής

¹⁰² ΣΥΝΤΑΓΜΑ, τ. Β΄, σ. 45 «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι· αἰχρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν καὶ μηδὲν τί πράττειν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῆ αὐτοῦ παροικία ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ’ αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείν τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται καὶ δοξαστήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα».

¹⁰³ Μιχαήλ Χρυσανθόπουλος, *Αχρίδα. Ιστορική διαχρονική πορεία*, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 116-124.

¹⁰⁴ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ὀ.π. ,σ.179.

¹⁰⁵ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ὀ.π. ,σ.179.

Εκκλησίας στο Προεδρικό Μέγαρο επειδή, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη του Πατριαρχείου Σερβίας, ο Μάιος ήταν ο ορισμένος μήνας για τη σύγκλησή της. Μετά τις ορισμένες προσφωνήσεις μεταξύ του Τίτο και του πατριάρχου Σερβίας Βικεντίου, ο Τίτο τόνισε την επιθυμία του να λυθεί το πρόβλημα της Μακεδονικής Εκκλησίας με όσο το δυνατό καλύτερο τρόπο· μάλιστα, ο ίδιος υποσχέθηκε προσωπική υποστήριξη στον πατριάρχη Βικέντιο. Η πολιτική βούληση του Στρατάρχη θυμίζει τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α΄, ο οποίος επιζητούσε να ισχυροποιήσει την γενέτειρά του, την Ιουστινιανή, και επεδίωξε προς τούτο να μεταφέρει την έδρα του Ανατολικού Ιλλυρικού από τη Θεσσαλονίκη στο Βορρά. Κατά αντίστοιχο τρόπο, ο Στρατάρχης Τίτο επεδίωκε, μέσω της Εκκλησίας, να αναβαθμίσει το Νότιο τμήμα της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας και να ιδρύσει εντός αυτής τη Δημοκρατία της Μακεδονίας των Σκοπίων¹⁰⁶.

Η Σερβική Ιεραρχία, μη μπορώντας να πράξει κάτι πέρα από τις κανονικές αρμοδιότητές της, δεν αποδέχθηκε το αίτημα του Τίτο. Το θέμα της ίδρυσης της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας των Σκοπίων δεν ήταν μόνο πολιτικό ή εθνικό, αλλά ήταν κυρίως κανονικής φύσεως. Η ίδρυση μίας νέας εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας ρυθμίζεται από τις προβλεπόμενες ενέργειες από το Κανονικό Δίκαιο, οι οποίες (ενέργειες) εκκινούν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και δεσμεύουν το σύνολο της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ακόμη και η βούληση κάποιου κόμματος δεν είναι σε θέση να υπερισχύσει αυτής της Πανορθόδοξης αρχής. Η πολιτειακή πράξη και βούληση της Γιουγκοσλαβίας του Τίτο για την ίδρυση της «Μακεδονικής Εκκλησίας» ακολούθησε εσφαλμένη πορεία και δεν είχε θετική κατάληξη για λόγους όπως α΄) πολιτικούς-εθνοφυλετικούς, β΄) αντικανονικούς και γ΄) ιστορικούς¹⁰⁷.

Οι προσπάθειες των Σκοπίων σε πολιτικό επίπεδο, ήδη από το 1944, προκειμένου να ιδρυθεί η Αυτοκέφαλη Μακεδονική Εκκλησία αποσκοπούσαν στην ισχυροποίηση του νεόκοπου σλαβομακεδονικού έθνους. Η νέα τοπική Εκκλησία κλήθηκε να εξυπηρετήσει τις φυλετικές και πολιτικές αξιώσεις, όχι τις ποιμαντικές ανάγκες των υπαρχόντων πιστών. Στα κράτη τα οποία κυριαρχεί το στοιχείο των μειονοτήτων και της ύπαρξης κατοίκων από πολλά έθνη, το φυλετικό κριτήριο δύναται να δικαιολογηθεί ως μια πολιτική πράξη. Η εισαγωγή φυλετικών διακρίσεων είναι φαινόμενο ξένο και αδιανόητο για την Ορθόδοξη Εκκλησία. Οι φυλετικές διακρίσεις παραπέμπουν στην εκκλησιαστική κατατομή, στη σύγχυση και στη διάλυση των

¹⁰⁶ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ.179.

¹⁰⁷ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ. 180.

εκκλησιαστικών δικαιοδοσιών οι οποίες προέκυψαν από αυτές, σύμφωνα με τον Όρο της Συνόδου του έτους 1872. Με άλλα λόγια, η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν γνωρίζει εθνικές Εκκλησίες αλλά μόνο τοπικές και πάντοτε εντός αυστηρά καθορισμένων γεωγραφικών ορίων. Ως προς την περίπτωση των Σκοπίων και της ΜΟΕ, τόσο οι οπαδοί όσο και οι ενσαρκωτές της ιδέας αυτής αποκλήθηκαν «σχισματικοί» από το Πατριαρχείο Σερβίας¹⁰⁸, όπως θα δούμε αναλυτικά στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. ΤΟ ΑΥΤΟΝΟΜΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (1959) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Β1. Η θέση της Σερβικής Εκκλησίας έναντι της ανακήρυξης του Αυτόνομου καθεστώτος της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Λαϊκής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας»

Το εκκλησιαστικό ζήτημα της Λαϊκής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας» αποτελεί συνέχεια του Βουλγαρικού ζητήματος και της ίδρυσης της Εξαρχίας του 1870. Οι Σέρβοι ανταπεξήλθαν στη βουλγαρική προπαγάνδα και την αντίστοιχη επεκτατική πολιτική. Με την ίδρυση του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων το Οικουμενικό Πατριαρχείο προχώρησε στη χειραφέτηση των επαρχιών της περιοχής της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησία κατά το έτος 1918. Τον Αύγουστο του 1919, εξαμελής σερβική πολιτική και εκκλησιαστική αντιπροσωπεία μετέβη στην Κωνσταντινούπολη για την ανασύσταση του Πατριαρχείου Σερβίας και την κανονική χειραφέτηση των μητροπόλεων του, οι οποίες ευρίσκονταν κάτω από την κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Μετά από διαπραγματεύσεις εξεδόθη απόφαση από την Πατριαρχική Σύνοδο, την οποία στις 18 Μαρτίου 1920 υπέγραψε ο Τοποτηρητής του Οικουμενικού θρόνου, μητροπολίτης Προύσης Δωρόθεος, από κοινού με τα μέλη της Ιεράς Συνόδου¹⁰⁹.

Ο σχετικός Πατριαρχικός και Συνοδικός Τόμος εκδόθηκε στις 19 Φεβρουαρίου του 1922, από τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Μελέτιο Μεταξάκη. Η απόφαση αυτή αναγνώριζε την κανονική παραχώρηση των μητροπόλεων της Βόρειας Μακεδονίας στην Εκκλησία της Σερβίας του Βασιλείου των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων. Ο Τόμος παραδόθηκε στη Σερβική Εκκλησία από τον επικεφαλής της αντιπροσωπείας του Οικουμενικού Πατριαρχείου, τον

¹⁰⁸ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ.181.

¹⁰⁹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *ό.π.*, σ. 618.

μητροπολίτη Γερμανός Καραβαγγέλη, στον καθεδρικό ναό του Βελιγραδίου στις 2 Απριλίου του έτους 1922. Συνεπώς, οι μητροπόλεις Πελαγονίας, Δεβρών και Βελισσού, Πρεσπών και Αχρίδος και το τμήμα της επισκοπής Πολυανής, επαρχίες του Οικουμενικού Θρόνου οι οποίες ευρίσκονταν στα εδάφη της Σερβίας και της σημερινής Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, παραδόθηκαν από το Οικουμενικό Πατριαρχείο με τη νομοκανονική οδό στο Πατριαρχείο Σερβίας, με αποτέλεσμα να ρυθμιστεί με αυτό τον τρόπο το εκκλησιαστικό καθεστώς της περιοχής¹¹⁰.

Η κανονική ρύθμιση για τη δικαιοδοσία επί των μητροπόλεων της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, αν και έγινε αποδεκτή από την Ορθόδοξη Εκκλησία, εντούτοις αμφισβητήθηκε από τους εθνικιστικούς κύκλους των Σκοπίων, ιδιαίτερα μετά το 1944, οι οποίοι προέρχονταν από το κομμουνιστικό κόμμα. Οι Βούλγαροι εκδήλωσαν τις επιδιώξεις τους με την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Τον Απρίλιο του 1941 οι Βούλγαροι, αφού κατέλαβαν την νότια Γιουγκοσλαβία, προσάρτησαν την περιοχή αυτή στην Εξαρχία, εκδίωξαν τον μητροπολίτη Σκοπίων Ιωσήφ και τον επίσκοπο Ζλετόβου Βικέντιο. Η τρίτη και κενή επαρχία των Βιτωλίων Αχρίδας ήλθαν Βούλγαροι κληρικοί και αρχιερείς, στο πλευρό των οποίων πέρασε και μερίδα αυτόχθονων κληρικών. Με την απελευθέρωση της Γιουγκοσλαβίας αρχίζει και η ιστορία του εκκλησιαστικού σχίσματος των Σκοπίων, επειδή το Κομμουνιστικό κόμμα της Γιουγκοσλαβίας εμπόδισε την επιστροφή των εκδιωχθέντων Σέρβων κληρικών, σε συνεργασία με μία ομάδα μη πειθαρχημένων κληρικών. Αφού εμπόδισαν οι Κομμουνιστικές αρχές την επιστροφή των Αρχιερέων που εκδιώχτηκαν, σταδιακά άρχισαν να επιβάλλουν τα πολιτικά σχέδιά τους και στην Εκκλησία¹¹¹.

Η περιοχή της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας μέχρι τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ανήκε στη Σερβία, με την ονομασία «Παλαιά Σερβία» ή «Vardaska Banovina», δηλαδή «Διοίκηση του Βαρδάρη». Έως τότε, κανένας από τους δημιουργούς της Λαϊκής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας» δεν είχε κάνει λόγο για «Μακεδονικό» έθνος και «Μακεδόνες». Οι συζητήσεις αυτές εκκίνησαν κατά τη σύνοδο του Γιάιτσε, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 29 Νοεμβρίου 1943 στην ομώνυμη πόλη της Βοσνίας. Στην εν λόγω Σύνοδο, το Αντιφασιστικό Συμβούλιο Εθνικής Απελευθέρωσης της Γιουγκοσλαβίας αποφάσισε να οργανωθεί η χώρα σε ομοσπονδιακή βάση. Μία από τις ομοσπονδίες θα ήταν και η Λαϊκή Δημοκρατία Μακεδονίας,

¹¹⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 618.

¹¹¹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 619.

με συνέπεια από το σημείο αυτό να εκκινήσει η προσπάθεια της τεχνητής εθνογένεσης των Σκοπίων¹¹².

Με τον όρο «Μακεδονικό» ο Τίτο αποσκοπούσε να συγκροτήσει και να αφομοιώσει τη γιουγκοσλαβική Μακεδονία μέσα στη γιουγκοσλαβική ομοσπονδία, όπως επίσης και να επεκταθεί μελλοντικά η Γιουγκοσλαβία στη βουλγαρική και ελληνική Μακεδονία. Παράλληλα, ο Τίτο βεβαίωνε την Ελλάδα ότι το ζήτημα αυτό ήταν καθαρά εσωτερικό της Γιουγκοσλαβίας. Για τους σκοπούς αυτούς εργάστηκαν συστηματικά και παραχώρησαν στη Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας κρατική οργάνωση και ξεχωριστή γλώσσα. Ως προς το γλωσσικό επίπεδο, έπρεπε να συγκαλυφθεί η συγγένεια του ιδιώματος με την αντίστοιχη βουλγαρική γλώσσα και να κατασκευασθεί νέα μακεδονική ιστορία ώστε να ευοδωθεί η προσπάθεια της διαμόρφωσης μίας νέας εθνικής φυσιογνωμίας. Κατά συνέπεια, με αυτό τον τρόπο εργαλειοποιήθηκε η Ορθόδοξη Εκκλησία προκειμένου να εκπληρωθούν τα υπάρχοντα αντικανονικά και εθνοφυλετικά κριτήρια¹¹³.

Όσοι κληρικοί της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας πειθάρχησαν στις κινήσεις και τις αποφάσεις του Καθεστώτος, ίδρυσαν την «Επιτροπή Πρωτοβουλίας» για την οργάνωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη «Μακεδονία». Η Επιτροπή αυτή άρχισε να διαχειρίζεται τις υποθέσεις στις τρεις επαρχίες της νοτίου Γιουγκοσλαβίας με απολύσεις και μεταθέσεις κληρικών. Αγνόησαν τους νόμιμα και κανονικά εκλεγμένους Αρχιερείς όπως και τα αντίστοιχα εκκλησιαστικά όργανα, τους θεσμούς, τους ιερούς Κανόνες προκειμένου να έχουν τον καλύτερο δυνατό βαθμό ελέγχου των πραγμάτων. Το Πατριαρχείο Σερβίας ενημερώθηκε για την Επιτροπή Πρωτοβουλίας από επιστολή η οποία προοριζόταν για την δική του Ιερά Σύνοδο, στις 3 Ιανουαρίου του 1945, με την ευκαιρία της εορτής των Χριστουγέννων. Την επιστολή είχαν υπογράψει τρία από τα μέλη της Επιτροπής Πρωτοβουλίας, δηλαδή οι κληρικοί Νικόλαος Αποστόλσκι, Μεθόδιος Γκόγκοβ και Κύριλλος Στογιάνοβ: οι εν λόγω κληρικοί διαβεβαίωναν τη Σύνοδο της Σερβικής Εκκλησίας ότι οι ίδιοι ήταν εκπρόσωποι της Ορθόδοξης Εκκλησίας στη «Μακεδονία» και φρόντιζαν να παραμείνουν αφοσιωμένοι στο ορθόδοξο δόγμα και πιστοί στους Ιερούς Κανόνες. Στην επιστολή αυτή απάντησε στις 9 Ιανουαρίου 1945 ο μητροπολίτης Σκοπίων Ιωσήφ, ο οποίος ήταν και πρόεδρος της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου. Με τη σειρά του, ο

¹¹²Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *ό.π.*, σ. 619.

¹¹³Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *ό.π.*, σ. 619.

ιεράρχης συμβούλεψε τους κληρικούς να συμπεριφέρονται χωρίς βιασύνη, με ωριμότητα και με γνώση των εκκλησιαστικής φύσεως συνεπειών αυτής της πράξεώς τους¹¹⁴.

Παρά την έκκληση του Πατριαρχείου Σερβίας και την υπενθύμιση ότι ο κανονικά εκλεγμένος Ιεράρχης της περιοχής ήταν ο Σκοπίων Ιωσήφ. Η Επιτροπή Πρωτοβουλίας θέλησε αποδείξει ότι στη Δημοκρατία της «Μακεδονίας» ήταν αποφασισμένοι να προχωρήσουν στην ίδρυση Εκκλησίας με την υποστήριξη του αντίστοιχου πολιτικού καθεστώτος. Συνεπώς, η Επιτροπή Πρωτοβουλίας συνεκάλεσε στις 4 Μαρτίου 1945 στα Σκόπια την Κληρικολαϊκή Μακεδονική Συνέλευση, με κύριο αντικείμενο συζήτησης τις εξελίξεις για το θέμα αυτό. Η εφημερίδα *Politica* του Βελιγραδίου ανέφερε ότι στη Συνέλευση αυτή έλαβαν μέρος περίπου 300 εκπρόσωποι από το σύνολο της «Μακεδονίας», καθώς και εκπρόσωποι των Κομμουνιστικών κρατικών αρχών. Η πρώτη απόφαση της Κληρικολαϊκής Συνέλευσης διατυπώθηκε σε επτά σημεία· το βασικότερο από αυτά ήταν το πρώτο, το οποίο αναφέρει ότι αποφασίστηκε η αναβίωση της αρχιεπισκοπής Αχρίδας, όπως και η ανεξάρτητη Αυτοκέφαλη «Μακεδονική» Εκκλησία. Το κείμενο αυτό της απόφασης είχε φτάσει στην Ιερά Σύνοδο της Σερβικής Εκκλησίας με έναν τρόπο τελείως ασυνήθιστο, δηλαδή μέσω της κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας. Η στάση της Εκκλησίας της Ελλάδος ήταν εξαρχής αποφασιστική, με τον χαρακτηρισμό ως αντικανονικών όσων ενεργειών είχαν πραγματοποιηθεί. Επίσης, αποφασίστηκε ότι θα επιληφθεί για το θέμα αυτό ο Τοποτηρητής του Πατριαρχικού Θρόνου της Σερβίας, ο μητροπολίτης Σκοπίων Ιωσήφ¹¹⁵.

Παρά τις προσπάθειες της Σερβικής Εκκλησίας, τελικά ο Ιωσήφ δεν κατάφερε να μεταβεί στα Σκόπια εξαιτίας της σχετικής απαγόρευσης η οποία είχε επιβληθεί από τις τοπικές Αρχές. Αντίθετα, μετέβη στην πόλη των Βρανίων, όπου ήταν η έδρα της Μητροπόλεως και από εκεί κατηύθυνε τις εξελίξεις. Οι τοπικές αρχές διοργάνωναν διαμαρτυρίες στους δρόμους της πόλης εναντίον του με συνέπεια η κεντρική εξουσία να διατάξει την άμεση απομάκρυνση του ιεράρχη. Έπειτα, διεξήχθη ένα είδος «πολέμου» μεταξύ της Συνόδου του Πατριαρχείου Σερβίας και του κράτους των Σκοπίων με την ανταλλαγή εγγράφων· στο πλαίσιο των ενεργειών αυτών, η Σερβική Εκκλησία απέστειλε την απόφαση 1279/22 Σεπτεμβρίου 1945 με την οποία, ουσιαστικά, ξεκαθάρισε στην κυβέρνηση των Σκοπίων ότι οι επαρχίες Μοναστήρι, Στρωμνίτσα

¹¹⁴ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 621.

¹¹⁵ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 622.

και Σκόπια δόθηκαν στο Πατριαρχείο Σερβίας το 1922, κατόπιν έκδοσης του αντίστοιχου Συνοδικού Τόμου από το Οικουμενικό Πατριαρχείο¹¹⁶.

Παρόμοια χαώδης κατάσταση δημιουργήθηκε στις επαρχίες της νοτίου Γιουγκοσλαβίας. Οι οπαδοί της ανεξαρτησίας της τοπικής Εκκλησίας (MOE) χωρίστηκαν σε δύο παρατάξεις: σε αυτούς οι οποίοι ήθελαν το Αυτόνομο καθεστώς και σε αυτούς οι οποίοι υποστήριζαν το Αυτοκέφαλο. Τελικά, πραγματοποιήθηκε συνέλευση των κληρικών της «Μακεδονικής» Εκκλησίας κατά το διάστημα από 8 έως 10 Μαΐου του έτους 1946 και υπερίσχυσε ο όρος της «αυτοδιοικούμενης Εκκλησίας». Επίσης, έγινε για πρώτη φορά λόγος περί της δημιουργίας της Γιουγκοσλαβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας προκειμένου να παύσει η εξουσία της Σερβικής Εκκλησίας στην περιοχή. Το Πατριαρχείο Σερβίας προσπάθησε να επικοινωνήσει με τους εκπροσώπους της τοπικής εκκλησίας των Σκοπίων προκειμένου να βρεθεί λύση χωρίς, ωστόσο, να προκύψει κάποιο αποτέλεσμα. Ο πατριάρχης Σερβίας Γαβριήλ, όταν επέστρεψε στη Σερβία το Νοέμβριο του 1946, δέχθηκε πίεση από τις Αρχές ότι ο μητροπολίτης Σκοπίων Ιωσήφ δεν θα γινόταν δεκτός στην επαρχία του. Παρά τις υπάρχουσες πιέσεις, η Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας, στις 30 Απριλίου 1947, δήλωσε ότι η Σερβική Εκκλησία δεν θα υποχωρούσε ως προς την υπεράσπιση της δικαιοδοσίας της στις νότιες επαρχίες και ότι η εκκλησιαστική τάξη θα διατηρηθεί και θα διαφυλαχθεί αναλλοίωτη¹¹⁷.

Ο πατριάρχης Σερβίας Γαβριήλ κοιμήθηκε το Μάιο του 1950 και αμέσως μετά οι αρχές των Σκοπίων συνέλαβαν τον επιχώριο μητροπολίτη Ιωσήφ προκειμένου να μην είναι υποψήφιος για τη διαδοχή στον πατριαρχικό Θρόνο της Σερβίας. Νέος προκαθήμενος της Εκκλησίας Σερβίας εξελέγη ο Βικέντιος Προντάνοβ χωρίς, ωστόσο, να είναι γνωστό εάν υποσχέθηκε στις αρχές των Σκοπίων την επίλυση του ζητήματος προς όφελός τους. Τον Νοέμβριο του 1951, η Επιτροπή Πρωτοβουλίας των Σκοπίων κοινοποίησε στον πατριάρχη Σερβίας Βικέντιο τα αιτήματά της, δηλαδή την παραχώρηση αυτονομίας, την ύπαρξη αυτοχθόνων επισκόπων και το δικαίωμα χρήσης του τοπικού σλαβικού γλωσσικού ιδιώματος. Επίσης, ζητούσαν την αντικατάσταση του μητροπολίτη Σκοπίων Ιωσήφ από τον επίσκοπο Δοσίθεο Στόικοβιτς. Προκειμένου να κατευνασθούν τα πνεύματα, η Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας αποφάσισε, την 1η Ιουνίου 1955, να συναινέσει σε ορισμένα από τα αιτήματα των Σκοπιανών. Συγκεκριμένα, στις 28 Μαρτίου του 1958, ο πατριάρχης Σερβίας Βικέντιος επισκέφθηκε τη Δημοκρατία της Βόρειας

¹¹⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 622.

¹¹⁷ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 623.

Μακεδονίας, συνοδευόμενος από τρεις επισκόπους. Τον επικεφαλής της Σερβικής Εκκλησίας υποδέχθηκε κλήρος και λαός με εγκαρδιότητα, ενώ τη δεύτερη ημέρα έγινε δεκτός από τον πρόεδρο Λάζαρ Κολυσέβσκυ¹¹⁸.

Στις 12 Μαΐου 1958 η Σύνοδος της Εκκλησίας Σερβίας έλαβε την Επιστολή του εκκλησιαστικού δικαστηρίου, στην οποία αναφερόνταν τα ονόματα των τριών νέων υποψηφίων. Ωστόσο, όταν διαπιστώθηκε ότι οι προτεινόμενοι υποψήφιοι ήταν έγγαμοι κληρικοί και επομένως δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις για να χειροτονηθούν επίσκοποι, τότε η Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας επεσήμανε το εν λόγω πρόβλημα. Παρά την γενόμενη επισήμανση και επειδή ο Σερβίας Βικέντιος επιθυμούσε τη λύση των προβλημάτων με τους Σκοπιανούς, στις 28 Μαΐου 1958 πραγματοποιήθηκε συνάντηση των Σέρβων Ιεραρχών με τον Στρατάρχη Τίτο. Μετά τις προβλεπόμενες προσφωνήσεις και αντιφωνήσεις, ο Στρατάρχης τόνισε πως ήταν επιθυμία τόσο της πολιτικής εξουσίας όσο και του λαού να ευρεθεί λύση στο ζήτημα της ΜΟΕ, με γνώμονα την ικανοποίηση των συμφερόντων της χώρας. Παράλληλα, ο Τίτο επιβεβαίωσε την αμέριστη στήριξη στο πρόσωπο του πατριάρχη Βικεντίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι λίγο καιρό μετά και χωρίς να έχει κάποιο σοβαρό πρόβλημα υγείας, ο πατριάρχης Βικέντιος απεβίωσε· ο αιφνίδιος θάνατός του ήγειρε πολλά ερωτηματικά¹¹⁹.

B2. Ο ρόλος του Πατριάρχη Γερμανού (Χράνισλαβ) Τζόριτς στο αυτόνομο καθεστώς της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας (1959)

Μία άλλη σημαντική προσωπικότητα, η οποία επηρέασε το ιστορικό γίνεσθαι της Σερβίας ήταν ο πατριάρχης Γερμανός (Χράνισλαβ) Τζόριτς, ο οποίος γεννήθηκε στις 7 Αυγούστου 1899, στο χωριό Γιοσάνιτσα, το οποίο ευρισκόταν σε κοντική απόσταση από τη Μονή Στουντένιτσα¹²⁰. Σε ηλικία 15 ετών έμεινε ορφανός από γονείς, ενώ μετά την περάτωση των γυμνασιακών του σπουδών μετέβη στο Βελιγράδι, όπου και ενεγράφη σε ιερατική σχολή. Μετά την αποφοίτησή του μετέβη στο Παρίσι και στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης σπούδασε Νομική, με ειδίκευση στο Κανονικό Δίκαιο. Επιστρέφοντας από το Παρίσι, συνέχισε τις σπουδές του στη Θεολογική Σχολή του Βελιγραδίου. Το 1924 επέστρεψε στο Τσάτσακ, παντρεύτηκε την Ντεσάνκα και απέκτησε μαζί της τρία παιδιά. Η γυναίκα του πέθανε σε νεαρή

¹¹⁸ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 624.

¹¹⁹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 625.

¹²⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Ο Πατριάρχης των Σέρβων Γερμανός. Βίος-Δράση(1958-1990)*, Θεσσαλονίκη 2008.

ηλικία, τον Ιανουάριο του 1936. Ο γιος του, Μιχαήλ, τουφεκίστηκε από τους Ουστάσι σε ηλικία 20 ετών το 1945 στο Ζάγκρεμπ, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου¹²¹.

Ο Γερμανός χειροτονήθηκε διάκονος το 1924 και πρεσβύτερος το 1927 από τον επίσκοπο Ζίτσης Μπόγιοβιτς. Στις 30 Αυγούστου 1938 προσελήφθη ως εισηγητής στο Βελιγράδι της Ιεράς Συνόδου και το 1951 εξελέγη βοηθός Επίσκοπος. Παράλληλα, στις 3 Ιουνίου 1952 έγινε Αρχιγραμματέας της Ιεράς Συνόδου. Η Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας τον εξέλεξε επίσκοπο Βουδιμίου με την πρόβλεψη ότι θα συνεχίσει να εκτελεί τα καθήκοντα του Αρχιγραμματέα της Ιεράς Συνόδου μέχρι να ικανοποιηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την ενθρόνισή του η οποία, ωστόσο, δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ εξαιτίας της άρνησης των αρχών της Ουγγαρίας να παραχωρήσουν τη σχετική άδεια. Έπειτα, ο επίσκοπος Γερμανός έγινε Τοποτηρητής της επαρχίας Ζίτσης και μέλος της Δαρκούς Ιεράς Συνόδου κατά τις περιόδους 1953-1955 και 1955-1957. Μετά το θάνατο του ιεράρχη Νικολάου Βελιμίροβιτς, ο Γερμανός εξελέγη επίσκοπος Ζίτσης στις 9 Ιουνίου 1956. Στη θέση αυτή ο Γερμανός παρέμεινε έως το 1958, όταν εξελέγη πατριάρχης Σερβίας¹²².

Ο πατριάρχης Γερμανός, στο σύνολο της θητείας του στον πατριαρχικό Θρόνο, διακρίθηκε για την ποιμαντική και διοικητική εμπειρία του. Εντός μίας εποχής αναπόφευκτων αλλαγών για τη Σερβία, ο πατριάρχης Γερμανός πέτυχε το ποίμνιό του να μείνει ανεπηρέαστο από τους πολιτικούς αναβρασμούς και την αναθεώρηση των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Επίσης, προστάτευσε όσο ήταν δυνατό την Εκκλησία από την ανάμιξη των πολιτικών αρχών στα ζητήματά της. Ο πατριάρχης Γερμανός, παρά τις δυσκολίες, πέτυχε να αντισταθεί στις δοκιμασίες και υπερασπίστηκε στο έπακρο τα συμφέροντα της Εκκλησίας και του λαού. Έχοντας ιδιαίτερη εμπειρία και διπλωματία από τους προκατόχους του Πατριάρχες, είχε πλήρη γνώση ότι αυτή τη χρονική περίοδο θα έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός επειδή οι σχέσεις Κράτους – Εκκλησίας βασίζονταν στη λύση των θεμάτων τα οποία έπρεπε να αντιμετωπίσει. Από τα ζητήματα αυτά το πρώτιστο ήταν η αυτοαποκαλούμενη «Μακεδονική» Εκκλησία της Λαϊκής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας»¹²³.

¹²¹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Ιστορία της Σερβίας Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, σ. 542.

¹²² Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *ό.π.*, σ. 543.

¹²³ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *ό.π.*, σ. 543, 544-545. Ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός (Τζόριτς) παρέμεινε στον πατριαρχικό Θρόνο της Σερβίας για 32 χρόνια και ως εκ τούτου προέβη στη χειροτονία 32 αρχιερέων. Επίσης, στις 14 Ιουνίου 1962 προέβη στην εισαγωγή 54 νέων ονομάτων στο ονοματολόγιο του Σερβικού Αγιολογίου, εκκινώντας από τον άγιο Σάββα Νεμάνια έως το διάκονο Αββακούμ. Επίσης, το 1966 ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός ίδρυσε το Πατριαρχικό Τυπογραφείο, τη Σχολή του Αγίου Αρσενίου το 1964, το Εκκλησιαστικό Φροντιστήριο – Ιεροδιδασκαλείο, το μονοετές σεμινάριο επιμόρφωσης μοναχών με διετές πρόγραμμα σπουδών, την Πνευματική

Την ίδια χρονική περίοδο η Σερβική Εκκλησία είχε ενημερωθεί ότι ο βοηθός επίσκοπος Δοσίθεος Στοϊκοβιτς είχε προσκληθεί μυστικά για να συμμετάσχει στην κληρικολαϊκή συνέλευση της Αχρίδας, συνομιλώντας άνευ αδείας με την Ομοσπονδιακή Επιτροπή περί των Θρησκευτικών Θεμάτων. Η Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας κάλεσε τον επίσκοπο Δοσίθεο για να δώσει εξηγήσεις. Ο πατριάρχης Γερμανός, κατά τη διάρκεια της συζήτησης που ακολούθησε, είπε μεταξύ άλλων ότι η Κληρικολαϊκή Συνέλευση αποτελούσε αντικανονικό σώμα και ήταν αντίθετο προς τον καταστατικό χάρτη της Εκκλησίας της Σερβίας. Επίσης, ο πατριάρχης Γερμανός τόνισε ότι δεν συμφωνούσε με τον επίσκοπο Δοσίθεο και ότι δεν θα του επέτρεπε να μεταβεί στα Σκόπια¹²⁴.

Ο πατριάρχης Γερμανός, κατά το επόμενο χρονικό διάστημα, είχε συνομιλίες με κρατικούς παράγοντες και προσπαθούσε να τους πείσει ότι οι ενέργειες των Σκοπίων θα διατάραζαν την ενότητα στους κόλπους της Σερβικής Εκκλησίας και του Κράτους. Από τα επίσημα κείμενα της περιόδου διαπιστώνουμε ότι δεν υπήρχε κάτι το οποίο θα έπειθε ή θα ανάγκαζε τον επίσκοπο Δοσίθεο να αλλάξει γνώμη και να μην μεταβεί στην Αχρίδα. Ο επίσκοπος Δοσίθεος, όπως ήταν αναμενόμενο, παραβίασε την απόφαση της Ιεράς Συνόδου και βρέθηκε στη Συνέλευση της Αχρίδας από τις 4 έως τις 6 Οκτωβρίου 1958¹²⁵. Ο επίσκοπος Δοσίθεος θεωρήθηκε υπεύθυνος για την αρνητική εξέλιξη του εκκλησιαστικού ζητήματος επειδή, χωρίς τη δική του παρουσία, στο πολιτικό παιχνίδι η Επιτροπή Πρωτοβουλίας δεν θα κατόρθωνε τίποτα. Με αυτή την ενέργεια ο επίσκοπος Δοσίθεος συγκρούστηκε με την Κανονική τάξη της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ο επίσκοπος Δοσίθεος κατηγόρησε το πατριαρχείο Σερβίας ότι δεν είχε διάθεση να

Ακαδημία της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στο Σεράγεβο και το Θεολογικό Ινστιτούτο στο Βελιγράδι. Ο πατριάρχης Γερμανός γνώριζε πολύ καλά ότι η παρουσία της Εκκλησίας Σερβίας θα της απέδιδε την ανάλογη προβολή στα Πανορθόδοξα ζητήματα και οπωσδήποτε θα προωθούσε την Πανορθόδοξη ενότητα. Επί των ημερών του πατριάρχου Γερμανού, η Εκκλησία Σερβίας πρωτοστάτησε στην ανάληψη των Πανορθόδοξων πρωτοβουλιών και μάλιστα με τον τρόπο αυτό πέτυχε να γίνει ισότιμος συνομιλητής σε εκκλησιαστικούς και πολιτικούς κύκλους. Κατά την περίοδο της διακονίας του Γερμανού τέθηκαν επί τάπητος οι σχέσεις του Κομμουνιστικού καθεστώτος με το Πατριαρχείο Σερβίας. Κατά τα πρώτα χρόνια οι σχέσεις ήταν φαινομενικά ήπιες, ωστόσο η ανάμιξη της Σερβικής πολιτικής εξουσίας στην δημιουργία της «Μακεδονικής Εκκλησίας» (1958 και 1967) ήταν καταλυτική για την εξέλιξη των σχέσεων αυτών. Επίσης, ο πατριάρχης Γερμανός αντιμετώπισε ζητήματα όπως η εμπλοκή της Πολιτείας στις εκλογές των επισκόπων, οι διώξεις των κληρικών, η παρεμπόδιση της λειτουργίας των Θεολογικών Σχολών και των Σεμιναρίων και η απαγόρευση της τέλεσης των εκκλησιαστικών ακολουθιών και εκδηλώσεων. Ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός υπέστη εγκεφαλικό επεισόδιο το Νοέμβριο του 1990. Στις 30 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας κήρυξε τον θρόνο σε χηρεία κατόπιν της σύμφωνης γνώμης των ιατρών οι οποίοι εξέτασαν τον πατριάρχη Γερμανό. Την 1η Δεκεμβρίου 1990 εξελέγη ο νέος πατριάρχης Σερβίας Παύλος. Στις 27 Αυγούστου 1991 ο πρώην Πατριάρχης Σερβίας Γερμανός απεβίωσε σε στρατιωτικό νοσοκομείο του Βελιγραδίου, σε ηλικία 92 ετών και όντας ο 43ος Πατριάρχης της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας.

¹²⁴ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 625.

¹²⁵ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 626.

ανταποκριθεί στις υποσχέσεις τις οποίες είχε δώσει στην Επιτροπή Πρωτοβουλίας. Την ίδια άποψη με τον Δοσίθεο είχαν και τα 219 μέλη της Επιτροπής Πρωτοβουλίας, οι οποίοι εξέφραζαν, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, τη θέληση του Ορθόδοξου «Μακεδονικού λαού» και των ιερέων του να έχουν τη δική τους Εκκλησία. Έχοντας υψηλό το αίσθημα της αυτοδικαίωσης, η Επιτροπή Πρωτοβουλίας αποφάσισε, σύμφωνα με τα κανονικά του δικαιώματα και το Γιουγκοσλαβικό Σύνταγμα, να δημιουργηθεί η «Μακεδονική» Ορθόδοξη Εκκλησία τον Οκτώβριο του 1958. Ο προκαθήμενος αυτής της Εκκλησίας θα έφερε τον τίτλο «Αρχιεπίσκοπος Αχρίδας, Σκοπίων και Μητροπολίτης Μακεδονίας», όπως επίσης η έδρα του θα ήταν τα Σκόπια¹²⁶.

Ο τρόπος με τον οποίο συγκλήθηκε η Κληρικολαϊκή Συνέλευση και οι αποφάσεις τις οποίες έλαβε ήταν αντίθετες με το Καταστατικό της Σερβικής Εκκλησίας. Η σύγκλιση της Συνέλευσης ήταν αντικανονική και άκυρη επειδή δεν είχε την άδεια του επιχωρίου αρχιερέα. Η αλλαγή των ονομάτων και η δημιουργία των επαρχιών ανήκει σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη στη Σύνοδο της Ιεραρχίας του Πατριαρχείου Σερβίας και όχι στην οποιαδήποτε αντικανονική Κληρικολαϊκή Συνέλευση. Το ίδιο αντικανονική ήταν και η εκλογή του βοηθού επισκόπου Δοσίθεου σε μητροπολίτη. Ο ίδιος εγκατέλειψε τα καθήκοντά του και μετέβη σε άλλη επαρχία χωρίς άδεια. Οι ιεροί Κανόνες απαγορεύουν σε επίσκοπο, διάκονο ή πρεσβύτερο να μεταβαίνει από τη μία πόλη στην άλλη χωρίς να έχει λάβει την κανονική άδεια από την οικεία του εκκλησιαστική αρχή. Στο φαινόμενο αυτό απαντά ο 17ος κανόνας της Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου, ο οποίος ορίζει ως επιτίμιο την καθαίρεση για όποιον επίσκοπο αλλάξει περιοχή ποιμαντορίας χωρίς τη σχετική άδεια. Μάλιστα, ο 16ος κανόνας της Συνόδου της Αντιοχείας τονίζει ότι ο Επίσκοπος ο οποίος κατέλαβε κενό επισκοπικό θρόνο χωρίς να έχει συγκατάθεση της Συνόδου οφείλει να αντικατασταθεί¹²⁷.

Τα μέλη της κληρικολαϊκής συνέλευσης Αχρίδας είχαν ειδοποιήσει με τηλεγράφημα (9 Οκτωβρίου 1958) τον πατριάρχη Γερμανό ότι στις 4 Οκτωβρίου έλαβαν μία απόφαση ιστορικής σημασίας και προέβησαν στην επανίδρυση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας, εκλέγοντας παράλληλα τον πρώτο μητροπολίτη «Μακεδονίας». Οι αρχιερείς της Σερβικής Εκκλησίας δέχονταν πιέσεις από τις κρατικές αρχές να αποφύγουν τη ρήξη με τους ιθύνοντες της ΜΟΕ· κατά συνέπεια, τον Ιούνιο του 1959 προσπάθησαν να αποδώσουν την κανονικότητα σε μία αντικανονική πράξη.

¹²⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 626.

¹²⁷ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 628.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ένα είδος λύσης ανάγκης στο ζήτημα αυτό ήταν η παραχώρηση διοικητικής αυτονομίας υπό την εποπτεία της Σερβικής Εκκλησίας, όπως και έγινε στις 9 Ιουνίου 1959, στις τρεις επαρχίες της νοτίου Γιουγκοσλαβίας και παράλληλα η ενημέρωση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπως και των άλλων Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών για το ζήτημα αυτό¹²⁸.

Η Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας γνωστοποίησε την απόφαση της αναγνώρισης στην Ομοσπονδιακή Επιτροπή Θρησκευτικών Θεμάτων προκειμένου να ενημερωθούν οι κρατικές Αρχές. Η Σερβική Εκκλησία εξέταζε τη λύση της χορήγησης αυτονομίας στη ΜΟΕ και αυτό μαρτυρείται από την επιστολή την οποία έστειλε ο πατριάρχης Γερμανός στον επίσκοπο Αμερικής και Καναδά Διονύσιο. στις 30 Σεπτεμβρίου του 1959, εντός της οποίας σημειώνει ότι οι αποφάσεις που είχαν ληφθεί στην Αχρίδα τον Οκτώβριο του 1958 είχαν θέσει το δίλημμα είτε να εφαρμοστούν τα κανονικά μέτρα και να εμβαθύνουν τη διαμάχη μέχρι την οριστική ρήξη είτε να αποδεχθούν την αρχή της εκκλησιαστικής οικονομίας και να παύσει η διαμάχη¹²⁹.

Η Σερβική Εκκλησία προχώρησε έπειτα στη χειροτονία των νεοεκλεγέντων Αρχιερέων για την επικράτεια της «Μακεδονικής» Εκκλησίας. Από τη στιγμή εκείνη, ο αρχιεπίσκοπος Δοσίθεος και οι δύο επίσκοποι σχημάτισαν την πρώτη μορφή της Ιεράς Συνόδου της τοπικής Εκκλησίας, η οποία δεν είχε καμία οργανική σχέση με το Πατριαρχείο Σερβίας. Επίσης, από την πρώτη στιγμή έγινε φανερό ότι η ΜΟΕ δεν είχε καμία διάθεση να συμπεριφερθεί με πνεύμα ενότητας παρά τις παραχωρήσεις τις οποίες πραγματοποίησε το Σερβικό Πατριαρχείο. Κατά συνέπεια, το έτος 1967, με την υποστήριξη και πάλι των κρατικών Αρχών, η ΜΟΕ αυτοανακηρύχθηκε Αυτοκέφαλη Εκκλησία. Έκτοτε, η ΜΟΕ χαρακτηρίστηκε ως σχισματική θρησκευτική οργάνωση, ενώ οι κρατικές αρχές της Γιουγκοσλαβίας έκαναν χρήση αυτού του μορφώματος για να προβάλλουν τις θέσεις των Σκοπίων περί του Μακεδονικού ζητήματος. Όπως έγινε λόγος παραπάνω, από το 1967 αντιπροσωπεία της ΜΟΕ μετέβαινε στο Βατικανό, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η τελετουργική επίσκεψη στον τάφο του αγίου Κυρίλλου (φωτιστού των Σλάβων) και η καθιερωμένη επίσκεψη στον ποντίφικα, όπως θεσπίστηκε από το 1991. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, ο ποντίφικας απευθύνεται στην αντιπροσωπεία στη «Μακεδονική γλώσσα», πραγματοποιείται ανταλλαγή δώρων και κάποια στιγμή είχε προσφερθεί στην αντιπροσωπεία, από μέρους της Εκκλησίας Ρώμης, η Αγία Γραφή στη

¹²⁸ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 628.

¹²⁹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 629.

«μακεδονική γλώσσα». Στο πλαίσιο των επισκέψεων αυτών, το έτος 1986 πραγματοποιήθηκε στο Βατικανό έκθεση εικόνων, με την «καλλιτεχνική συμβολή» της ΜΟΕ, η οποία Έκθεση μεταφράστηκε ως «αντιπροσωπευτική της καλλιτεχνικής ιστορίας του σλαβομακεδονικού πολιτισμού των Σκοπίων»¹³⁰. Ουσιαστικά, παρά τις δηλώσεις αυτές, οι εικόνες οι οποίες εκτέθηκαν ήταν έργα βυζαντινής τέχνης (ενδέκατος αιώνας) των σχολών Κωνσταντινουπόλεως και Θεσσαλονίκης, ενώ λίγα από τα εκθέματα είχαν όντως σλαβική ή λατινική προέλευση¹³¹.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ. ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΜΕΤΑΞΥ «ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ» ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΪΟΥ ΣΕΡΒΙΑΣ (1967)

Γ1. Η θέση της Σερβικής Εκκλησίας στην ανακήρυξη του Αυτοκεφάλου καθεστώτος (1967).

Τα καθεστώτα της αυτοκεφαλίας και αυτονομίας αποτελούν τους διοικητικούς θεσμούς της Ορθόδοξης εκκλησίας. Η αυτοκεφαλία και η χορήγησή της αποτελεί ένα ακανθώδες ζήτημα για την Εκκλησία διότι δεν υπάρχει αναφορά στους ιερούς Κανόνες περί του εν λόγω ζητήματος¹³². Ωστόσο, ως Αυτοκέφαλη νοείται η Εκκλησία η οποία διαθέτει πλήρη διοικητική ανεξαρτησία, δικό της Αρχιεπίσκοπο και Ιερά Σύνοδο. Η διοικητική της ανεξαρτησία σχετίζεται με την ολοκληρωτική χειραφέτησή της από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, η Σύνοδος του οποίου έχει τη μοναδική ευθύνη για τη χορήγησή της¹³³. Επομένως, το θέμα της ανεξαρτησίας των νοτιοσλαβικών Εκκλησιών, όπως είδαμε παραπάνω, εκκίνησε από την εποχή των Βουλγάρων ηγεμόνων Συμεών και Βόρη¹³⁴. Ως προς την περίπτωση των Σκοπίων, οι πολιτικές επιδιώξεις των Σκοπιανών εμφανίσθηκαν με την πραξικοπηματική ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου της ΜΟΕ. Η τοπική Εκκλησία κλήθηκε για να προωθήσει μετά το 1944 το Μακεδονικό Ζήτημα, το οποίο ήταν γιουγκοσλαβικής εμπνεύσεως. Ωστόσο, τόσο το εγχείρημα το ίδιο αποδείχθηκε ανιστόρητο και αντικανονικό, ενώ η προσπάθεια εναγκαλισμού της ΜΟΕ με το Βατικανό απέτυχε¹³⁵.

¹³⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *ό.π.*, σ. 630.

¹³¹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ. 188-189.

¹³² Ιωάννης Ταρνανίδης, *Θεωρία και πράξη στην ιστορική εξέλιξη του αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 62

¹³³ Γρηγόρης Λιάντας, «Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο υπό το πρίσμα των Διορθοδόξων Σχέσεων», *Οι Θεσμοί του αυτοκέφαλου και του αυτόνομου καθεστώτος στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, (Μελέτες-Πηγές), Μέθεξς, Θεσσαλονίκη 2014, σ. 71.

¹³⁴ Ιωάννης Ταρνανίδης, *Θεωρία και πράξη στην ιστορική εξέλιξη του αυτοκέφαλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006, σσ. 57-58.

¹³⁵ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *ό.π.*, σ.191-192

Οι πολιτικές αρχές των Σκοπίων είχαν μοναδικό όφελος από την ιστορία της πραξικοπηματικής Αυτοκεφαλίας, με συνέπεια να είναι ικανοποιημένες από την έκβαση του ζητήματος. Το Αυτόνομο καθεστώς είχε ανοίξει το δρόμο για την οριστική απόσυρση της περιοχής των Σκοπίων από την ποιμαντική δικαιοδοσία του Σερβικού Πατριαρχείου. Από τη μεριά της ΜΟΕ είχε συνταχθεί επιστολή από το μητροπολιτικό διοικητικό συμβούλιο το 1959, εντός της οποίας αναφερόταν ότι αποδέχονταν την απόφαση της Συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και ότι θα εφαρμοζόταν στην πράξη¹³⁶. Το κείμενο του Καταστατικού Χάρτη με τις τροποποιήσεις οι οποίες είχαν ζητηθεί από τη Σύνοδο της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν εστάλη στους εκπροσώπους της ΜΟΕ επειδή ακριβώς δεν είχαν συμπεριφερθεί με πνεύμα ενότητας, παρά τις παραχωρήσεις τις οποίες είχε πράξει το Σερβικό Πατριαρχείο με την αναγνώριση της Αυτονομίας. Οι Σκοπιανοί αγνοούσαν τις συστάσεις οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από το Πατριαρχείο Σερβίας για τον Καταστατικό Χάρτη, με συνέπεια να μην εφαρμοστούν στην πράξη οι αποφάσεις της Συνόδου της Σερβικής Εκκλησίας¹³⁷.

Μετά την παρέλευση μίας επταετίας, δηλαδή στις 18 Νοεμβρίου 1966, οι εκπρόσωποι της ΜΟΕ, υποκινούμενοι εκ νέου από το καθεστώς ατιμωρησίας, προέβησαν σε αντικανονικές εκκλησιαστικές ενέργειες καθώς υποστηρίζονταν από τις Σκοπιανές αρχές. Συγκεκριμένα, οι ιθύνοντες της ΜΟΕ ζήτησαν από τη Σερβική Εκκλησία να τους παραχωρηθεί το καθεστώς της Αυτοκεφαλίας. Επίσης, οι Σκοπιανοί απείλησαν ότι αν δεν γινόταν πραγματικότητα το αίτημά τους, θα συγκαλούσαν Κληρικολαϊκή Σύνοδο, η οποία θα τους παρείχε την ανεξαρτησία. Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι οι Σκοπιανοί εκκλησιαστικοί θεωρούσαν ότι θα επαναλαμβανόταν το σενάριο του 1958 και θα πετύχαιναν το σκοπό τους. Μάλιστα, δεν δίστασαν να παραδεχθούν ότι βάσιζαν τα αιτήματά τους στη θέληση της κυβέρνησης των Σκοπίων, η οποία επιθυμούσε η τοπική Εκκλησία να αποκτήσει αυτοδιάθεση. Προκειμένου να αιτιολογήσουν το αίτημά τους ισχυρίστηκαν οι Σκοπιανοί ότι αυτό (το αίτημα) ήταν δίκαιο και εξέφραζε συνολικά τον κλήρο και το λαό της περιοχής¹³⁸.

Ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός είχε ενοχληθεί από τις εξελίξεις και απέρριψε το αίτημα χορήγησης Αυτοκεφαλίας. Μάλιστα, ο Σέρβος Πατριάρχης προειδοποίησε τους Σκοπιανούς ότι το Πατριαρχείο Σερβίας δεν θα επεδείκνυε την ίδια ανοχή στη νέα παραβίαση των ιερών

¹³⁶ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 630.

¹³⁷ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σσ.630-631.

¹³⁸ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ.631.

Κανόνων, όπως είχε πράξει το 1958 στο προηγούμενο αίτημά τους για χάρη της ειρήνης και της αποκατάστασης των σχέσεων με τον Στρατάρχη Τίτο. Οι Σκοπιοί, με τη σειρά τους, απείλησαν τον πατριάρχη Γερμανό ότι εάν δεν τους χορηγηθεί η Αυτοκεφαλία, τότε θα προέβαιναν στην αυτοανακήρυξή τους¹³⁹. Εξαιτίας αυτών των εξελίξεων, ο πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Γιουγκοσλαβικής Κυβέρνησης Πέταρ Στάμπολιτς, στις 7 Μαρτίου 1967 συνάντησε τον πατριάρχη Γερμανό και μεταξύ άλλων ανέφερε ότι επιθυμούν να αυτοπροσδιορισθούν ως «Μακεδόνες», τόσο σε εκκλησιαστικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Επίσης, ο Πρόεδρος Στάμπολιτς επέμενε ότι στη Σερβική Εκκλησία πρέπει να καταλάβουν και να βοηθήσουν στη διαδικασία για να πραγματοποιήσουν οι Σκοπιοί το στόχο τους. Μάλιστα, ο Σκοπιανός πρόεδρος πρότεινε να διευρυνθεί η αυτονομία η οποία είχε δοθεί το 1959, υπό τη σκέπη του Πατριαρχείου Σερβίας. Όπως ήταν αναμενόμενο, η στάση του Στάμπολιτς ενόχλησε τον πατριάρχη Σερβίας και με τη σειρά του τόνισε πως δεν θα πρέπει κανένας πολιτικός παράγοντας να αναμιγνύεται στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Άλλωστε, οι Σκοπιοί δεν είχαν κανένα λόγο να απευθυνθούν στην τοπική κυβέρνηση για ένα ζήτημα εκκλησιαστικό. Ωστόσο, με την υποστήριξη της Κυβέρνησης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας το πρόβλημα υπερέβη το εκκλησιαστικό πλαίσιο και περιερχόταν στην πολιτική. Τέλος, ο Σκοπιανός πρόεδρος εξέφρασε ότι μετέβη στο Βελιγράδι ως Πρόεδρος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης προκειμένου να αποτρέψουν την πιθανότητα έκρηξης του θρησκευτικού φανατισμού ανάμεσα στις Σερβική και στη Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία¹⁴⁰.

Ο μητροπολίτης Σκοπίων Δοσίθεος βλέποντας την αποφασιστικότητα της Σερβικής Εκκλησίας και την άρνηση στην προώθηση του αιτήματός του, ζήτησε συνάντηση με τον πατριάρχη Γερμανό, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 17 Απριλίου 1967. Στη συνάντηση αυτή ο μητροπολίτης Δοσίθεος εξέφρασε την επιθυμία η ΜΟΕ να αποκτήσει το καθεστώς του Αυτοκεφάλου. Μάλιστα, ο Σκοπίων Δοσίθεος απείλησε ότι εάν δεν ικανοποιηθεί το αίτημα αυτό, οι Σκοπιοί θα συγκαλούσαν Κληρικολαϊκή Σύνοδο και θα αυτοανακηρύσσονταν ως Αυτοκέφαλη Εκκλησία. Με τη σειρά του, ο πατριάρχης Γερμανός συμβούλεψε το μητροπολίτη Δοσίθεο να αποσύρει το αίτημά του. Η Σερβική Εκκλησία δεν είχε διάθεση να αποδεχτεί ένα τέτοιο αίτημα διότι δεν ήταν μέσα στις αρμοδιότητες της η ίδρυση μίας Αυτοκέφαλης Εκκλησίας. Ο λόγος της άρνησης ήταν προφανής: αφενός το Οικουμενικό Πατριαρχείο

---

¹³⁹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 631

¹⁴⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 632

Κωνσταντινουπόλεως είναι ο μοναδικός υπεύθυνος φορέας για τη χορήγηση της Αυτοκεφαλίας σε μία Εκκλησία, αφετέρου στα εκκλησιαστικά ζητήματα δεν έπρεπε να αναμιγνύεται ο πολιτικός παράγοντας και ως εκ τούτου να απειλεί την οποιαδήποτε εκκλησιαστική ηγεσία¹⁴¹.

Η αρνητική στάση της Σερβικής Εκκλησίας είχε ως συνέπεια στις 17 Ιουλίου του 1967 να συγκληθεί Σύνοδος στην Αχρίδα με την παρουσία των τεσσάρων 4 Αρχιερέων και των 34 μελών της Κληρικολαϊκής Συνέλευσης. Δυο μέρες αργότερα, δηλαδή στις 19 Ιουλίου, οι Σκοπιανοί ισχυρίστηκαν ότι η αυτοαποκαλούμενη «Μακεδονική» Εκκλησία δεν είναι κάτι καινούριο αλλά αποτελεί συνέχεια της πάλαι ποτέ διαλαμψάσης Αρχιεπισκοπής Αχρίδας. Η ανακήρυξη του Αυτοκέφαλου ήταν παράνομη και έγινε υπό την αιγίδα του προέδρου Τίτου, ο οποίος είχε παρασημοφορήσει το μητροπολίτη Σκοπίων Δοσίθεο με το παράσημο της γιουγκοσλαβικής σημαίας¹⁴².

Η Σύνοδος των Αρχιερέων της Σερβικής Εκκλησίας στις 15 Σεπτεμβρίου του 1967 χαρακτήρισε την Μακεδονική Εκκλησία ως μία σχισματική θρησκευτική οργάνωση επειδή αποσχίστηκε αντικανονικά και αυτοτελώς από τη Μητέρα Εκκλησία της Σερβίας. Έχοντας ως βάση η Σερβική Ιεραρχία τη διακοπή των κανονικών και λειτουργικών σχέσεων με την αυτοαποκαλούμενη Μακεδονική Εκκλησία, πραγματοποίησε μία σειρά από ενέργειες εναντίον όσων ήταν υπεύθυνοι για το Σχίσμα. Επίσης, όχι μόνο δεν διέκοψε την επικοινωνία με τον πιστό λαό της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, αλλά συνέχισε να ικανοποιεί τις ανάγκες των νέων να μπορούν να εγγράφονται και να μορφώνονται στη Θεολογική Σχολή του Βελιγραδίου, όπως επίσης και στις άλλες εκκλησιαστικές σχολές. Κύριο μέλημα της Συνόδου του Πατριαρχείου Σερβίας ήταν να αποδείξει την αντικανονικότητα του Αυτοκέφαλου της ΜΟΕ· συγκεκριμένα, όλες οι Ορθόδοξες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες συμπαρατάχθηκαν με το Πατριαρχείο Σερβίας¹⁴³. Το επιχείρημα των Σκοπίων ότι η «Μακεδονική» Εκκλησία αποτελεί συνέχεια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας ήταν αβάσιμο καθώς για δύο κυρίως λόγους· ο πρώτος λόγος ήταν ότι η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας δεν υπήρξε ποτέ Αυτοκέφαλη Εκκλησία και ο δεύτερος λόγος ήταν πως η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας δεν είχε ποτέ το όνομα «Μακεδονική»¹⁴⁴.

Η απόφαση του Πατριαρχείου Σερβίας επιδείνωσε τις σχέσεις με το κράτος των Σκοπίων. Αυτή η επιδείνωση διαφαίνεται και στα άρθρα τα οποία δημοσιεύθηκαν εκείνη την περίοδο στον

¹⁴¹ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 633.

¹⁴² Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 633.

¹⁴³ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 634.

¹⁴⁴ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 634.

ημερήσιο τύπο, ο οποίος χαρακτήρισε την απόφαση της Σερβικής Εκκλησίας ως μία απόφαση που είχε εθνικιστικά και σοβινιστικά κίνητρα¹⁴⁵. Το έτος 1968 οι Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες είχαν επιβεβαιώσει την ορθότητα της απόφασης του Σερβικού Πατριαρχείου και καταδίκασαν την πράξη των Σκοπίων. Ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός έλαβε επιστολή από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Αθηναγόρα στις 21 Φεβρουαρίου 1968, με την οποία καταδικαζόταν η πραξικοπηματική ανακήρυξη της Αυτοκεφαλίας από την ΜΟΕ. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης απέστειλε αντίγραφο της επιστολής στις λοιπές Ορθόδοξες Αυτοκέφαλες Εκκλησίες. Η «Μακεδονική» Εκκλησία ήρθε σε ρήξη με το Πατριαρχείο Σερβίας και με τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες ανά τον κόσμο. Συνέπειες αυτής της ρήξης ήταν το γεγονός ότι δεν θα υπήρχε δυνατότητα οι επίσκοποι και οι κληρικοί της ΜΟΕ να συλλειτουργήσουν με κανένα Ορθόδοξο Αρχιερέα, ούτε να κάνουν επισκέψεις σε άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Όλη αυτή η κατάσταση στην ουσία ήταν ο πνευματικός θάνατος της ΜΟΕ μέσω του πνευματικού μαρασμού της¹⁴⁶.

Αυτό που επιθυμούσε το Πατριαρχείο Σερβίας ήταν η αποκατάσταση των σχέσεων και για αυτό σχημάτισαν κατά καιρούς διάφορες Επιτροπές με σκοπό τις συνομιλίες. Ωστόσο, αυτή η προσπάθεια δεν είχε επιφέρει κάποιο αποτέλεσμα επειδή οι υποστηρικτές της αυτοαποκαλούμενης Μακεδονικής Εκκλησίας είχαν τη στήριξη της Σκοπιανής κυβέρνησης. Ουσιαστικά, οι ενέργειες που είχαν κάνει οι εκπρόσωποι της ΜΟΕ επανάφεραν την αίρεση του Εθνοφυλετισμού στην Ορθόδοξη Εκκλησία¹⁴⁷. Για το ζήτημα αυτό υπήρχαν δύο λύσεις: η μία ήταν η επαναφορά της ΜΟΕ στο καθεστώς αυτονομίας του 1959, λύση η οποία ήταν δύσκολο να εφαρμοστεί. Η δεύτερη λύση ήταν η αναγνώριση του Αυτοκεφάλου, στο πλαίσιο του στενού εναγκαλισμού Κράτους και Εκκλησίας στα Σκόπια¹⁴⁸. Η ΜΟΕ κύρηξε έκπτωτο το μητροπολίτη Βέλεσκυ Ποβαντάρσκι Ιωάννη, με την αντίδραση του Πατριαρχείου Σερβίας να έρχεται μόλις στις 23 Σεπτεμβρίου 2002, όταν όρισε το μητροπολίτη Ιωάννη ως υπεύθυνο για τις επισκοπές της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος έως την επαναφορά της κανονικής τάξης. Το 2003 ο μητροπολίτης Ιωάννης αναβαθμίστηκε σε Αρχιεπίσκοπο Αχρίδας και μητροπολίτης Σκοπίων, ωστόσο κατέληξε στη φυλακή έως το Φεβρουάριο του 2015, όταν και απελευθερώθηκε με την παρέμβαση της Ρωσίας¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 634-635.

¹⁴⁶ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 635.

¹⁴⁷ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ.635-636.

¹⁴⁸ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ.636.

¹⁴⁹ Γέωργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 637.

Στόχος του Τίτο ήταν η δημιουργία της ΜΟΕ και η απόκτηση αυτονομίας για την υποστήριξη της προώθησης του «Μακεδονικού» κρατικού δημιουργήματος. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η λύση του έτους 1959 έγινε αποδεκτή, αλλά με ιδιαίτερη επιφύλαξη από την πολιτική πλευρά. Στις 18 Νοεμβρίου 1966 τέθηκε εκ νέου το αίτημα ιδρύσεως ανεξαρτήτου Μακεδονικής Εκκλησίας από το μητροπολίτη Σκοπίων Δοσίθεο¹⁵⁰, με τα εξής λόγια: «Αποφασίσαμε να ζητήσουμε Αυτοκέφαλο από τη Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία. Την απόφαση μας αυτή θέσαμε υπ' όψει του Εκτελεστικού Συμβουλίου της Μακεδονίας. Τούτο ασχολήθηκε ειδικά με το θέμα σε αποκλειστική συνεδρία και μας ανακοίνωσε ότι δεν σφάλουμε που ζητάμε το εκκλησιαστικό αυτοκέφαλο»¹⁵¹.

Η Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας συνεδρίασε στις 24 Μαΐου 1967 και αποφάσισε την παραχώρηση αυτονομίας στην ΜΟΕ, αλλά υπό την άμεση εποπτεία του. Οι πολιτικοί και εκκλησιαστικοί φορείς των Σκοπίων αντέδρασαν και στις 17 Ιουλίου του 1967 πραγματοποιήθηκε στην Αχρίδα η σύγκλιση της κληρικολαϊκή συνέλευση των 34 μελών και η Σύνοδος των τεσσάρων Αρχιερέων. Με πανηγυρική διάθεση παραχώρησαν στην ανακήρυξη του Αυτοκεφάλου της ΜΟΕ με δύο βασικά επιχειρήματα· το πρώτο επιχείρημα ήταν πως η ΜΟΕ ήταν συνέχεια της ιστορικής Αρχιεπισκοπής Αχρίδος και το δεύτερο επιχείρημα ήταν πως η Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας ήταν ομόσπονδο τμήμα κράτους της Γιουγκοσλαβίας¹⁵².

Η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας αντέδρασε και σε έκτακτη συνεδρία στις 14 και 15 Σεπτεμβρίου 1967 και ασχολήθηκε με το θέμα «το πρόβλημα της ανακηρύξεως του Αυτοκεφάλου της Μακεδονικής Ορθόδοξου Εκκλησίας». Η απόφασή της είναι ξεκάθαρη: «*Η 'Μακεδονική Εκκλησία' των Σκοπίων με την αντικανονική και πολιτική αυτή ενέργειά της από μόνη της αποκόπηκε από την επικοινωνία και κοινωνία της με σύνολη την Ορθόδοξη Εκκλησία και κατέστη 'σχισματική θρησκευτική οργάνωση'.* Η Ορθόδοξη Σερβική Εκκλησία, αν και διέκοψε την επικοινωνία με την Ιεραρχία της σχισματικής θρησκευτικής οργάνωσης στα Σκόπια, συνέχισε την επικοινωνία της με τον Ορθόδοξο λαό της Νοτίου Γιουγκοσλαβίας για την εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών. Η θέση αυτή της Σερβικής Εκκλησίας υιοθετήθηκε και ως θέση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως και των άλλων Ορθόδοξων Εκκλησιών»¹⁵³.

¹⁵⁰ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ. 181.

¹⁵¹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ.182.

¹⁵² Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ.182.

¹⁵³ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, ό.π., σ.182.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση του Ιωάννη Βρανισκόφσκι, ο οποίος εξελέγη κανονικά Αρχιεπίσκοπος Αχρίδας και Μητροπολίτης Σκοπίων. Γεννήθηκε στο Μοναστήρι της Πελαγονίας στις 28 Φεβρουαρίου 1966. Εκάφη μοναχός στις 7 Φεβρουαρίου 1998. Την ίδια ημέρα χειροτονήθηκε διάκονος και την επόμενη πρεσβύτερος. Το 2000 έγινε τοποτηρητής μητροπόλεως Μπρεγκάλνιτσας και τον Νοέμβριο του ίδιου έτους εξελέγη μητροπολίτης Βελεσών και Παραβαρδαρίου. Η ΜΟΕ τον κήρυξε έκπτωτο, ενώ την ίδια ημέρα η αστυνομία εισέβαλε στο μητροπολιτικό μέγαρο των Βελασών, τον εξέβαλε με βία και τον περιόρισαν στη Μονή Αγίου Γεωργίου¹⁵⁴.

Ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης καθώς αρνήθηκε να συνεχίσει στην αυτοαποκαλούμενη ΜΟΕ και οδηγήθηκε στην καταδίωξή του. Παρά τις διώξεις από τις Σκοπιανές αρχές, η Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας τον όρισε Έξαρχο για τις επισκοπές της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας μέχρι να επανέλθει η κανονική τάξη στο πλαίσιο του αυτόνομου καθεστώτος. Οκτώ μήνες αργότερα, η Σύνοδος της Σερβικής Εκκλησίας εξέλεξε βοηθούς επισκόπους για την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας. Ο αρχιμανδρίτης Ιωακείμ τοποθετήθηκε ως Τοποτηρητής της επαρχίας Πολόγου και Κουμανόβου και ο Μάρκος στην επαρχία Πρεσπών και Πελαγονίας¹⁵⁵.

Με βάση τον ψηφισθέντα Καταστατικό Χάρτη του έτους 1994 η ΜΟΕ είχε στη δικαιοδοσία της δέκα μητροπόλεις: 1) μητρόπολη Σκοπίων με έδρα τα Σκόπια, 2) μητρόπολη Πρεσπών και Πελαγονίας με έδρα τα Βιτώλια, 3) μητρόπολη Μπρεγκαλνίτσης με έδρα το Στιπ, 4) μητρόπολη Ποβαντάρσκι με έδρα τα Βελεσά, 5) μητρόπολη Πολόγου και Κουμανόβου με προσωρινή έδρα τα Σκόπια, 6) μητρόπολη Ντέμπαρ και Κιτσέβου με έδρα την Αχρίδα, 7) μητρόπολη Στρωμνίτσης με έδρα την Στρώμνιτσα, 8) μητρόπολη Ευρώπης με έδρα τα Σκόπια, 9) μητρόπολη Αμερικής και Καναδά με προσωρινή έδρα τα Σκόπια, 10) μητρόπολη Αυστραλίας με έδρα τη Μελβούρνη¹⁵⁶.

Στις 20 Ιουλίου του έτους 2013 ο αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωάννης συνελήφθη από την αστυνομία την ώρα που τελούσε το μυστήριο της βάπτισης στον ιερό ναό του Αγίου Δημητρίου. Προφυλακίστηκε για πέντε μέρες με το πρόσχημα της αυθαίρετης εισόδου στο ναό και ορίστηκε δικάσιμος στις 31 Οκτωβρίου. Δικάστηκε για ένα έτος φυλάκισης με αναστολή στις 25 Δεκεμβρίου του 2013. Η αρχιεπισκοπή Αχρίδας κηρύχθηκε αυτόνομη από τη Σύνοδο της Σερβικής Εκκλησίας και προήγαγε τον Ιωάννη σε Αρχιεπίσκοπο και μητροπολίτη Σκοπίων. Αυτή η πράξη επιδείνωσε την κατάσταση λόγω αδιαλλαξίας των Σκοπίων. Την Κυριακή, 11

¹⁵⁴ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης ό.π., σσ. 638-639.

¹⁵⁵ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 640.

¹⁵⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 643.

Ιανουαρίου 2014, μετά από τη Θεία Λειτουργία η αστυνομία συνέλαβε εκ νέου τον Ιωάννη με όλους τους παρευρισκόμενους αρχιερείς, ιερείς και μοναχούς. Ο Ιωάννης προφυλακίστηκε για είκοσι ημέρες, σε αντίθεση με τους άλλους κληρικούς οι οποίοι αφέθηκαν ελεύθεροι. Ουσιαστικά, η κατηγορία εναντίον του Αχρίδος Ιωάννη ήταν πως αναζωπύρωσε το θρησκευτικό και εθνικό μίσος. Παρά την κατηγορία αυτή, εντούτοις ασκήθηκε έφεση και αφέθηκε ελεύθερος στις 30 Ιανουαρίου¹⁵⁷.

Η σχισματική Εκκλησία της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας καταδίωξε από τις μονές τους μοναχούς και τις μονάζουσες που είχαν ταχθεί με το μέρος του Ιωάννη. Οι διώξεις δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα και έπειτα από ένα διάστημα μακράς φυλάκισης λόγω διαφόρων κατηγοριών, ακολούθησε το δικαστήριο των Βιτωλίων το 2013, το οποίο καταδίκασε τον Αχρίδος Ιωάννη σε φυλάκιση 18 μηνών με την κατηγορία ότι υποκινούσε εθνικό και θρησκευτικό μίσος, διχόνοια και μισαλλοδοξία. Ο Αχρίδος Ιωάννης φυλακίστηκε για οκτώ μήνες και αποφυλακίστηκε έπειτα από απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Σκοπίων, το οποίο έκρινε ορισμένα σημεία της κατηγορίας ως αντισυνταγματικά. Υπήρξαν και έντονες διαμαρτυρίες διεθνών οργανισμών για την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εκδηλώθηκαν αντιδράσεις υπέρ του Ιωάννη από πολιτικούς και από το σύνολο των Αυτοκεφάλων Ορθόδοξων Εκκλησιών σε επίπεδο Προκαθημένων Πατριαρχών και Αρχιεπισκόπων, με συνέπεια ο Ιωάννης να απαλλαγεί από το υπόλοιπο της ποινής του¹⁵⁸.

Μερικούς μήνες μετά από την αποφυλάκισή του, ο Ιωάννης οδηγήθηκε εκ νέου στη φυλακή με την κατηγορία της υπεξαίρεσης των 57.180 ευρώ από δωρεά. Αν και αποφυλακίστηκε, εντούτοις οι διώξεις συνεχίστηκαν με συνέπεια να συληφθεί από την Interpol στα βουλγαρικά σύνορα. Η καταδικαστική απόφαση της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας είχε πολιτικά κίνητρα. Το 2011 μετέβη στη Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, όντας βέβαιος ότι θα συλλαμβανόταν. Πράγματι, όταν πέρασε τον μεθοριακό σταθμό συνελήφθη και καταδικάστηκε σε φυλάκιση δύομισι ετών. Έπειτα, ακολούθησαν οι συνηθισμένες διώξεις τόσο του ίδιου όσο και των συνεργατών του, δύο μοναχών και δέκα λαϊκών. Από κοινού καταδικάστηκαν σε φυλάκιση δύο ετών, με αναστολή. Έπειτα από δύο χρόνια, στις 2 Ιουλίου 2013, το ποινικό

---

¹⁵⁷Λόης Γεώργιος Νεκτάριος, *ό.π.*, σ. 641.

¹⁵⁸Λόης Γεώργιος Νεκτάριος, *ό.π.*, σ. 641.

Δικαστήριο των Σκοπίων καταδίκασε τον Αχρίδος Ιωάννη σε ποινή κάθειρξης τριών ετών, μαζί με άλλους 18 οπαδούς του, με την κατηγορία της παράνομης αγοροπωλησίας ακινήτων¹⁵⁹.

Για την αποφυλάκισή του είχαν παρέμβει το Οικουμενικό Πατριαρχείο, τα Πατριαρχεία Ρωσίας, Σερβίας, η Εκκλησία της Ελλάδας και το Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών. Ο πρώην πρωθυπουργός της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας Λιούμπσο Γκεορκιέφσκιδεν δίστασε να παραδεχτεί ότι ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης ήταν κρατούμενος για πολιτικούς λόγους, επειδή ο τελευταίος διακήρυττε σχισματική τη ΜΟΕ. Μετά από δύο έτη φυλάκισης, ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης αποφυλακίστηκε στις 2 Φεβρουαρίου 2015 με παρέμβαση του ρωσικού πολιτικού και εκκλησιαστικού παράγοντα. Μεά την αποφυλάκισή του, ο Ιωάννης φλοξενήθηκε από τον Πατριάρχη Μόσχας Κύριλλο. Εν κατακλείδι, η υπόθεση του Αχρίδος Ιωάννη διατάραξε βαθιά τις σχέσεις μεταξύ του Πατριαρχείου Σερβίας και της ΜΟΕ¹⁶⁰.

---

¹⁵⁹Λόης Γεώργιος Νεκτάριος, *ό.π.*, σ. 641.

¹⁶⁰Λόης Γεώργιος Νεκτάριος, *ό.π.*, σ.642

Γ2. Από το Αυτοκέφαλο καθεστώς (1967) της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας μέχρι τη Συμφωνία της Νις (2002)

Όπως σημειώθηκε παραπάνω, οι Ιεράρχες της ΜΟΕ κατανοώντας ότι το Πατριαρχείο Σερβίας ήταν ανυποχώρητο στις θέσεις του, αποφάσισαν με πραξικοπηματικό και αντικανονικό τρόπο να ανακηρύξουν αυτοκέφαλη τη ΜΟΕ¹⁶¹. Ήταν γεγονός πως το Πατριαρχείο Σερβίας δεχόταν πιέσεις από το Κομμουνιστικό Καθεστώς για την εκχώρηση αυτοκεφαλίας στη ΜΟΕ, ωστόσο ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός ήταν σταθερός στην απόφασή του. Τότε, οι πολιτικές αρχές άσκησαν πιέσεις σε αρχιερείς της Σερβικής Εκκλησίας ώστε να αναβληθεί η σύγκληση της Συνόδου του Πατριαρχείου Σερβίας. Η δεδομένη στήριξη των λοιπών Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών ήταν εμφανής με τις επιστολές οι οποίες κατέφθαναν στο Πατριαρχείο Σερβίας. Μάλιστα, αυτή η συμπαράσταση των Ορθοδόξων προς το Πατριαρχείο Σερβίας έκανε τον πρόεδρο του εκτελεστικού συμβουλίου της Σερβίας Τζούριτσα Γιόικιτς να καλέσει στις 3 Μαΐου του 1968 τον πατριάρχη Γερμανό να τον επισκεφτεί προκειμένου να υπάρξουν συνομιλίες. Ο πατριάρχης Γερμανός αποδέχτηκε την πρόσκληση και μετέβη στη συνάντηση συνοδευόμενος από το μητροπολίτη Μαυροβουνίου και Παραθαλασσίας Δανιήλ και τον επίσκοπο Σάμπατς και Βαλιέβου Λαυρέντιο. Στη συνάντηση αυτή, εκτός από τον Γιόικιτς, παρών ήταν ο Πρόεδρος της Επιτροπής Θρησκευτικών Θεμάτων Βίτομιρ Πέτκοβιτς, ο Αντιπρόεδρος της Επιτροπής Στάνογιε Άκσιτς και ο Γραμματέας Βλάντιμιρ Στανόγεβιτς¹⁶².

Οι καθεστωτικοί απειλούσαν τη Σερβική Εκκλησία με κυρώσεις καθώς είχαν δυσαρεστηθεί ιδιαίτερα από το γεγονός ότι έγιναν αλλαγές στο κείμενο του Καταστατικού Χάρτη του Πατριαρχείου Σερβίας. Οι αλλαγές αυτές εισήχθησαν άνευ της σύμφωνης γνώμης της των κρατικών Αρχών. Επίσης, οι κρατικοί παράγοντες ήταν δυσαρεστημένοι από την επιστολή του Οικουμενικού Πατριάρχη Αθηναγόρα προς τους Αρχιερείς της Σκοπιανής Εκκλησίας, πράξη την οποία θεώρησαν ανάμειξη στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας τους. Αντικείμενο της συνάντησης ήταν το αίτημα προς τους ιεράρχες του Πατριαρχείου Σερβίας να μην οδηγήσουν σε περισσότερη όξυνση την κατάσταση και να αναβάλλουν την εφαρμογή της Συνοδικής απόφασης. Οι εκπρόσωποι του Κομμουνιστικού Καθεστώτος ενημέρωσαν τον πατριάρχη

---

¹⁶¹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, «Το αυτοκέφαλο της Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας» επί τη βάσει των αποφάσεων της έκτακτης Συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, ΔΣΒ15, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 37

¹⁶² Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 352.

Γερμανό ότι λανθάνει και του υπέδειξαν πως οι Σκοπιανοί ισχυρίζονται ότι υπάρχουν ως έθνος από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τις συνομιλίες τις οποίες ο πατριάρχης Γερμανός είχε με τον πρόεδρο της κυβέρνησης της Σερβίας Τζούριτσα Γιόϊκιτς συζήτησαν τα μέλη της Διαρκούς Συνόδου της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, στις 17 Μαΐου 1968. Ο επίσκοπος Ζίτσης Βασίλειος, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την έγερση του κατηγορητηρίου, στις 19 Σεπτεμβρίου 1968 πρότεινε στη Διαρκή Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου Σερβίας να καλέσει τα μέλη της Ιεραρχίας της Μακεδονικής Εκκλησίας σε πράξη μετάνοιας και να επανέλθουν στην αγκαλιά της Μητέρας Εκκλησίας της Σερβίας. Αυτή η πρόθεση του επισκόπου Βασιλείου υιοθετήθηκε από την Διαρκή Ιερά Σύνοδο και συστάθηκε ειδική εξεταστική επιτροπή στα μέλη της οποίας ανατέθηκε η ευθύνη της εξέτασης του τρόπου που μπορούν να γίνουν δεκτοί στον κλήρο της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας οι ιερείς που βρίσκονταν στη δικαιοδοσία της ΜΟΕ¹⁶³.

Η Επιτροπή συνήλθε στις 31 Σεπτεμβρίου 1968 και πρότεινε να διοριστούν διαχειριστές των νοτίων Γιουγκοσλαβικών επαρχιών. Το 1970 η εφημερίδα *Osevatore Romano* στην πρώτη σελίδα έφερε την είδηση ότι ο Πάπας δέχτηκε σε ακρόαση αντιπροσωπεία από τη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας με επικεφαλής τον μητροπολίτη Σκοπίων Δοσίθεο¹⁶⁴. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος ο διάλογος μεταξύ Ρωμαιοκαθολικών και Ορθοδόξων υπέστη σκληρή δοκιμασία. Η Αγία Έδρα, τόσο στις 7 Ιουνίου 1986 όσο και στις 17 Μαΐου 1987 ξεκαθάρισε πως ουδέποτε αναγνώρισε το Αυτοκέφαλο της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, επειδή δεν είχε διάθεση να αναμιχθεί στα εσωτερικά προβλήματα των Ορθοδόξων Εκκλησιών¹⁶⁵.

Ο διάλογος επαναλήφθηκε τον Μάιο του 1987. Ο διάυλος επικοινωνίας μεταξύ Σκοπίων και Βατικανού στόχευε σε τακτικό ελιγμό για να πετύχουν την εκκλησιαστική αναγνώριση. Το καθεστώς πίεζε διαρκώς τη Σερβική Εκκλησία για να αναγνωρίσει τη Σκοπιανή σχισματική εκκλησία ως Αυτοκέφαλη. Συνομιλητής του Πατριάρχη ήταν ο Μίτια Ρίμπιτσιτς, Πρόεδρος της Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης, ο οποίος ζήτησε να μην αποκαλούν τους «Μακεδόνες» εθνική ομάδα επειδή με αυτό τον τρόπο προσβάλλουν όχι μόνο τους εκπροσώπους αλλά το σύνολο του μακεδονικού λαού. Πρόσθεσε ακόμη ότι υπάρχουν κάποιοι οι οποίοι πιστεύουν ότι δεν υπάρχει «Μακεδονικό» έθνος και είπε ότι δεν πρέπει να συντάσσονται με αυτούς τους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον πρόεδρο Ρίμπιτσιτς, η Εκκλησία δεν θα πρέπει να

¹⁶³ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 353.

¹⁶⁴ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 355.

¹⁶⁵ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 355.

ευρίσκεται στο πλευρό αυτών που αμφισβητούν την εθνική καταξίωση της Μακεδονίας. Επίσης, σύμφωνα με την επιχειρηματολογία του προέδρου, όπως ακριβώς ο σερβικός λαός έχει τη δική του Εκκλησία, κατά συνέπεια είναι αυτονόητο οι Σκοπιανοί να επιθυμούν να αποκτήσουν τη δική τους εθνική Εκκλησία. Ο πατριάρχης Γερμανός έδειξε ότι κατανοεί το αίτημα του Σκοπιανού προέδρου και πρόσθεσε ότι σε ένα κράτος είναι δυνατόν να υπάρχουν διάφορες εθνικές ομάδες. Ο Ρίμπιτσιτς πρότεινε πως θα ήταν καλό να αναγνωρισθούν οι Σκοπιανοί ως Μακεδόνες, ωστόσο ο πατριάρχης Γερμανός τόνισε πως το Πατριαρχείο Σερβίας δεν θα είχε την οποιαδήποτε ανάμιξη σε πολιτικά ζητήματα. Ο Ρίμπιτσιτς είπε ότι οι εκπρόσωποι της Μακεδονικής Ορθόδοξης Εκκλησίας έχουν διάθεση να προωθήσουν την εξομάλυνση της υπόθεσης με την εύρεση συμβιβαστικής λύσης στο ζήτημα αυτό. Εάν όντως όλες οι πλευρές επεδίωκαν την εύρεση λύσης τότε θα έπρεπε έμπρακτα να διορθώσουν το σύνολο των σφαλμάτων τα οποία διέπραξαν και οδήγησαν την Εκκλησία σε σχίσμα¹⁶⁶.

Η Σερβική Εκκλησία έδειξε πολύ υπομονή περιμένοντας τρία χρόνια την Ιεραρχία της Μακεδονικής Εκκλησίας να δείξει μετάνοια και να επιστρέψει στον κόλπο του Σερβικού Πατριαρχείου. Ο επίσκοπος Ζίτσης Βασίλειος είχε παραδώσει στη Διαρκή Ιερά Σύνοδο στις 20 Απριλίου 1970 κείμενο κατηγορητηρίου εναντίον όλων των υπευθύνων που συνέβαλαν στο να διασπαστεί και να δημιουργηθεί θρησκευτική σχισματική οργάνωση στην νότιο Γιουγκοσλαβία. Ο ίδιος είχε κάνει διεξοδική ανάλυση σχετικά με το κατηγορητήριο και τους εκκλησιαστικούς κανόνες που παραβίασε η Μακεδονική Εκκλησία. Η πρόταση του επισκόπου Βασιλείου ήταν να εφαρμοστούν στην πράξη οι διατάξεις των κανόνων. Το κατηγορητήριο είχε γίνει αντικείμενο συζητήσεων στη συνεδρίαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας στις 7 Μαΐου του 1970 και είχε αποφασιστεί η καταχώρηση στην ημερήσια διάταξη τακτικής συνεδρίασης της Συνόδου της Ιεραρχίας που θα ακολουθούσε. Στις 20 Μαΐου 1970 συζητήθηκε το κατηγορητήριο στη συνεδρίαση της Συνόδου και αποφασίστηκε να επιστραφεί το κατηγορητήριο με σκοπό να αποσαφηνιστεί στα μέλη της Ιεράς Συνόδου¹⁶⁷.

Μετά από τις ενέργειες αυτές ακολούθησε μία περίοδος στασιμότητας και ηρεμίας στην αλληλογραφία μεταξύ του Πατριαρχείου Σερβίας και των Σκοπιανών αρχών, πολιτικών και εκκλησιαστικών. Στο διάστημα αυτό καταβλήθηκαν πάρα πολλές προσπάθειες για να αποκατασταθούν οι σχέσεις μεταξύ των δύο Εκκλησιών και, παρά τις συνομιλίες των

¹⁶⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 356.

¹⁶⁷ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 357.

επιτροπών, δεν υπήρξε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Οι καθεστωτικοί δεν ξεχνούσαν κάθε φορά να υποστηρίζουν την αυτονομία της ΜΟΕ. Υψηλοί κρατικοί παράγοντες έκαναν παρεμβάσεις συνέχεια για να παραχωρηθεί ανεξαρτησία στη Σκοπιανή Εκκλησία. Επίσης, υπήρξε διάλογος μεταξύ του πατριάρχη Γερμανού και του προέδρου της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της Σερβίας, Μίλενκο Μπόγιανιτς, στις 22 Μαρτίου 1973, με στόχο να βρεθεί λύση στο εκκλησιαστικό ζήτημα της νοτίου Γιουγκοσλαβίας. Ο Πρόεδρος ρώτησε τον Πατριάρχη αν υπάρχει ελπίδα να βγει κάτι θετικό από την τεταμένη κατάσταση. Ο Πατριάρχης εξηγώντας στον Πρόεδρο το πρόβλημα είπε χαρακτηριστικά ότι η Σκοπιανή κυβέρνηση δεν επιθυμεί να έχει καμία σχέση με τους Σέρβους¹⁶⁸.

Η τακτική συνεδρίαση της Συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Εκκλησίας συζήτησε το αίτημα του Δοσιθέου στις 20 Μαΐου 1977 και αποφάσισε να παραχωρηθεί η αίτηση στα μέλη της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου με την υπόδειξη ότι η Ιερά Σύνοδος πρέπει να ορίσει Επιτροπή, η οποία θα συνομιλεί με τους Αρχιερείς της «Μακεδονικής» Εκκλησίας με βάση την απόφαση της Συνόδου της Ιεραρχίας του 1959. Πράγματι, στις 30 Σεπτεμβρίου 1977 σχηματίστηκε Επιτροπή. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι το γεγονός ότι η απόφαση του 1967, κατόπιν των πιέσεων του Κομμουνιστικού καθεστώτος της χώρας σε βάρος της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, δεν εφαρμόστηκε στην πράξη και ως εκ τούτου δεν οδηγήθηκαν οι υπεύθυνοι του Σχίσματος ενώπιον του Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου. Υπό τη σκιά αυτών των πιέσεων σχηματίστηκε νέα επιτροπή, η οποία είχε στόχο να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των Σκοπίων. Ο πατριάρχης Γερμανός πληροφορήθηκε στις 1 Δεκεμβρίου 1977 ότι η Επιτροπή της ΜΟΕ ήταν έτοιμη για να συναντηθεί στη Μονή Prohor Pcinjski. Η συνάντηση των δύο Επιτροπών έγινε στις 9 Μαΐου αλλά δεν υπήρξε κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα, εκτός από την εκδήλωση της συνηθισμένης αδιαλλαξίας των εκπροσώπων της ΜΟΕ και της γνωστής εμμονής τους για το Αυτοκέφαλο¹⁶⁹.

Τον Δεκέμβριο του 1978 η Μακεδονική Εκκλησία ζήτησε από το Σερβικό Πατριαρχείο να συνεχιστούν οι συνομιλίες της 9ης Μαΐου. Η Σύνοδος της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας δέχτηκε την πρόταση αυτή στις 18 Μαΐου 1979 και συμφώνησε να γίνουν οι συνομιλίες με βάση την απόφαση της Συνόδου της Ιεραρχίας της 17ης Σεπτεμβρίου 1967. Στις 17 και 18 Σεπτεμβρίου του 1979 συναντήθηκαν οι δύο Επιτροπές στη Μονή της Θεοτόκου στην Αχρίδα. Η «Μακεδονική» Εκκλησία δεν παρέλειψε να επιμείνει στο καθεστώς του Αυτοκέφαλου

¹⁶⁸ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 358.

¹⁶⁹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 360.

και να οδηγηθεί η συνάντηση πάλι στο συνηθισμένο αδιέξοδο. Για άλλη μία φορά οι προσπάθειες ήταν μάταιες και παρά τις επίμονες προσπάθειες της Σερβικής Εκκλησίας δεν υπήρχε ανταπόκριση από τη ΜΟΕ¹⁷⁰.

Ο μητροπολίτης Δοσίθεος, εν όψει της συνεδρίασης στη Σύνοδο της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας δεν πτοήθηκε και έστειλε επιστολή στις 8 Μαΐου 1981 για το συνηθισμένο αίτημα παραχώρησης του καθεστώτος του Αυτοκέφαλου. Η Σύνοδος της Ιεραρχίας εξέτασε την αίτηση αυτή στις 19 Μαΐου 1981 και αποφασίστηκε από τη Σύνοδο να παραμείνει στη γνωστή της θέση, εφόσον δεν άλλαξε τίποτα ουσιαστικό από την πλευρά της «Μακεδονικής» Εκκλησίας. Την επόμενη ημέρα, στις 20 Μαΐου 1981, πέθανε ο μητροπολίτης Σκοπίων Δοσίθεος και διάδοχός του εκλέχθηκε έπειτα από κληρικολαϊκή συνέλευση στην Αχρίδα, στις 18 και 19 Αυγούστου 1981, ο μητροπολίτης Αγγελάριος. Ο νεοεκλεγείς μητροπολίτης δεν απείχε από την τακτική του Δοσίθεου και έστειλε επιστολή την 1η Φεβρουαρίου 1982 στην Εκκλησία της Σερβίας με το γνωστό αίτημα παραχώρησης του καθεστώτος του Αυτοκέφαλου. Ο μητροπολίτης Αγγελάριος, στις 5 Μαΐου 1982, συνέταξε δεύτερη επιστολή στον πατριάρχη Γερμανό, στην οποία εκθέτει το έργο της αυτοαποκαλούμενης «Μακεδονικής» Εκκλησίας και παράλληλα υπενθυμίζει το αίτημα στις 1ης Φεβρουαρίου 1982. Η Σύνοδος της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, σε τακτική συνεδρίαση, εξέτασε τις δύο επιστολές του μητροπολίτη Αγγελαρίου και καθώς είδε ότι δεν άλλαξε κάτι ουσιαστικά από την τακτική της «Μακεδονικής» Εκκλησίας, δεν υποχώρησε στις θέσεις της¹⁷¹.

Το 1983 ο μητροπολίτης Αγγελάριος ακολουθώντας τα χνάρια του Δοσίθεου, απέστειλε επιστολή σε Ορθοδόξους Αρχιερείς σε όλο τον κόσμο, επιδιώκοντας τις στήριξή τους για το Αυτοκέφαλο της Εκκλησίας τους. Χαρακτηριστική ήταν η απάντηση του Αρχιεπισκόπου Βορείου και Νοτίου Αμερικής Ιακώβου, οποίος δεν δίστασε να εκφράσει την άποψή του για το αίτημα του Αγγελαρίου λέγοντας ότι δεν υπήρχε περίπτωση να γινόταν δεκτό το αίτημα του επειδή η ΜΟΕ δεν είναι δημιούργημα εκκλησιαστικών αναγκών, αλλά εθνικών λόγων με καθαρά πολιτική σκοπιμότητα. Ο πρόεδρος της εκτελεστικής επιτροπής του κοινοβουλίου της Σερβίας Ντούσαν Τσκρέμπιτς, στις 14 Ιουνίου 1984, συναντήθηκε με τον πατριάρχη Γερμανό και παρών στην συνομιλία ήταν ο επίσκοπος Σουμαδίας Σάββας και ο επίσκοπος Ζίτσης, Στέφανος. Ιδιαίτερη σημασία έχει η πρόβλεψη του Σουμαδίας Σάββα, ο οποίος προέβλεψε πως

¹⁷⁰ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 360.

¹⁷¹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 361.

σύντομα θα έρθει η ώρα κατά την οποία η «Μακεδονική» Εκκλησία θα ευγνωμονεί τη Σερβική Εκκλησία που δεν επέτρεψε να έχουν Αυτοκέφαλη Εκκλησία. Επίσης, ο επίσκοπος Σάββας έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι η κατάσταση που υπήρχε πριν από το 1967 ήταν καλύτερη επειδή υπήρχε ευρύτατη αυτονομία και σχέση με τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες, ενώ εκείνη την περίοδο η ΜΟΕ ήταν πλήρως απομονωμένη¹⁷².

Ο επίσκοπος Ζίτσητσίονισε ότι το Σκοπιανό ζήτημα είναι πολυσύνθετο και η Σερβική Εκκλησία δεν αμφισβητεί την ύπαρξη τους αλλά τον τρόπο διεκδίκησης των αιτημάτων τους. Το ίδιο παραδέχτηκε και ο πατριάρχης Γερμανός λέγοντας ότι δεν μπορούν να αναγνωρίσουν την Εκκλησία τους ως αυτοκέφαλη διότι πρόκειται για ένα διορθόδοξο ζήτημα. Ο Πατριάρχης πρόσθεσε ότι η σχέση με την Ιεραρχία θα αποτελεί ένα ζήτημα σε εκκρεμότητα. Στις 25 Μαΐου 1987 αποφασίζεται να συσταθεί νέα Επιτροπή για να ξεκινήσει κύκλος διαπραγματεύσεων με την Ιεραρχία της «Μακεδονικής» Εκκλησίας. Το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο με το αποτέλεσμα προηγούμενων προσπαθειών¹⁷³.

Όταν πέθανε ο μητροπολίτης Αγγελάριος εξελέγη μητροπολίτης Σκοπίων ο Γαβριήλ. Η Σερβική Εκκλησία δεν παραιτήθηκε από την προσπάθεια της να επαναφέρει την Σκοπιανή Εκκλησία στην κανονική σχέση και ενότητα. Το 1988, ο μητροπολίτης Ζάγκρεμπ και Λιουμπλιάνας Ιωάννης έστειλε επιστολή στη Διαρκή Ιερά Σύνοδο της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας για να κληθεί ο μητροπολίτης Γαβριήλ να έλθει στο Βελιγράδι για να συνομιλήσει και να αποκατασταθεί η κανονική τάξη με το Σερβικό Πατριαρχείο, αφού αποσυρθούν οι αποφάσεις από τους εκπροσώπους της «Μακεδονικής» Εκκλησίας για να οδηγηθούν στην ενότητα. Ο μητροπολίτης Ιωάννης ξαναέστειλε επιστολή μέσα στο πλαίσιο της συνεδρίασης της Συνόδου και απευθύνθηκε στις 2 Ιουνίου του 1989 στην Ιεραρχία της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Είχε προτείνει στη Σύνοδο να συζητηθεί η δυνατότητα αποκατάστασης των σχέσεων με τη «Μακεδονική» Εκκλησία και έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι στην επικράτεια της Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας της «Μακεδονίας» υπάρχουν Μοναστήρια και Εκκλησίες που είναι υψίστης ιστορικής σημασίας για τους Σέρβους¹⁷⁴.

Σε συνεδρίαση της 21 Ιουνίου 1989, η Σύνοδος Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας πήρε την απόφαση να δώσει τις επιστολές στα μέλη της Επιτροπής της Διαρκούς Συνόδου για να γίνουν διαπραγματεύσεις με τους εκπροσώπους της «Μακεδονικής» Εκκλησίας.

¹⁷² Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 362.

¹⁷³ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 362.

¹⁷⁴ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 363.

Ως Πρόεδρος της Επιτροπής είχε εκλεγθεί ο μητροπολίτης Ζάγκρεμπ και Λιουμπλιάνας Ιωάννης στη θέση του επισκόπου Σάμπατς και Βάλιεβου Ιωάννη, ο οποίος είχε κοιμηθεί. Την ίδια περίοδο ο πολιτικός και εκκλησιαστικός κλοιός εντός του οποίου είχε τεθεί το Πατριαρχείο Σερβίας ήταν ιδιαίτερα ασφυκτικός. Ιδιαίτερα χαρακτηριστική ήταν η παρέμβαση του τέως κοσμήτορα θεολογικής σχολής Βελιγραδίου Πρίμπισλαβ Σίμιτς, ο οποίος δήλωσε πως η σερβική κομμουνιστική πολιτική άσκησε πρωτοφανείς πιέσεις στους Σέρβους και στο Πατριαρχείο, με συνέπεια να προκληθεί η ρήξη του 1959 και έπειτα να δημιουργηθεί η αυτοαποκαλούμενη «Μακεδονική» Εκκλησία το 1967. Αυτό βέβαια δεν σήμαινε ότι η σχισματική θρησκευτική σκοπιανή οργάνωση έφθασε στο ποθητό αποτέλεσμα παραχώρησης του καθεστώτος στο Αυτοκέφαλο¹⁷⁵.

Ο πατριάρχης Γερμανός λάβανε πάντα υπόψη την περιρρέουσα ατμόσφαιρα και εντατικοποιούσε τις συνομιλίες με τη «Μακεδονική» Εκκλησία όταν έβλεπε ότι το έδαφος ήταν πρόσφορο. Επίσης, όταν διεπίστωνε πως τα Σκόπια ήταν εντελώς αδιάλλακτα είτε πάγωνε τις σχέσεις είτε επέμενε στη θέση της μη εμπλοκής του κράτους και των εκπροσώπων αυτού στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Ο προκαθήμενος Γερμανός ήταν πάντα υπέρ της κανονικής τάξης της Ορθοδόξου Εκκλησίας και είχε το ανάλογο ήθος και σεβασμό. Θεωρούσε τον εαυτό του υπεύθυνο ενώπιον του Θεού, της ιστορίας και του λαού. Έδειχνε ιδιαίτερο σεβασμό στο κανονικό δίκαιο της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Ήταν άξιος καπετάνιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ήξερε να οδηγεί καλά το τιμόνι του πλοίου της Εκκλησίας και συνδύαζε διαλλακτικότητα, μετριοπάθεια και θάρρος¹⁷⁶.

Ο Πατριάρχης Γερμανός αρρώστησε το 1990 και αντικαταστάθηκε προσωρινά από το μητροπολίτη Ζάγκρεμπ και Λιουμπλιάνας Ιωάννη, ο οποίος ήταν συνεχιστής των προκαθορισμένων εργασιών για το σκοπιανό εκκλησιαστικό ζήτημα. Έπειτα από λίγους μήνες νέος Πατριάρχης της Σερβικής Εκκλησίας εξελέγη ο επίσκοπος Ράσκακας και Πριζρένης Παύλος. Ακολούθησαν ραγδαίες εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία και διασπάστηκαν ανεξάρτητα κράτη λόγω της έκρυθμης κατάστασης. Δημιουργήθηκαν ερωτηματικά για την κατάσταση του σερβικού λαού, των μνημείων, των βιβλιοθηκών και των κοιμητηρίων της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας. Οι Σκοπιανοί συμπεριφέρθηκαν με άσχημο τρόπο και απαγόρευαν στους

¹⁷⁵ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 364.

¹⁷⁶ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 364.

ιερείς ακόμα και να τελέσουν τη Θεία Λειτουργία¹⁷⁷. Στις 25 Μαΐου 2015 η Σύνοδος Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθόδοξου Εκκλησίας επιβεβαίωσε την απόφαση της Συνόδου της Ιεραρχίας, τονίζοντας ότι η «Μακεδονική» Εκκλησία δεν μπορεί παρά να χαρακτηρίζεται ως σχισματική Θρησκευτική Οργάνωση¹⁷⁸.

Το Σερβικό Πατριαρχείο και σύμπασα η Ορθόδοξη Εκκλησία υπό το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως δεν αναγνώρισε τον ρόλο της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας. Ο ορθόδοξος λαός των Σκοπίων, άσχετα με τη γλώσσα και τη φυλή, ήταν υπό τη μέριμνα της Εκκλησίας Σερβίας για την εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών. Στις 15 Μαρτίου 1992, στην Πανορθόδοξη Σύσκεψη η οποία πραγματοποιήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, εκκλησιαστική αντιπροσωπεία από τα Σκόπια μετέβη στο Φανάρι. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος δέχτηκε τους αντιπροσώπους της ΜΟΕ με την παρουσία του Πατριάρχη Σερβίας Παύλου. Η αντιπροσωπεία της ΜΟΕ ζήτησε την αναγνώριση της Εκκλησίας των Σκοπίων και την παραχώρηση αυτονομίας. Ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος πρότεινε την επάνοδο της Εκκλησίας των Σκοπίων στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Σερβίας. Ωστόσο, η πρόταση του Οικουμενικού Πατριάρχου Βαρθολομαίου δεν τελεσφόρησε καθώς προσέκρουσε στις αντιδράσεις της κυβέρνησης των Σκοπίων, η οποία επέμενε στ διατήρηση του ψευτο-αυτοκεφάλου καθεστώσ της ΜΟΕ¹⁷⁹.

---

¹⁷⁷ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, ό.π., σ. 364.

¹⁷⁸ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Ο Πατριάρχης των Σερβών Γερμανός Βίος-Δράση(1958-1990)*, σσ. 349 -366

¹⁷⁹ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στη χερσόνησο του Αίμου σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2023, σ. 197

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ. Η ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣ (17 ΜΑΙΟΥ 2002) ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Δ1. Το πλαίσιο της Συμφωνίας της Νις (2002).

Το 1980 είναι σημαντικό ορόσημο για την πορεία της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας εξαιτίας του θανάτου του Στρατάρχη Τίτου. Με τον θάνατο του ηγέτη διαλύθηκε η Ηνωμένη Επικράτεια και ακολούθησε ο εμφύλιος σπαραγμός 1990-1995. Η σημερινή χαρτογραφία της περιοχής είναι το αποτέλεσμα της διάλυσης της κρατικής αυτής υπόστασης. Αυτή η διάσπαση οδήγησε στο σημερινό κράτος της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας που είναι δημιούργημα του Στρατάρχη Τίτο. Το 1992 αναγνωρίστηκε το κράτος αυτό από την διεθνή κοινότητα με την ονομασία FYROM, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Χρειαζόταν να βρεθεί μια ονομασία προσωρινή, που θα ήταν κοινής αποδοχής και κυρίως να προερχόταν από τη συγκατάθεση της Ελλάδος που ήταν το άμεσα ενδιαφερόμενο κράτος. Έπειτα από την αναγνώριση ξεκίνησε ένας ιδιαίτερος αγώνας¹⁸⁰.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την έναρξη του 21ου αιώνα ανέλαβε πρωτοβουλίες κι επαφές για την επίλυση του προβλήματος. Όρισε ως διαμεσολαβητή τον Αρχιεπίσκοπο Τυράνων και πάσης Αλβανίας Αναστάσιο (Γιαννουλάτο). Έκανε την επίσκεψη στα Σκόπια τον Απρίλιο του 2002 και παρότρυνε τον Αρχιεπίσκοπο Σκοπίων Στέφανο να βγει από την απομόνωση η Εκκλησία του. Η συνάντησή πραγματοποιήθηκε στην πόλη Νις της Σερβίας στις 17 Μαΐου 2002. Πραγματοποιήθηκε σε κλίμα κατανόησης και αδελφικής αγάπης από την αντιπροσωπεία της Σερβικής Εκκλησίας και την αντίστοιχη της ΜΟΕ. Με αυτό το πνεύμα έγινε η υπογραφή προσχεδίου συμφωνίας. Συμφωνήθηκε η μετονομασία της Εκκλησίας των Σκοπίων και έγινε συμφωνία να αποδοθεί στην Εκκλησία ευρεία Αυτονομία¹⁸¹.

Το σχέδιο το οποίο και αποτελούσε κλειδί για τη λύση του εκκλησιαστικού ζητήματος της ΜΟΕ απορρίφθηκε από την Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου Σερβίας στις 21 Ιουνίου 2002 κατόπιν πιέσεων των εθνικιστικών σκοπιανών κύκλων. Η θέση της ΜΟΕ ήταν η υλοποίηση του σχεδίου που θα οδηγούσε στην Αυτονομία και Αυτοκεφαλία της Σκοπιανής Εκκλησίας. Στους κόλπους της ΜΟΕ επικρατούσε κλίμα διαφωνίας που εκφράστηκε στο πρόσωπο του

¹⁸⁰ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, «Κράτος Σκοπίων. Η λύση του εκκλησιαστικού ζητήματος – Υπό τον προβολέα του Πολιτικού Ζητήματος», ΕΕΜΠ, Πάτρα 2013, σ. 20-21.

¹⁸¹ Αυτόθι, σ. 20-21.

Μητροπολίτη Βέλεσκυ και Ποβαντάρσκυ Ιωάννη. Ο Μητροπολίτης τόνισε ότι η απόφαση που πάρθηκε στην πόλη Νις είναι η μόνη που θα μπορούσε να βγάλει την Σκοπιανή Εκκλησία από το αδιέξοδο και κατόπιν αυτής της απόφασής θα υπήρχε η δυνατότητα αποκατάστασης της εκκλησιαστικής κοινωνίας με τον υπόλοιπο Ορθόδοξο κόσμο. Αυτή η διαμαρτυρία είχε συνέπειες. Εκδιώχθηκε από την αρχιερατική του διακονία με αντικανονικό τρόπο. Το πατριαρχείο Σερβίας αντέδρασε άμεσα. Ο μητροπολίτης Ιωάννης ορίστηκε Έξαρχος του Πατριαρχείου Σερβίας από την Ιεραρχία της 23ης Σεπτεμβρίου 2002 για όλες τις επισκοπές της μέχρι να επαναφερθεί η κανονική τάξη. Η όλη στάση της ΜΟΕ ερμηνεύτηκε ως άρνηση της να συνεχίσει τις διαπραγματεύσεις με το Πατριαρχείο Σερβίας¹⁸².

Η Ιερά Σύνοδος του Πατριαρχείου Σερβίας κήρυξε άκυρη την απόφαση της Σκοπιανής Εκκλησίας και αναγνώρισε τον Μητροπολίτη Ιωάννη κανονικό Μητροπολίτη Βέλεσκυ και Ποβαντάρσκι. Κάλεσε πάλι την ΜΟΕ σε διάλογο συνεργασίας και αγάπης. Η σκοπιανή ηγεσία αντέδρασε άμεσα και με θυελλώδη τρόπο. Ο Σλόμπονταν Τσάτσουλεπροειδοποίησε ως υπουργός εξωτερικών ότι οι καλές σχέσεις με τη Σερβία θα επηρεαστούν αν δεν ληφθούν μέτρα για την επίλυση του εκκλησιαστικού ζητήματος. Η σερβική πλευρά απάντησε ότι τα εκκλησιαστικά ζητήματα πρέπει να λύνονται χωρίς την ανάμειξη της πολιτικής ηγεσίας. Ο Μητροπολίτης Ιωάννης στις 20 Ιουλίου 2002 συνελήφθη, ενώ τελούσε το μυστήριο της βαπτίσεως, και προφυλακίστηκε για διάστημα 5 ημερών. Ακολούθησε δίκη και κατηγορήθηκε για αυθαίρετη είσοδο στην Εκκλησία. Γι' αυτό επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης ενός έτους με δύο χρόνια αναστολή με την προϋπόθεση ότι σ' αυτό το διάστημα δεν θα υποπέσει σε ανάλογο αδίκημα¹⁸³.

Εκτός από τη Σερβική Εκκλησία υπήρξε κινητοποίηση από την πλευρά της Εκκλησίας της Ελλάδος και ιδιαίτερα του Προκαθημένου της. Ο πρόεδρος της κυβερνήσεως της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας Branko Crvenkovsky έλαβε επιστολή από την Ιερά Συνόδo της Εκκλησίας της Ελλάδος και παράλληλα κοινοποιήθηκε η επιστολή στον πρόεδρο της χώρας και στον πρέσβη της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας που βρίσκεται στην Ελλάδα. Στην επιστολή εκφράζεται η διαμαρτυρία της Ιεράς Συνόδου για την σκοπιανή ενέργεια σε βάρος θρησκευτικών λειτουργών της Ορθοδοξίας. Γίνεται αναφορά στην παραβίαση των ανθρωπίνων

---

¹⁸² Αυτόθι, σ. 20-21.

¹⁸³ Αυτόθι, σ. 20-21.

δικαιωμάτων και εκφράζεται διαμαρτυρία για την σύλληψη του μητροπολίτου Ιωάννου καθώς αντιτίθεται σε κάθε έννοια δικαίου¹⁸⁴.

Για οποιαδήποτε θετική εξέλιξη στο θέμα χρειάζεται το επίσημο κράτος να μη εμπλέκεται στην Εκκλησία και να την αφήσει ελεύθερη να επιτελέσει το σωτηριολογικό της έργο. Η Εκκλησία των Σκοπίων πρέπει να αναγνωρίσει τις αντικανονικές και αντιεκκλησιαστικές ενέργειες της από το 1944 και μετά να ζητήσει συγγνώμη από την Εκκλησία της Σερβίας για όσα είχε διαπράξει. Επίσης, χρειάζεται να δεχτεί την παλαιά ονομασία της ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδας και όχι Μακεδονίας επειδή αν πράξει κάτι διαφορετικό δεν υπάρχει περίπτωση το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Εκκλησία της Ελλάδος να την αναγνωρίσει. Το ίδιο δήλωσε επανειλημμένα ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος και ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος. Με αυτές τις προϋποθέσεις θα μπορούσε να δοθεί Αυτονομία σύμφωνα με το προηγούμενο της Φιλανδίας, Εσθονίας, Σλοβακίας και Τσεχίας και έπειτα Αυτοκεφαλία. Με αυτό τον τρόπο θα επουλώνονταν μία πληγή στο ορθόδοξο σώμα και θα σταματούσε το ένα και πλέον εκατομμύριο Ορθοδόξων να γίνεται λεία σε κάθε προσηλυτισμό¹⁸⁵.

Στο κείμενο του προσχεδίου αναφερόταν σχέδιο αποκατάστασης της Εκκλησιαστικής ενότητας. Τόσο η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία όσο και το Πατριαρχείο Πεκίου αναγνωρίζουν ευρύτερη Εκκλησιαστική αυτονομία στις επαρχίες της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας. Το σχέδιο συμφωνίας επισημαίνει εσωτερικές υποθέσεις. Η Εκκλησία θα έχει αυτονομία σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες. Θα διαθέτει τη δική της Αγία Αρχιερατική Σύνοδο και τον δικό της Προκαθήμενο. Θα διοικείται με βάση την ισχύουσα κανονική τάξη Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ο Προκαθήμενος θα αντιπροσωπεύει την Εκκλησία ενώπιον της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας και η αποκατάσταση της ευχαριστιακής κοινωνίας θα συνιστά μαρτυρία της εκκλησιαστικής ενότητας¹⁸⁶.

Ο Προκαθήμενος θα αποκαλείται Μακαριώτατος και θα έχει λευκό επανωκαλύμμαυχομε λαμπρό σταυρό. Ο πατριάρχης Σερβίας θα επιβεβαιώνει τη χειροτονία του Προκαθήμενου και θα τελεί μαζί του τη Θεία Λειτουργία. Ο Πατριάρχης Σερβίας ή ο αναπληρωτής του θα συμμετέχει στην τελετή ενθρονίσεως μαζί με τους Ιεράρχες κατά τη Θεία Λειτουργία. Στη

---

¹⁸⁴ Αυτόθι, σ. 20-21.

¹⁸⁵ Μιχαήλ Τρίτος, «Η σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων και το μαρτύριο του αρχιεπισκόπου Αχρίδας Ιωάννου», *Ενατενίσεις* 11, Μάιος-Αύγουστος 2010, σσ. 63-70.

¹⁸⁶ Αυτόθι, σσ. 63-70.

φράση «εν πρώτοις μνήσθητι» ο Προκαθήμενος θα μνημονεύει τον Πατριάρχη της Σερβίας και στη Μεγάλη Είσοδο θα μνημονεύει τους Προκαθημένους των λοιπόν Ορθόδοξων Εκκλησιών. Οι Αρχιερείς και οι βοηθοί Επίσκοποι θα μνημονεύουν το όνομα του Προκαθημένου. Ο Προκαθήμενος ή αναπληρωτής θα συμμετέχει στον καθαγιασμό του αγίου μύρου με τον Πατριάρχη της Σερβίας ως ένδειξη της ενότητας «εν Αγίω Πνεύματι». Ο πατριάρχης Σερβίας θα ενημερώνει το Οικουμενικό Πατριαρχείο και τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Την ίδια ενημέρωση θα κάνει και ο Προκαθήμενος¹⁸⁷.

Η Αρχιερατική Σύνοδος θα αποφασίζει για την ίδρυση και αναδιοργάνωση Επαρχιών και θα ενημερώνει το Πατριαρχείο της Σερβίας σε περίπτωση δίκης Επισκόπου ή σε περίπτωση λήψης αυστηρών μέτρων κατά την κανονική τάξη της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Θα απαιτείται σύνοδος δώδεκα Επισκόπων και θα γίνεται η συμπλήρωση από Σέρβους Επισκόπους. Οι Αρχιερείς των επαρχιών καθώς και οι βοηθοί Επίσκοποι θα διορίζονται από την Αγία Αρχιερατική Σύνοδο Αρχιεπισκοπής Αχρίδας. Σύμφωνα με την εκκλησιαστική παράδοση και την ιστορική πρακτική το όνομα της Εκκλησίας θα είναι Αρχιεπισκοπή Αχρίδας¹⁸⁸.

Η Αρχιεπισκοπή θα χρησιμοποιεί το όνομα το οποίο μέχρι τώρα χρησιμοποιεί για την εσωτερική επικοινωνία με το πατριαρχείο Πεκίου. Ο Προκαθήμενος θα φέρει τον τίτλο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδας και μητροπολίτης Σκοπίων και αυτός ο τίτλος θα μπορεί να χρησιμοποιείται για εσωτερικές υποθέσεις. Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας θα συμμετέχει σε όλες τις πανορθόδοξες διασκέψεις και τους εορτασμούς με την ευλογία του Οικουμενικού Πατριάρχου και θα παίρνει μέρος στις συνάξεις των Προκαθημένων των Αυτόνομων και Αυτοκέφαλων Εκκλησιών. Με το πνεύμα των αποφάσεων αυτό επιδιώκεται η εναρμόνιση των κανονισμών που σχετίζονται με τη συμφωνία για την αποκατάσταση της κανονικής ενότητας. Αυτοί που υπέγραψαν τη συμφωνία της Νις είναι ο μητροπολίτης Αυστραλίας Peter Karevski, ο μητροπολίτης Τιμόθεος Γιοβανόφσκι, ο μητροπολίτης Στρούμιτσα Ναούμ, ο μητροπολίτης Αμφιλόχιος, ο επίσκοπος Νις Ειρηναίος, ο επίσκοπος Ειρηναίος και ο επίσκοπος Βράνιε Παχώμιος¹⁸⁹.

---

¹⁸⁷ Αυτόθι, σσ. 63-70.

¹⁸⁸ Αυτόθι, σσ. 63-70.

¹⁸⁹ Τρίτος Μ., *Νεότερες εξελίξεις στη σχισματική εκκλησία των Σκοπίων*, Εκδόσεις: Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004, σ.9

Δ2. Η επόμενη μέρα της Συμφωνίας της Νις (2002) και ο αντίκτυπός στις σχέσεις μεταξύ των δύο Ορθόδοξων Εκκλησιών της χερσονήσου του Αίμου

Η επόμενη μέρα της συμφωνίας του Νις δεν ήταν αυτό που περίμεναν. Οι εθνικιστικοί κύκλοι των Σκοπίων πίεζαν ιδιαίτερα με αποτέλεσμα να απορριφθεί από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας των Σκοπίων με τη δικαιολογία ότι δεν μπορούσε να υλοποιηθεί αυτή η απόφαση. Στην ουσία γινόταν κατάργηση του ονόματος και της Αυτονομίας της Εκκλησίας. Ο μητροπολίτης Βέλεσκυ και Ποβαντάρσκυ Ιωάννης δεν ήταν σύμφωνος με την συνοδική απόφαση της σχισματικής Εκκλησίας των Σκοπίων και υποστήριζε ότι η απόφαση της Νις ήταν η μόνη ελπίδα για να βγει η Εκκλησία των Σκοπίων από το αδιέξοδο, στο οποίο είχε περιέλθει. Η πρόταση αυτή, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν έγινε δεκτή από την Εκκλησία των Σκοπίων και ο μητροπολίτης Ιωάννης επανάφερε τη Μητρόπολη τους κόλπους της Μητρός Εκκλησίας της Σερβίας. Η Εκκλησία των Σκοπίων ανησύχησε ιδιαίτερα για το θέμα και στη συνεδρία της 6ης Ιουλίου 2002 με την πράξη 161 αποφάσισε να κηρύξει έκπτωτο τον Ιωάννη. Χρησιμοποιήθηκε βία εναντίον του. Τον εξέβαλαν από το μητροπολιτικό μέγαρο και τη Μονή του Αγίου Γεωργίου Νεγότινο που εγκαταστάθηκε με τους μοναχούς του και όρισε Τοποτηρητή τον μητροπολίτη Ντέμπαρσκο και Κίτσεφσκα Τιμόθεο¹⁹⁰.

Η Ιερά σύνοδος της Εκκλησίας της Σερβίας χαρακτήρισε ως αντικανονική την πράξη αυτή και αντέδρασε ορίζοντας στις 23 Σεπτεμβρίου 2012 τον μητροπολίτη Ιωάννη Έξαρχο του Πατριαρχείου της Σερβίας για τις επισκοπές της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας με τα τυπικά λειτουργίας και το εκκλησιαστικό τελετουργικό προσθέτοντας στο σχόλιο ότι η απόφαση τίθεται σε ισχύ μέχρι να επαναφερθεί η κανονική τάξη στα πλαίσια του Αυτόνομου καθεστώτος της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας. Δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι η έκπτωση του μητροπολίτη Ιωάννου ήταν αυθαίρετη και έγινε χωρίς κρίση και αντίθετα με τις κανονικές παραδόσεις της Ορθόδοξου Εκκλησίας. Το πατριαρχείο της Σερβίας δεν άφησε αναπάντητη την συμπεριφορά της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας των Σκοπίων αλλά με έγγραφο την κατηγόρησε καθώς και τα κρατικά όργανα για την απαράδεκτη στάση τους στους ιερούς κανόνες και τον μη στοιχειώδη σεβασμό στα στοιχειώδη δικαιώματα σε βάρος του μητροπολίτη Ιωάννη¹⁹¹.

Ο επίσκοπος Νις Ειρηναίος έκανε δηλώσεις στο ραδιοφωνικό σταθμό B92 του Βελιγραδίου τονίζοντας ότι η κίνηση της Σκοπιανής Εκκλησίας στην ουσία σήμαινε άρνηση διαβουλεύσεων

---

¹⁹⁰ Μιχαήλ Τρίτος, ό.π., σσ. 9-47.

¹⁹¹ Μιχαήλ Τρίτος, ό.π., σσ. 9-47.

με την Σερβική Εκκλησία και σχολίασε τον τρόπο με τον οποίο ο Μητροπολίτης Ιωάννης αναγκάστηκε να αφήσει την έδρα. Χαρακτηρίστηκε από τον Επίσκοπο Νις ως εγκληματική πράξη η επιστράτευση ένοπλων αστυνομικών για την απομάκρυνση του μητροπολίτη Ιωάννη, κάνοντας μάλιστα το καυστικό σχόλιο ότι κάποιοι εκμεταλλεύονται τα εκκλησιαστικά προβλήματα για προσωπικό όφελος σε άλλους τομείς. Χαρακτήρισε την απόφαση καθαίρεσης του Μητροπολίτη Ιωάννη ως έκπληξη αποτιμώντας ότι ο αποκλεισμός του Μητροπολίτη σήμερα και η διακοπή διαβουλεύσεων με την Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου της Σερβίας σημαίνει αποκήρυξη της απόφασης της Σκοπιανής Εκκλησίας. Η Σέρβικη Εκκλησία στο τέλος του εγγράφου καλεί την σκοπιανή Εκκλησία για άλλη μια φορά σε διάλογο. Φτάνει σε σημείο μάλιστα να παρακαλεί για να αποκαταστήσει τον Μητροπολίτη Ιωάννη στη Μητρόπολή του. Ο Σλόμποταν Τσάσουλε, ως υπουργός εξωτερικών της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας προειδοποίησε ότι οι διμερείς σχέσεις της χώρας του με τη Σερβία θα επηρεαστούν εάν το Βελιγράδι δεν διευθετήσει το εκκλησιαστικό ζήτημα. Η τοποθέτηση αυτή του υπουργού δεν έμεινε αναπάντητη από το σέρβικο υπουργείο εξωτερικών το οποίο απάντησε ότι η πολιτική ηγεσία δεν έχει λόγο παρέμβασης στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Στη συνοδική απόφαση της Σερβικής Εκκλησίας αντέδρασε το κόμμα VMRO -DPMNE του προηγούμενου Πρωθυπουργού ΛιούπτσοΓκεοργκέφσκι και ανακοίνωσε ότι η Σερβική Εκκλησία θα υποβάλει σενάρια του παρελθόντος και θα αρνηθεί την μακεδονική ταυτότητα¹⁹².

Μια άλλη κρίση είχε προκύψει στο πρόβλημα την 20 Ιουλίου 2013 όταν ο μητροπολίτης Ιωάννης την ώρα του Μυστηρίου του Βαπτίσματος που τελούσε στον Ιερό Ναό Αγίου Δημητρίου Βιτωλίων συνελήφθη από την αστυνομία και προφυλακίστηκε για 5 μέρες για το ότι έκανε αυθαίρετη είσοδο στο ναό και οδηγήθηκε σε δίκη την 31 Οκτωβρίου 2003. Του είχε επιβληθεί ποινή φυλάκισης ενός έτους με διετή αναστολή με την προϋπόθεση ότι δεν θα υποπέσει σε ανάλογο αδίκημα. Ασκήθηκε έφεση εναντίον της απόφασης αυτής. Η Ιερά Σύνοδος της Ιεράς Συνόδου Σερβικής εκκλησίας προσπάθησε να λύσει το εκκλησιαστικό πρόβλημα των Σκοπίων σε βάση εκκλησιολογική. Εξέλεξε στις 23 Μαΐου 2003 δύο βοηθούς επισκόπους: τους αρχιμανδρίτες Ιωακείμ Jonceski και Μάρκο Kimev. Ο πρώτος από τους δύο Επισκόπους ανέλαβε την τοποτηρητεία της Ιεράς Μητροπόλεως Πόλοσκο-Κουμάνοσκα και ο δεύτερος της μητροπόλεως Πρεσπών και Πελαγονίας. Ο πατριάρχης Παύλος χαρακτήρισε τη στιγμή αυτή ως ιστορικό γεγονός και γεγονός του μέλλοντος κατά την χειροτονία του Επισκόπου Velic Ιωακείμ.

---

¹⁹² Μιχαήλ Τρίτος, ό.π., σσ. 9-47.

π. Στυλιανός Μουστακούδης, Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο Καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

Ο Έξαρχος Αχρίδας Ιωάννης τόνισε το γεγονός ότι στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδας δόθηκε αυτονομία από τον πατριαρχικό θρόνο, πράγμα που σημαίνει ότι θα διοικείται και θα βρίσκεται σε ενότητα με το θρόνο. Σε περίπτωση κατάλληλων συνθηκών της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας θα δοθεί το Αυτοκέφαλο¹⁹³.

---

¹⁹³ Μιχαήλ Τρίτος, ό.π., σσ. 9-47.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΗΣ ΝΙΣ (2002) ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΣΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (2022)

E1. Η Συμφωνία των Πρεσπών

Ομολογουμένως, είναι αλήθεια ότι δεν θα γινόταν αποδεκτή καμία λύση για την ονομασία του κράτους των Σκοπίων εάν δεν υπήρχε εντός αυτής (της ονομασίας) η λέξη «Μακεδονία». Η πάγια θέση του κράτους των Σκοπίων εξέφραζε τη σταθερή προσήλωση στην εξυπηρέτηση και την εκπλήρωση των αλυτρωτικών τάσεων και διαθέσεων. Η δίκαιη αντίδραση της Ελλάδας προήλθε από την πολιτική των Σκοπιανών να αυτοαποκαλούνται «Μακεδόνες» και να ανάγουν τους εαυτούς τους σε κατοίκους της Αρχαίας Μακεδονίας. Παρόλο που η Ελλάδα είχε θέσει και τηρούσε για τριάντα χρόνια όρια και κόκκινες γραμμές για την αναγνώριση της Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας, εντούτοις αυτές οι κόκκινες γραμμές έσβησαν και μεταβλήθηκαν σε υποχωρήσεις, οι οποίες αποτυπώθηκαν στο κείμενο της Συμφωνίας των Πρεσπών. Αυτό το στοιχείο το οποίο διακατέχει το πνεύμα της Συμφωνίας είναι ο διαχωρισμός των κατοίκων των Σκοπίων σε Μακεδόνες και σε Σλαβομακεδόνες: οι τελευταίοι θα χρησιμοποιούν το δεύτερο συνθετικό της φράσης, δηλαδή τη λέξη «Μακεδόνες» ως δηλωτικό γεωγραφικού προσδιορισμού. Η ιθαγένεια των Σκοπιανών θεωρείται «μακεδονική», παρόλο που το κράτος τους περιλαμβάνει ομάδες εθνοτικές και με συνείδηση αλβανική, σλαβική, βλάχικη, τούρκικη και βουλγαρική. Τέλος, αν και η γλώσσα του κράτους αυτού φέρει το χαρακτηρισμό ως «Μακεδονική», ουσιαστικά ανήκει στη γλωσσολογική οικογένεια των σλαβικών γλωσσών¹⁹⁴.

Κατά συνέπεια, ήταν φυσικό και επόμενο να υπάρξουν αντιδράσεις για τη Συμφωνία και από τις δυο πλευρές, με κύριο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα τις εθνικιστικές εξάρσεις. Η Σκοπιανή αντιπολίτευση κατηγόρησε τον Ζόραν Ζάεφ, ο οποίος ήταν πρόεδρος των Σκοπίων για συνθηκολόγηση, ενώ ο ίδιος ισχυριζόταν ότι η Συμφωνία έβγαλε τη χώρα από διεθνή απομόνωση και έθεσε τις βάσεις για ένταξη σε διεθνής θεσμούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΝΑΤΟ. Η ελληνική κυβέρνηση, υπό την ηγεσία των ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, πέρασε κρίση μετά την υπογραφή της Συμφωνίας καθώς τα μέλη του κόμματος ΑΝΕΛ κατηγόρησαν την Κυβέρνηση για προδοσία και εθνική υποχώρηση. Η παραχώρηση του ονόματος «Μακεδονία» ως γεωγραφικός προσδιορισμός πέτυχε να εξασφαλίσει την κληρονομιά της αρχαίας Μακεδονίας, να επιλύσει το πρόβλημα της ονομασίας με μία γείτονα χώρα και περιόρισε αισθητά τις κινήσεις

---

¹⁹⁴ Σπυρίδων Σφέτας, *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού*, Αθήνα 2018, σσ.119-124.

της τουρκικής διπλωματίας, η οποία έπαιξε σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας. Αμφότεροι οι πρωθυπουργοί, δηλαδή ο πρωθυπουργός της Ελλάδος Αλέξης Τσίπρας και ο πρωθυπουργός της Βόρειας Μακεδονίας Ζόραν Ζάεφ προτάθηκαν για το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης κατά το έτος 2019, ενώ τους απονεμήθηκε το βραβείο “Evanonon Klleist”¹⁹⁵.

Ως προς το εκκλησιαστικό επίπεδο, κατά τη Δευτέρα 9 Μαΐου του έτους 2022, η Αγία και Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου συνήλθε υπό την προεδρία της Α.Θ. Παναγιώτητος του Οικουμενικού Πατριαρχείου κ. Βαρθολομαίου σε συζήτηση για το εκκλησιαστικό θέμα των Σκοπίων. Μετά την αξιολόγηση της εκκλήτου προσφυγής η οποία υποβλήθηκε προς τη Μητέρα Εκκλησία και αφού αξιολογήθηκαν οι συνεχόμενες εκκλήσεις της πολιτείας της Βόρειας Μακεδονίας, η Σύνοδος αποφάσισε να αποδεχθεί σε ευχαριστιακή κοινωνία την Ιεραρχία και τον λαό της Εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας, υπό τον Αρχιεπίσκοπο κ. Στέφανο. Η θεραπεία της υπάρχουσας ακοινωνησίας ολοκληρώθηκε με την έκδοση της αντίστοιχης Πατριαρχικής και Συνοδικής Πράξης¹⁹⁶.

Επιπλέον, η Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποφάσισε ότι επαφίεται αποκλειστικά στο Πατριαρχείο Σερβίας να ρυθμίσει τα υπάρχοντα διοικητικά θέματα με την Εκκλησία της Βορείου Μακεδονίας, εντός του πλαισίου της ιεροκανονικής τάξης και της εκκλησιαστικής παράδοσης. Επιπλέον, το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγνωρίζει ως όνομα της εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας ως «Αρχιεπισκοπή Αχρίδας», υπό την έννοια της περιοχής της δικαιοδοσίας της νέας Εκκλησίας. Μάλιστα, ο προκαθήμενος της Εκκλησίας αυτής υποσχέθηκε εγγράφως στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ότι αποκλείει τον όρο «Μακεδονική» και οποιοδήποτε άλλο παράγωγο της λέξης «Μακεδονία» από τον τίτλο της Εκκλησίας στην οποία είναι προκαθήμενος¹⁹⁷. Τέλος, το Οικουμενικό Πατριαρχείο απέδειξε ότι με την απόφαση αυτή ενδιαφέρεται έμπρακτα για την αύξηση, την ευστάθεια και την πρόοδο της εκκλησιαστικής οντότητας της Αχρίδας, όπως ακριβώς είχε πράξει στο πέρασμα των αιώνων με όλες τις κατά τόπους Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες όντας η πηγή της ευσεβείας του Γένους των Ορθοδόξων Χριστιανών¹⁹⁸.

---

¹⁹⁵ Αυτόθι, σσ.119-124.

¹⁹⁶ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/49974-to-oikoumeniko-patriarxeio-anagnorise-tn-sxismatiki-ekklisia-ton-skorpion>, ανακτήθηκε στις 30 Ιουνίου 2024.

¹⁹⁷ Σπυρίδων Σφέτας, *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού*, Αθήνα 2018, σσ.119-124.

¹⁹⁸ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/49974-to-oikoumeniko-patriarxeio-anagnorise-tn-sxismatiki-ekklisia-ton-skorpion>, ανακτήθηκε στις 30 Ιουνίου 2024.

E2. Το Πατριαρχείο Σερβίας χορηγεί Τόμο Αυτοκεφαλίας στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος

Την Τετάρτη 18 Μαΐου 2022 συνεδρίασε η Ιερά Σύνοδος της ΜΟΕ – Αρχιεπισκοπής Αχρίδας με πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Στέφανο και έκανε αποδεκτή την πρόσκληση του Πατριαρχείου Σερβίας για την επίτευξη της εκκλησιαστικής κοινωνίας. Η συνεδρίαση αυτή πραγματοποιήθηκε μια ημέρα πριν από το συλλείτουργο του πατριάρχη Σερβίας κ. Πορφυρίου με τον αρχιεπίσκοπο κ. Στέφανο στον ιερό ναό του Αγίου Σάββα στο Βελιγράδι. Η Ιερά Σύνοδος της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος συνέταξε επιστολή στον Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο με την οποία τον ευχαριστεί για την αναγνώριση του κανονικού καθεστώτος. Στην ίδια επιστολή, η Ιερά Σύνοδος αναφέρει ότι ο αρχιεπίσκοπος κ. Στέφανος αποδέχθηκε την πρόσκληση να συλλειτουργήσει με τον Οικουμενικό Πατριάρχη στο Φανάρι κατά την εορτή του Αγίου Πνεύματος¹⁹⁹.

Ο εκπρόσωπος της Μακεδονικής Εκκλησίας – Αρχιεπίσκοπος Αχρίδας, επίσκοπος Ντέμπαρ Τιμόθεος, στο τέλος της συνεδρίας απευθύνθηκε στα ΜΜΕ δηλώνοντας ότι χάρη σε αυτές τις αποφάσεις εδραιώθηκε η ενότητα της Σερβικής Εκκλησίας με τις λοιπές Ορθόδοξες Εκκλησίες. Μάλιστα, ο επίσκοπος Τιμόθεος ανακοίνωσε ότι αυτό ήταν ένα βήμα στην αναμενόμενη τελική επίλυση του επιθυμητού στόχου, ο οποίος είναι η Αυτοκεφαλία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος. Ο επίσκοπος Τιμόθεος απαντώντας στους δημοσιογράφους τόνισε ότι ανέμενε όλες οι Ορθόδοξες Εκκλησίες να αποδεχτούν την κανονική ενότητα της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος και να υπογραφεί ο Τόμος της Αυτοκεφαλίας τόσο από τον πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως όσο και τον πατριάρχη Σερβίας. Επίσης, ο επίσκοπος Τιμόθεος δήλωσε ότι η Εκκλησία της Σερβίας είναι εκείνη η οποία χρειάζεται να προτείνει στο Οικουμενικό Πατριαρχείο την έγκριση για τη χορήγηση της Αυτοκεφαλίας, προκειμένου η Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως να προχωρήσει στην έκδοση του Τόμου. Ο επίσκοπος Ντέμπαρ πρόσθεσε ότι πιστεύει πως η απόφαση της Σερβικής Εκκλησίας του έτους 1959 για την «κατ' οικονομία» Αυτονομία δεν ήταν ένα βήμα προς τα πίσω, αλλά ένα ουσιαστικό βήμα προς την εκχώρηση της Αυτοκεφαλίας²⁰⁰.

Ωστόσο, ενώ από την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος είχαν δηλώσει ότι η χορήγηση της Αυτοκεφαλίας ήταν υπόθεση του Οικουμενικού Πατριαρχείου, εντούτοις, το Πατριαρχείο Σερβίας προκάλεσε με την κίνησή του να παραωρήσει Τόμο Αυτοκεφαλίας στην Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, κατά παράβαση των ιερών Κανόνων. Συγκεκριμένα, κατόπιν της ρωσικής θελήσεως η

¹⁹⁹ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairoτητα-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

²⁰⁰ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairoτητα-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

οποία εκφράζεται στη Σερβία από το μητροπολίτη Μπάσκακ κ. Ειρηναίο, ο πατριάρχης Σερβίας κ. Πορφύριος παρέδωσε Τόμο Αυτοκεφαλίας στον αρχιεπίσκοπο Αχρίδος κ. Στέφανο, κατά τη διάρκεια του συλλειτουργού στον ιερό ναό του Αγίου Αρχαγγέλου Μιχαήλ στο Βελιγράδι. Η κίνηση αυτή έδειξε ότι η φιλόρωση Εκκλησία της Σερβίας, άλλοτε σε σιωπηλή συνεργασία και άλλοτε σε ανοιχτή επικοινωνία με το Πατριαρχείο Μόσχας, ανακίνησε πρώτη το εκκλησιαστικό ζήτημα της Βορείου Μακεδονίας και ανακοίνωσε τη διαμεσολάβηση κάποιου Ιεράρχη στις αρχές Μαΐου του 2022, με την πρόθεση ότι το Σερβικό Πατριαρχείο ήταν έτοιμο να επιλύσει το εκκλησιαστικό ζήτημα της Βόρειας Μακεδονίας. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης, προκειμένου να προλάβει τις εξελίξεις και ως εκ τούτου την επιδίωξη της Εκκλησίας Σερβίας να υποβαθμίσει το κύρος του Οικουμενικού Θρόνου²⁰¹, προχώρησε στην αναγνώριση της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας και δέχτηκε σε κοινωνία την Ιεραρχία, τον κλήρο και τον λαό της Εκκλησίας αυτής, υπό την πνευματική καθοδήγηση του Αρχιεπισκόπου Στεφάνου²⁰².

Η Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανακοίνωσε ότι δεν πρέπει να χρησιμοποιείται ο όρος «Μακεδονία» ή άλλο παράγωγο της λέξης «Μακεδονία». Επίσης, προέβη στην αναγνώριση του ονόματος της Εκκλησίας ως Αρχιεπισκοπή Αχρίδας και ξεκαθάρισε ότι είναι θέμα της Εκκλησίας της Σερβίας η ρύθμιση των διοικητικών ζητημάτων με την Εκκλησία της Βόρειας Μακεδονίας. Μετά από λίγο χρονικό διάστημα, η πολιτική εξουσία της Βόρειας Μακεδονίας ευχαρίστησε τον Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο για την απόφαση της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως να αποκαταστήσει την κανονικότητα της Εκκλησίας της χώρας του. Μάλιστα, ο πρόεδρος της Βόρειας Μακεδονίας εξέφρασε την ελπίδα και την προσδοκία του ότι το διοικητικό καθεστώς της Εκκλησίας της χώρας του θα λάμβανε την πέπουσα μορφή όσο το δυνατόν συντομότερο. Η απονομή του Τόμου Αυτοκεφαλίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο φανέρωσε ότι εθνικό συμφέρον της Βόρειας Μακεδονίας είναι η εκχώρηση της Αυτοκεφαλίας στην Εκκλησία της Βόρειας Μακεδονίας²⁰³.

Ουσιαστικά, γίνεται λόγος για τρία επίσημα εκκλησιαστικά κείμενα σχετικά με το ζήτημα της Εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας. Το πρώτο κείμενο συντάχθηκε στις 9 Μαΐου του έτους 2022 και ήταν η απόφαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου για το εκκλησιαστικό ζήτημα της

---

²⁰¹ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairobita-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

²⁰² Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairobita-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

²⁰³ Romfea.gr <https://www.orthodoxtimes.gr/anatrepei-paradoseis-aionon-to-patriarxeio-servias-chorigise-tomo-aftokefalias-stin-archiepiskopi-acgridos> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

Δημοκρατίας της Βόρειας Μακεδονίας. Το δεύτερο κείμενο ήταν η ανακοίνωση η οποία εκφωνήθηκε την επόμενη ημέρα από την Ιερά Σύνοδο της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος, υπό την προεδρία του αρχιεπισκόπου Στεφάνου. Το τρίτο κείμενο ήταν η ανακοίνωση της Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου Σερβίας περί των γεγονότων αυτών, η οποία εκδόθηκε στις 16 Μαΐου 2022. Από τα τρία επίσημα κείμενα, ιδιαίτερη βαρύτητα έχει η απόφαση της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, από την εξάγεται ως η υποβολή εκκλήτου από την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος, με τη συνεργασία του κρατικού μηχανισμού της Βόρειας Μακεδονίας, ήταν η μοναδική ασφαλής οδός και πράξη για την πραγματοποίηση της άρσης του υφισταμένου σχίσματος. Ουσιαστικά, με το κείμενο αυτό τονίζεται ότι ο μοναδικός υπεύθυνος για την εξέταση του εκκλήτου και τη λήψη απόφασης είναι και παραμένει ο Οικουμενικός Θρόνος²⁰⁴.

Στην προκειμένη περίπτωση προκύπτει το ερώτημα περί της ισχύος του Τόμου του έτους 1922. Συγκεκριμένα, ο Τόμος αυτός προέβλεπε την ένωση των γεωγραφικών διαμερισμάτων της Εκκλησίας της Σερβίας ώστε να υπάρξει έρεισμα για την απόδοση της πατριαρχικής Τιμής. Διότι, εκτός από τη «Βόρεια Μακεδονία», υπάρχουν και άλλα ανεξάρτητα κράτη πλησίον της Σερβίας, όπως είναι το Μαυροβούνιο και η Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η απόφαση της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου της 16ης Μαΐου 2022 κάνει λόγο για επάνοδο στο διοικητικό καθεστώς της ευρείας Αυτονομίας της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας, όπως ακριβώς συνέβη και κατά το έτος 1959. Με άλλα λόγια, το Πατριαρχείο Σερβίας ίσως κληθεί να αντιμετωπίσει το ενδεχόμενο τα κράτη του Μαυροβουνίου και της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης να ζητήσουν τη χορήγηση της Αυτοκεφαλίας τους, τραυματίζοντας με αυτό τον τρόπο την Ιεροκανική τάξη του Τόμου του 1922²⁰⁵.

Επιπλέον, ο Πατριαρχικός Τόμος αναγνωρίζει ως όνομα της Εκκλησίας τον όρο «Αρχιεπισκοπή Αχρίδος» και ο Προκαθήμενος αυτής καλείται να αποκλείσει εντελώς τον όρο «Μακεδονία» και οποιοδήποτε άλλο παράγωγο αυτής στον τίτλο της Εκκλησίας. Στην προκειμένη περίπτωση, το Οικουμενικό Πατριαρχείο έσπευσε να διευκρινίσει ορισμένες λεπτομέρειες της Συμφωνίας των Πρεσπών και παράλληλα να τακτοποιήσει το εκκλησιαστικό καθεστώς της περιοχής. Η εφαρμογή των όσων αναγράφονται στον Πατριαρχικό Τόμο φανερώνει την πρόθεση της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως να εξαλειφθούν τυχόν

---

²⁰⁴ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairoτητα-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

²⁰⁵ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairoτητα-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26/6/2024.

προβληματικά σημεία ως προς το εκκλησιαστικό επίπεδο επιλύει, μεταξύ άλλων, και τα υπάρχοντα προβλήματα μεταξύ της Ελλάδος και της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας²⁰⁶.

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όπως τονίζεται στο αντίστοιχο ανακοινωθέν του, συνεχίζει να ενδιαφέρεται για την ευστάθεια της εκκλησιαστικής οντότητας της Αχρίδας, στο πλαίσιο της μέριμνας για τον υπόλοιπο Ορθόδοξο κόσμο. Η ανακοίνωση της 10ης Μαΐου 2022 από την Σύνοδο της Αρχιεπισκοπής Αχρίδος παρέχει τρεις πληροφορίες: α') αναφέρεται στην αποκατάσταση της ευχαριστιακής κοινωνίας της Εκκλησίας και του λαού με τις Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες, β') εκφράζονται ευχαριστίες προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο για την έκδοση της Πατριαρχική και Συνοδικής Πράξης για την ευχαριστιακή κοινωνία της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως με την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας και γ') ενημερώνεται ο λαός ότι οι συνομιλίες με το Πατριαρχείο Σερβίας συνεχίζονται μέχρι να ρυθμιστεί το καθεστώς της Εκκλησίας. Ωστόσο, το ανακοινωθέν της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, σε ορισμένα σημεία του είναι αόριστα διατυπωμένο προκειμένου να διατηρηθούν οι υφιστάμενες ισορροπίες με τις λοιπές Ορθόδοξες Εκκλησίες²⁰⁷.

Η ανακοίνωση της 14ης Μαΐου 2022 της Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου Σερβίας παρουσιάζει ως θετικό στοιχείο την υπενθύμιση του Κανονικού Καθεστώτος του έτους 1959, όταν ο πατριάρχης Σερβίας Γερμανός απένειμε στη ΜΟΕ την Αυτονομία της. Επίσης, η ανακοίνωση του Σερβικού Πατριαρχείου προσδιορίζει το καθεστώς της «ευρύτερης δυνατής αυτονομίας» και καυτηριάζει το ψευδοαυτοκέφαλο του έτους 1967. Επίσης, η απόφαση κάνει λόγο για την πραγματοποίηση διαλόγου στο μέλλον προκειμένου να διαμορφωθεί ένα ρεαλιστικό καθεστώς για τις επισκοπές της Εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας²⁰⁸. Όπως είναι γνωστό, άλλωστε, το ζήτημα της διασποράς αποτελεί ένα μείζον ζήτημα για την Μητέρα Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, παρά το γεγονός ότι η Τετάρτη Οικουμενική Σύνοδος (451) την όρισε υπεύθυνη για τις επισκοπές οι οποίες δεν άνηκαν στα όρια δικαιοδοσίας των λοιπών τεσσάρων πατριαρχικών Θρόνων²⁰⁹.

---

²⁰⁶ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairotita-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26 Ιουνίου 2024.

²⁰⁷ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairotita-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26 Ιουνίου 2024.

²⁰⁸ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairotita-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26 Ιουνίου 2024.

²⁰⁹ ΣΥΝΤΑΓΜΑ, τ. Β', σσ. 280-281 «Πανταχού τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης Μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλεως Νέα Ῥώμη, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς

Ιδιαίτερη βαρύτητα και άξια προσοχής δύναται να θεωρηθούν τα συλλείτουργα τα οποία πραγματοποιήθηκαν στο Βελιγράδι στις 19 Μαΐου 2022, στα Σκόπια στις 24 Μαΐου, στο Βελιγράδι στις 5 Ιουνίου και τέλος στο Φανάρι στις 12 Ιουνίου 2022, δηλαδή την Κυριακή της Πεντηκοστής. Επίσης, χαρακτηριστικό είναι η ύπαρξη προσφωνήσεων και η αμφισημία μεταξύ των όρων της Αυτονομίας και της Αυτοκεφαλίας της Εκκλησίας της Βόρειας Μακεδονίας. Όπως έγινε λόγος παραπάνω, στις 5 Ιουνίου του 2022, ο πατριάρχης Σερβίας Πορφύριος παρέδωσε Τόμο στον αρχιεπίσκοπο Αχρίδος Στέφανο. Μάλιστα, ο αρχιεπίσκοπος Στέφανος παραχώρησε συνέντευξη στις 5 Ιουνίου του ίδιου έτους, λέγοντας μεταξύ άλλων ότι «Έμεινε σε ισχύ η παράδοση, λοιπόν, μόνο το Οικουμενικό Πατριαρχείο να εκδίδει Τόμους Αυτοκεφαλίας ενώ οι άλλες Εκκλησίες να το δέχονται αυτό με σεβασμό». Δηλώσεις πραγματοποιήθηκαν και από μέρους του Προέδρου και του Πρωθυπουργού της Βορείου Μακεδονίας Στέβο Πενταρόφσκι και Δήμηταρ Κοβάτσεφσκι. Από την ερμηνεία των δηλώσεων τους είναι φανερή η χαρά για την έξοδο της Εκκλησίας της χώρας τους από την απομόνωση από τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες και ευχαριστούν δημόσια τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο Α΄ για αυτή την ευεργεσία. Μάλιστα, από τις δηλώσεις αυτές υποβόσκει η προσμονή της απόδοσης του Αυτοκεφάλου, κατά μίμηση του έτους 1967. Βέβαια, είναι πασιφανές ότι η συζήτηση αυτή θα δύναται να πραγματοποιηθεί εάν και μόνο εάν ωριμάσουν οι συνθήκες προς τούτο²¹⁰.

Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης· καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδόκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς Νέας Ῥώμης ἀγιωτάτῳ θρόνῳ, εὐλόγως κρίναντες, τὴν βασιλεία καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῳ βασιλίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν. Καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς, καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινουπόλιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας· δηλαδή ἐκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονούντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δέ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων».

²¹⁰ Romfea.gr <https://www.romfea.gr/katigories/10-apopseis/50549-to-ierokanoniko-provlima-tis-ekklisias-ton-skorpion>, ανακτήθηκε 26 Ιουνίου 2024.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ. ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΥΤΟΝΟΜΟΥ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ

Η επιστημονική έρευνα, αναφορικά με το ζήτημα της χορήγησης της Αυτοκεφαλίας ως προς τη ΜΟΕ παρουσιάζει την άρνηση των ερευνητών ως προς την αποδοχή της «κανονικότητας» του εγχειρήματος. Ο καθηγητής Γεώργιος Νεκτάριος Λόης διαφωνεί με τα επιχειρήματα των Σκοπιανών για το ότι η «Μακεδονία» είναι η συνέχεια της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας. Θεωρεί ότι δεν υπήρξε ποτέ Αυτοκέφαλη και ότι ανέκαθεν υπαγόταν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Διακρίνει ότι οι εκπρόσωποι της ΜΟΕ είχαν εμμονή στο αίτημα αναγνώρισης της Αυτοκεφαλίας και θεωρεί ότι ο εναγκαλισμός Κράτους – Εκκλησίας συντέλεσε στο να χρησιμοποιείται η Εκκλησία ως «κρατική υπηρεσία» για την εξυπηρέτηση των εθνικών στόχων των Σκοπίων. Επίσης, ο καθηγητής Λόης χαρακτηρίζει ως αντικανονική την πράξη της Μακεδονικής Εκκλησίας για τον μητροπολίτη Βέλεσκυ και Ποβαντάρσκι Ιωάννη και εκφράζει την εύλογη απορία για το τι θα γινόταν και με τα υπόλοιπα νεοδημιουργηθέντα κράτη της τέως ενωμένης Γιουγκοσλαβίας (Μαυροβούνιο, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κροατία) τα οποία υπάγονται στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Σερβίας. Τέλος, ο καθηγητής Λόης συμφωνεί με την άποψη του καθηγητού Αθανασίου Αγγελόπουλου αναφορικά με την άποψη ότι δεν πρέπει η Εκκλησία να καταδέχεται να μεταβάλλεται σε όργανο πραγματοποίησης σκοπιμοτήτων²¹¹.

Η στάση του πατριαρχείου Σερβίας αξιολογείται από τον καθηγητή Λόη ως στάση η οποία επιζητούσε την πραγματοποίηση ενός γόνιμου διαλόγου, ο οποίος θα βασιζόταν σε ειλικρινείς προθέσεις και κινήτρα από το σύνολο των συνομιλητών. Το πατριαρχείο Σερβίας θεωρούσε ότι μετά την αποφυλάκιση του αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννη (Φεβρουάριος 2015), θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθούν ειλικρινείς συνομιλίες με τον πολιτικό παράγοντα των Σκοπίων και με τους ιθύνοντες της ΜΟΕ. Επίσης, ο καθηγητής Λόης δεν παραβλέπει το γεγονός ότι οποιαδήποτε πολιτική λύση και να δινόταν στο Μακεδονικό Ζήτημα, το ιστορικό πρόβλημα θα εξακολουθούσε να υφίσταται. Τέλος, υποστηρίζει ότι η πλευρά του εκκλησιαστικού ζητήματος των Σκοπίων δεν δύναται και οπωσδήποτε δεν θα πρέπει να επιλυθεί διπλωματικά, αλλά απαιτείται η εφαρμογή της εκκλησιαστικής ακρίβειας και όχι της οικονομίας²¹².

Σε παρόμοιο μήκος κύματος κινείται η άποψη του Μιχαήλ Τρίτου· πιο συγκεκριμένα, η Μακεδονική Εκκλησία των Σκοπίων χαρακτηρίστηκε ως σχισματική θρησκευτική οργάνωση

²¹¹ Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Ιστορία της Σερβίας Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017, σσ. 636-637.

²¹² Αυτόθι, σσ. 637-638.

επειδή αποτέλεσε δημιούργημα το οποίο εξυπηρετούσε την πολιτική σκοπιμότητα της ύπαρξης του Μακεδονικού Έθνους, κατά το πρότυπο της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας, Παράλληλα, ο Μιχαήλ Τρίτος τονίζει ότι η δημιουργία μιας νέας Αυτοκέφαλου Εκκλησίας δεν είναι αποτέλεσμα διαταγμάτων πολιτειακού χαρακτήρα και πιέσεων πολιτικών παραγόντων, αλλά, απαιτούνται κανονικές και ιστορικές προϋποθέσεις οι οποίες ρυθμίζονται από την Πρωτόθρονη Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως. Άλλωστε, το Οικουμενικό Πατριαρχείο έχει την αποκλειστική και κανονική δικαιοδοσία, όπως επίσης διαθέτει τη χαρισματική εμπειρία να επιλύει τέτοιου είδους ζητήματα²¹³.

Επιπλέον, ο Μιχαήλ Τρίτος θεωρεί ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίλυση του προβλήματος τη διευθέτηση σχέσεων της Μακεδονικής Εκκλησίας των Σκοπίων με το Πατριαρχείο Σερβίας, από την οποία αποσκίρτησε. Επιπλέον, η Σκοπιανή σχισματική Εκκλησία όφειλε να ζητήσει συγγνώμη από τη Μητέρα Σερβική Εκκλησία επειδή όλα όσα έκανε ήταν αντικανονικά. Η επίλυση του προβλήματος είναι η αποδοχή της ύπαρξης κανονικής διαδοχής στους επισκόπους των Σκοπίων, καθώς οι χειροτονίες των πρώτων επισκόπων πραγματοποιήθηκαν από τον πατριάρχη Σερβίας Γερμανό, όταν μετέβη στα Σκόπια το 1960 για την αντιμετώπιση του υφιστάμενου προβλήματος. Τέλος, ο καθηγητής Τρίτος υποστηρίζει την άποψη ότι η καλύτερη λύση στο ζήτημα ήταν η παραχώρηση στη ΜΟΕ ενός Αυτόνομου καθεστώτος, σύμφωνα με τα αυτόνομα εκκλησιαστικά καθεστώτα της Φιλανδίας, της Εσθονίας, της Τσεχίας και της Σλοβακίας²¹⁴.

Ο καθηγητής Αθανάσιος Αγγελόπουλος, όντας αρχαιότερος και ειδικότερος περί του συνόλου των πτυχών του «Μακεδονικού» ζητήματος, ονομάζει ως άτοπη την τοποθέτηση των Σκοπιανών για την Αρχιεπισκοπή Αχρίδας. Άλλωστε, η Αρχιεπισκοπή αυτή ήταν ελληνικής και ρωμαϊκής συνείδησης εκκλησιαστικός οργανισμός και είχε Προκαθήμενους οι οποίοι είτε μιλούσαν ελληνικά είτε ήταν οι ίδιοι ελληνικής καταγωγής. Αν και η Αρχιεπισκοπή Αχρίδας είχε Αυτονομία, εντούτοις ποτέ δεν αναγνωρίστηκε κανονικά ως Αυτοκέφαλη Εκκλησία και οι προκαθήμενοί της ήταν συνδεδεμένοι με το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Επίσης, ο καθηγητής Αγγελόπουλος τονίζει ότι μετά το 1944 διαμορφώνεται η εκκλησιαστική πολιτική του κράτους των Σκοπίων απέναντι στο Πατριαρχείο της Σερβίας προκειμένου να αποδεχτεί αναγκαστικά την Αυτοκεφαλία της Μακεδονικής Εκκλησίας, εφόσον αποτελούν

²¹³ Μιχαήλ Τρίτος, *Η Μακεδονική Εκκλησία των Σκοπίων. Ιστορική και επίκαιρη συμβολή στην επίλυση προβλήματος του Σερβικού Πατριαρχείου*, Ιωάννινα 1999, σ. 27.

²¹⁴ Αυτόθι, σ. 28.

διαφορετικό έθνος από τους Σέρβους. Ωστόσο, το εν λόγω επιχείρημα των Σκοπιανών δεν ήταν δυνατόν να γίνει αποδεκτό καθώς οι κάτοικοι της Νότιας Γιουγκοσλαβίας ήταν βουλγαρικής αυτοσυνειδησίας κατά την περίοδο εκείνη²¹⁵.

Η γλώσσα του κράτους της Βόρειας Μακεδονίας είναι σερβο-βουλγαρική διάλεκτος, ενώ το επιχείρημα ότι ιστορικά συνδέονται με τους Αρχαίους Μακεδόνες είναι ανεδαφικό και χωρίς καμία ιστορική απόδειξη. Επίσης, ο καθηγητής Αγγελόπουλος υποστηρίζει ότι αν και το σημερινό Σκοπιανό κράτος ονομάστηκε Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας, εντούτοις η Εκκλησία του χρειάζεται να λάβει μία ονομασία η οποία να περιέχει τις λέξεις Σκόπια ή Αχρίδα ώστε να κατευνασθούν τα πνεύματα και να υπάρξει μία πρόσφορη λύση για όλες τις πλευρές της διαπραγμάτευσης. Ο καθηγητής Αγγελόπουλος τονίζει ότι ο Εθνοφυλετισμός, είτε εκκλησιαστικός είτε πολιτικός, είναι η ρίζα του προβλήματος αυτού. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, αν και αντιμετώπισε το ζήτημα αυτό πριν από 150 χρόνια και υπό ξένο δυνάστη πέτυχε να προτείνει την αποτελεσματική λύση στο θέμα αυτό, εντούτοις όχι μόνο δεν το επέλυσε αλλά το διατήρησε έως σήμερα καθώς καμία πλευρά δεν ήταν πρόθυμη είτε να εφαρμόσει είτε να αποδεχτεί τις αποφάσεις της Συνόδου του 1872. Με άλλα λόγια, ο Εθνοφυλετισμός είναι μία σχισματική, αιρετική και κακοήθης κατάσταση. Τέλος, ο εθνικισμός ως φυλετισμός (και ρίζα του Εθνοφυλετισμού) είναι ξένος προς το αγνό αίσθημα του πατριωτισμού και συνιστά προϊόν του δυτικού ευρωπαϊκού πολιτισμού²¹⁶.

---

²¹⁵ Αθανάσιος Αγγελόπουλος, «Κράτος Σκοπίων. Η λύση του εκκλησιαστικού ζητήματος – Υπό τον προβολέα του Πολιτικού Ζητήματος», ΕΕΜΠ, Πάτρα 2013, σ. 20-21.

²¹⁶ Αυτόθι, σ. 22.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στις παραπάνω γραμμές της παρούσας διπλωματικής εργασίας παρουσιάστηκαν τα γεγονότα της πραξικοπηματικής ανακήρυξης της ΜΟΕ από θεολογική, ιστορική, κανονική και πολιτική σκοπιά, προκειμένου με αντικειμενικό τρόπο να εξαχθούν τα ανάλογα συμπεράσματα. Το θέμα ήταν ιδιάζον με συνέπεια να τηρηθεί ουδέτερη στάση ως προς το ζήτημα της υποστήριξης των αντιμαχόμενων πλευρών, όπως επίσης και ως προς την προβολή της ιστορικής αλήθειας και της παράδοσης της Εκκλησίας. Επίσης, λήφθηκε υπ'όψιν η ξεκάθαρη στάση των Σκοπιανών κρατικών αρχών όπως και η ρωσική βούληση για την παρέμβαση και την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Παράλληλα, δεν παραβλέφθηκε η εργαλειοποίηση της Εκκλησίας και η εμπλοκή της στην εθνοφυλετική ιδεολογία. Επίσης, είναι δυσάρεστο το γεγονός να εμπλέκεται η Εκκλησία στα πολιτικά παιχνίδια και ως εκ τούτου να ξεχνάει τον πνευματικό της ρόλο: η πρακτική αυτή, άλλωστε, ήταν συχνή και κατά τη περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Εντός της εργασίας γίνεται λόγος για την Εκκλησία της Βουλγαρίας, ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους με χρονικό ορίζοντα το έτος 1872, προκειμένου να αντιληφθούμε ότι ο Εθνοφυλετισμός των Βουλγάρων χρησιμοποιήθηκε από τους Σκοπιανούς για τη δημιουργία της ΜΟΕ. Το ποίμνιο αμοτέρων των Εκκλησιών (Βουλγαρίας και Σκοπίων) ήταν σλαβικής καταγωγής, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στη χερσόνησο του Αίμου από τον έκτο έως τον έβδομο αιώνα. Η γνωριμία τους με το Χριστιανισμό πραγματοποιήθηκε χάρη στη βυζαντινή ιεραποστολή και προκειμένου να υπάρξει πολιτισμική διάδραση με το Βυζάντιο. Η Εκκλησία έπαιξε ζωτικό ρόλο για την ταυτότητα των νεοδημιουργηθέντων κρατιδίων. Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων αποτελούσε για τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία την ποθούμενη «ασπίδα άμυνας» από τις επιθέσεις των βαρβαρικών φύλων. Οι Σλαβικές Εκκλησίες υπάγονταν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως χωρίς, ωστόσο, στην πραγματικότητα να το επιζητούν. Άλλωστε, η ιστορία της Εκκλησίας Βουλγαρίας είναι πλήρης από τις προσπάθειες των ιθυνόντων να ανεξαρτητοποιηθούν και να αποκτήσουν εθνική Εκκλησία, από κοινού με την κρατική υπόσταση.

Το Ανατολικό Ζήτημα προέκυψε από την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με τις Μεγάλες Δυνάμεις να ορίζουν το μοίρασμα των εδαφών της. Το Ανατολικό Ζήτημα αποτελούσε την προδρομική μορφή του Βουλγαρικού και του Μακεδονικού ζητήματος. Ο Διαφωτισμός και ο Πανσλαβισμός είχαν κάνει την εμφάνισή τους στα Βαλκάνια, με συνέπεια η Ρωσία να εκμεταλλευθεί την κατάσταση αυτή και να δημιουργήσει τη Βουλγαρική Εξαρχία. Επίσης, η

Υψηλή Πύλη υποστήριξε τους Βούλγαρους στο εγχείρημα αυτό, με συνέπεια ο Εθνοφυλετισμός να αποκτήσει ερείσματα στη Βουλγαρική Εκκλησία. Καρπός του «ριζώματος» του Εθνοφυλετισμού στη Βουλγαρία ήταν το αίτημα για τη χειροτονία επισκόπου με βουλγαρική υπηκοότητα. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο καταδίκασε τη Βουλγαρική Εξαρχία ως σχισματική και ονόμασε τον Εθνοφυλετισμό ως αίρεση στη Σύνοδο της Κωνσταντινουπόλεως του έτους 1872. Μετά την παρέλευση εβδομήντα ετών, η Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως έκανε αποδεκτή τη μετάνοια των Βουλγάρων και αποφάσισε την άρση του Σχίσματος.

Η διδασκαλία του Εθνοφυλετισμού έκανε την επανεμφάνισή της στην περίπτωση της Εκκλησίας των Σκοπίων. Όπως έγινε λόγος παραπάνω, οι Σκοπιανοί με συνοπτικές διαδικασίες πραγματοποίησαν κληρικολαϊκή συνέλευση και ανακήρυξαν Αυτοκέφαλη την Εκκλησία τους, υπό την ονομασία «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία». Οι υπόλοιπες Αυτοκέφαλες Ορθόδοξες Εκκλησίες χαρακτήρισαν ως σχισματική την ΜΟΕ και διέκοψαν την κοινωνία. Το Πατριαρχείο Σερβίας αναγκάστηκε να αναγνωρίσει την Αυτοκεφαλία της ΜΟΕ παραβλέποντας, ουσιαστικά, το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, αλλά επιδιώκοντας στην επικράτηση του θετικού κλίματος και της διάθεσης συνεργασίας με την Σκοπιανή πολιτική εξουσία, γεγονός το οποίο παλαιότερα ήταν ακατόρθωτο.

Ένα ακόμα ζήτημα το οποίο θέτει η παρούσα εργασία είναι η ιστορία της Αρχιεπισκοπής Αχρίδας, η οποία ανάγεται στο πέραςμα των αιώνων. Η εν λόγω Αρχιεπισκοπή είχε ελληνικό χρώμα στο σύνολο των ετών της ακμής και της λειτουργίας της, δηλαδή κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η ιστορική Αρχιεπισκοπή Αχρίδας διαφέρει από τη σημερινή Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία, τόσο σε ιστορικό όσο και πολιτικό επίπεδο επειδή ακριβώς η Εκκλησία αυτή δεν σχετίστηκε με την ιστορικότητα της πρώτης. Εάν η Εκκλησία των Σκοπίων αποφάσιζε να επιτύχει την επίλυση του ζητήματος, τότε θα έπρεπε να υποβάλλει μετάνοια στη Σερβική Εκκλησία και να ζητήσει συγγνώμη. Εάν έπραττε κάτι τέτοιο, τότε η ΜΟΕ θα κέρδιζε αρχικά την Αυτονομία, όπως η Φιλανδία και η Εσθονία, και στη συνέχεια το Αυτοκέφαλο καθεστώς υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, η ΜΟΕ όφειλε να εγκαταλείψει το όνομα «Μακεδονία» για να της αναγνωριζόταν η Αυτοκεφαλία· ωστόσο, όπως ακριβώς και η Βουλγαρία δεν δέχθηκε παρόμοια λύση για το δικό της ζήτημα επειδή είχε επεκτατικές διαθέσεις, έτσι ακριβώς και η ΜΟΕ απέρριψε τη λύση αυτή.

Η Εκκλησία των Σκοπίων ανήκει στα γεωγραφικά όρια του Πατριαρχείου Σερβίας. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο είναι αυτό το οποίο στηρίζει την επίλυση του συνόλου των προβλημάτων των Ορθοδόξων Εκκλησιών. Η πάλαι ποτέ Αρχιεπισκοπή Αχρίδας πρέπει να έχει το όνομα Αχρίδας και όχι Μακεδονίας προς απόδοση τιμής προς την ιστορικότητά της. Είναι άξιο ερωτημάτων το γεγονός ότι τελικά το Πατριαρχείο Σερβίας έδωσε το Αυτοκέφαλο στην αποσχισθείσα στο παρελθόν ΜΟΕ. Συγκεκριμένα, το Πατριαρχείο Σερβίας αναγνώρισε την Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία παραβλέποντας και απαξιώνοντας το κύρος της Μητρός Εκκλησίας. Στο παρόν σημείο θα επιθυμούσε να εκφράσω την ελπίδα μου ότι το παρόν πόνημα θα αποτελεί ακόμη μια επιπλέον φωνή υποστήριξης της άποψης ότι η κάθε επίσημη Εκκλησία οφείλει να μη ξεχνάει τον πνευματικό της ρόλο και ως εκ τούτου να μην επιτρέπει να γίνεται εργαλείο πολιτικών επιδιώξεων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A) Επίσημα έγγραφα (κατ' επιλογήν)

A) Το Σχέδιο των 8 άρθρων για την ίδρυση της Βουλγαρικής Εξαρχίας

Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 238-240.

«Α') Το βουλγαρικόν ἔθνος, πιστὸν ὑπήκοον τοῦ ἐνδόξου ὀθωμανικοῦ θρόνου, ἐπειδὴ κατὰ τὸ θρήσκευμα του ἀνήκει εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ γραικικοῦ Πατριαρχείου, πα-
ρακαλεῖ νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ μετέχη τῆς ἐκλογῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ἀναλόγως τοῦ
πληθυσμοῦ του. Β') Τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἥτις μέχρι τοῦδε συνίστατο ὑπὸ γραικῶν ἀρχιε-
ρέων, μὴ ὑπάρχοντος οὐδενὸς βουλγάρου, ἀπὸ τοῦδε νὰ ᾤσιν ἐξ ἡμισείας, δηλ. ἐξ βούλγαροι καὶ
ἐξ γραικοί, οἵτινες ἅπαντες ὁμοῦ νὰ φροντίζωσι καὶ μεριμνῶσιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ πατρι-
άρχου περὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν θρησκευτικῶν ὑποθέσεων. Γ') Οἱ βούλγαροι ἀρχιερεῖς, οἵτινες
θα ᾤσι μέλη τῆς Συνόδου, νὰ σχηματίζωσιν ἐκτὸς τούτου; ὅμοι με ἄλλα ἰσάριθμα λαϊκὰ μέλη, ἐ-
κλεγόμενα ἐκ τῶν ἐντιμοτέρων βουλγάρων, ἐν μικτὸν βουλγαρικὸν Συμβούλιον. Τοῦτο τὸ Συμ-
βούλιον νὰ θεωρῆ ἀπάσας τὰς μὴ θρησκευτικὰς ὑποθέσεις τοῦ βουλγαρικοῦ ἔθνους. Δ') Εἰς τὸν
ικανότερον ἐκ τῶν ἐν τῷ βουλγαρικῷ Μ. Συμβουλίῳ εὕρισκομένων ἀρχιερέων καὶ εἰς ἓνα λαϊ-
κὸν βοηθὸν αὐτοῦ, ἐκλεγόμενον ἐκ τῶν ἐντιμοτέρων βουλγάρων, νὰ δοθῆ μία ἐθνικὴ σφραγίς,
ὥστε νὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα ν' ἀναγγέλλωσι καὶ ἐκλιπαρῶσι τὴν σέβ. κυβέρνησιν διὰ πάσαν ὑπό-
θεσιν· πρὸς δὲ τούτοις, οἱ δύο οὗτοι νὰ διαμένωσιν ἀείποτε παρὰ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει
βουλγαρικῇ ἐκκλησίᾳ. Ε') Ὁ πατριάρχης νὰ μὴ ἔχη τὴν ἐξουσίαν νὰ παύῃ καὶ ν' ἀντικαθιστᾷ τὸν
πρώτον μητροπολίτην καὶ τὸν βοηθὸν αὐτοῦ λαϊκόν· ἡ δὲ παῦσις καὶ ἀντικατάστασις αὐτῶν νὰ
ἐκτελεῖται ὑπὸ τῆς σέβ. κυβερνήσεως, ὅταν οὗτοι ἀποδειχθῶσιν ἔνοχοι παρεκτροπῆς τῶν καθη-
κόντων αὐτῶν ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Ε. Μ. Συμβουλίου. ΣΤ') Προκειμένου νὰ διορισθῆ εἰς τινὰ
βουλγαρικὴν ἐπαρχίαν ἀρχιερεὺς, τότε νὰ προτείνωνται ὑπὸ τῆς χηρευούσης ἐπαρχίας δύο ἱερω-
μένα ἄτομα, καὶ ν' ἀποστέλλωνται τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, καὶ ὅστις ἐξ αὐτῶν
ἐκλεχθῆ ὑπὸ τοῦ Ε. βουλγαρικοῦ Μ. Συμβουλίου, οὗτος, συστηθεὶς πρῶτον εἰς τὸν πατριάρχην,
ἐπειτα νὰ χειροτονῆται ἀρχιερεὺς τῆς χηρευούσης ἐπαρχίας κατὰ τοὺς θρησκευτικὸς κανόνας.
Ζ') Εἰς δὲ τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουσιν ἀναμιξ γραικοὶ καὶ βούλγαροι, ὁ ἀρχιερεὺς
νὰ ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνου τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον εἶναι πολυπληθέστερον, δηλ. ἂν
μὲν οἱ γραικοὶ ἦναι περισσότεροι, νὰ ἦναι γραικός, ἂν δὲ οἱ βούλγαροι ἦναι περισσότεροι, νὰ ἦ-

να βούλγαρος. Ὁ εἰς τοιαύτην ἀνάμικτον ἐπαρχίαν διοριζόμενος ἀρχιερεὺς ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ καλῶς καὶ τὰς δύο γλώσσας, τὴν τὲ γραικικὴν καὶ βουλγαρικὴν. Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ γίνεταί οὐδὲν ἐμπόδιον εἰς τοὺς κατοίκους χωρίου ἢ πόλεως τινὸς βουλγαρικῆς νὰ μεταχειρίζωνται τὴν βουλγαρικὴν γλῶσσαν εἰς τὲ τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰ σχολεῖα. Ἡ') Ἀφ' οὗ ἐγκριθῶσι τὰ ἄνω εἰρημένα ἄρθρα, ἐπειδὴ εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς κληρικοὺς δὲν συγχωρεῖται νὰ εἰσπράττωσι διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὸν βασιλικὸν ραγιάν ὑπὸ τὸ ὄνομα μιρὶ διαφόρους φόρους, πρέπει νὰ ὀρισθῇ, κατ' ἐγκρισίν τῆς σέβ. κυβερνήσεως, μία ἐτήσιος ἐπιχορήγησις, ἀναλόγως μὲ τὸν βαθμὸν ἐκάστου».

Β) Το «Σχέδιο» του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την αυτονομία της Βουλγαρικής Εκκλησίας
Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί λαοί*, Θεσσαλονίκη ⁽²⁾1991, σ. 219

«1. Αἱ ἐν Βουλγαρία ἐπαρχίαι, συναπαρτίζουσαι ἴδιον θέμα τῆς περιφερείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὑπὸ τὸ ὄνομα Θέμα Βουλγαρικόν, ἀπολαύουσιν ἰδιαιτέρων τινῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων. 2. Ὁ ἐν τῷ Θέματι τούτῳ, κατὰ τὸ Συνταγμάτιον, ἀνώτερος τῆ τάξει μητροπολίτης ἐστὶν ὁ κανονικὸς ἑξάρχος ὅλου τοῦ Θέματος. 3. Τοὺς ἐν τῷ Θέματι τούτῳ ὑπάρχοντας ἐπίσκοπους ἢ Ἐκκλησία προθύμως τιμῆσει εἰς μητροπολίτας, ἐὰν ὑπὸ κοινοῦ ζητηθῇ τοῦτο. 4. Ὁ τὲ ἑξάρχος καὶ πάντες οἱ τοῦ Θέματος μητροπολίται μνημονεύουσι κανονικῶς τοῦ ὀνόματος τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. 5. Ἄπαντες οἱ τοῦ Θέματος μητροπολίται, συνερχόμενοι ἐκ περιτροπῆς, τακτικῶς ἢ ἐκτάκτως, περὶ τὸν οἰκεῖον ἑξάρχον, συγκροτοῦσιν ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτοῦ ἐπαρχιακὴν Σύνοδον, ἀγρύπνως φροντίζουσαν περὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς εὐταξίας, συνωδᾷ τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς θεσμοῖς καὶ κανόσι, καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθη τῆς καθ' ἡμᾶς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ θεωροῦσαν πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ λοιπὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν τοῦ Θέματος. Αἱ δὲ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ταύτης ἔχουσι κύρος ἐπαρχιακὸν καὶ ἐπιτόπιον, σωζομένου τοῦ δικαιώματος τῆς ἐκκλήτου πάντοτε τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχει. 6. Ἡ Σύνοδος τοῦ Βουλγαρικοῦ Θέματος ὀφείλει ὀρίσαι τὰ τῆς ἐνεργείας αὐτῆς καὶ εἰδικοῦ κανονισμοῦ, ἐγκεκριμένου ὑπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῆς Ἐκκλησίας. 7. Ἡ ἐπαρχιακὴ αὕτη Σύνοδος ἐγγράφει ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ, μετ' ἀκριβῆ δοκιμασίαν καὶ ἔρευναν, τὰ ὀνόματα καὶ τὰ προσόντα τῶν εἰς ἀρχιερατεῖαν ἐκλεξιμῶν κληρικῶν, τῶν ἀπὸ παντός τοῦ Βουλγαρικοῦ Θέματος. 8. Αἱ ἐκλογαὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τοῦ Βουλγαρικοῦ Θέματος ἐνεργοῦνται παρὰ τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου ἐπὶ τῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐπαρχιακῷ

καταλόγω τῶν ἐκλεξιμῶν, φυλαττομένου τοῦ κανονικοῦ κύρους τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ· αἱ δὲ χειροτονίαι τελοῦνται κατὰ πατριαρχικὴν ἔκδοσιν, εἴτε ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου, εἴτε ἐν τῇ χηρευούσῃ μητροπόλει ἢ ἐπίσκοπῃ. 9. Τὰ ἀρχιερατικὰ διπλώματα (βεράτια) τοῦ Βουλγαρικοῦ Θέματος αἰτῶν ὁ πατριάρχης παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης πέμπει πρὸς τὴν ἐπαρχιακὴν Σύνοδον, ἵνα δι' αὐτῆς ἐγκεχειρισθῶσι πρὸς τοὺς χειροτονηθέντας. 10. Ἡ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος ἐξαιτεῖται παρὰ τοῦ πατριάρχου πᾶν, οὐ ἂν χρήζη (οἶον, ἅγιον Μύρον καὶ τὰ τοιαῦτα), καὶ ἀναφέρεται πρὸς αὐτὸν περὶ πάσης ἐπαρχιακῆς ὑποθέσεως ἀπαιτούσης τὴν πατριαρχικὴν προστασίαν καὶ συνδρομὴν ἄλλῃν τὲ καὶ τὴν παρὰ τὴ ὑψηλὴ κυβερνήσει. 11. Ἡ ἐπαρχιακὴ Σύνοδος φροντίζει ὅπως συστηθῶσιν ἐν τῷ Βουλγαρικῷ Θέματι τὰ ἀναγκαῖα ἱερατικὰ σχολεῖα πρὸς μόρφωσιν τοῦ κατωτέρου κλήρου, καθὼς καὶ μία θεολογικὴ σχολὴ ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς Συνόδου, συντηρουμένη κοινὴ δαπάνῃ ἀπαξιάπαντων τῶν τοῦ Θέματος μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων καὶ τοῦ ὀρθοδόξου βουλγαρικοῦ λαοῦ. Δύναται δὲ πέμπειν καὶ ἀριθμὸν τινὰ ἱεροσπουδαστῶν βουλγαροπαίδων εἰς τὴν κατὰ Χάλκην Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Μεγάλης του Χριστοῦ Ἐκκλησίας. 12. Ἡ τάξις τῶν σταυροπηγίων μοναστηρίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου διατελέσει ἀναλλοιώτως. 13. Ἐὰν ἐν τισὶ τῶν ἐν τῷ Βουλγαρικῷ Θέματι ἐκκλησιῶν αἱ ἱεραὶ ἀκολουθίαι ἀναγινώσκονται ἐλληνιστί, ἐν δὲ τισὶ τῶν ἐκτὸς σλαβιστί, καὶ τοῦ λοιποῦ διατελέσει τὸ αὐτὸ γινόμενον, πλὴν ἐάν, κοινὴ συμφωνία πάντων τῶν συνενοριτῶν ἢ συνδημοτῶν, ἐξαιτηθῇ ἢ του μητροπολίτου ἄδεια πρὸς οἰανδήποτε τῆς γλώσσης μεταβολήν· τὸ μέρος δέ, ὅπερ εὐαρεστεῖται εἰς τὴν γλώσσαν, ἧς ἢ χρῆσις ἀνέκαθεν ἐξακολουθεῖ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ, δύναται νὰ κτίσῃ ἰδίαν ἐκκλησίαν· τὸ δικαίωμα ὅμως ἔσται πάντοτε τὸ καθεστῶς. 14. Τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς του Βουλγαρικοῦ Θέματος ἱερῶν ἐκκλησιῶν ὁ κλῆρος ἀπαραιτήτως ὑπάγεται ὑπὸ τὴν ἄμεσον ποιμαντικὴν ἐποπτεῖαν καὶ κανονικὴν ἐξάρτησιν τοῦ κατὰ τὸν ἐπίσκοπου, οὐ καὶ μνημονεύει, παρ' οὐ καὶ διορίζεται καὶ κρίνεται καὶ παύεται, κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ἐπομένως καὶ ἡ ἐν Παλατᾷ κειμένη ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἢ ὑπὸ βουλγάρων συντηρουμένη, ὑπάγεται εἰς τὰς κανονικὰς διατάξεις, χορηγουμένου αὐτοῖς, ἐὰν θέλωσι, τοῦ δικαιώματος τοῦ ἔχειν ἴδιον τιτουλάριον ἐπίσκοπον, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐνορίᾳ κειμένων ἐπισημοτέρων ἐκκλησιῶν. 15. Ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου οἱ μητροπολίται τοῦ Βουλγαρικοῦ Θέματος ἀπολαύουσιν ὡς ἐκλογεῖς καὶ ὡς ἐκλέξιμοι, τῶν αὐτῶν δικαίων, ὧν καὶ οἱ λοιποὶ του θρόνου μητροπολίται. 16. Ὅσοι τῶν μητροπολιτῶν ἢ ἐπισκόπων του Βουλγαρικοῦ Θέματος, ἕνεκα τῶν ἰδίων ἢ ἐπαρχιακῶν ὑποθέσεων, ἀναγκάζονται μεταβῆναι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἰσχύουσι καὶ ἐπ' αὐτῶν αἱ αὐταὶ κανονικαὶ διατυπώσεις, ὅσαι καὶ περὶ τῆς λοιπῆς ἱεραρχίας τοῦ θρόνου. 17. Οἱ ἐκ τοῦ

Βουλγαρικού Θέματος τυχόν ένδημοῦντες εἰς Κωνσταντινούπολιν μητροπολίται χοροστατοῦσιν ἐπ' ἐκκλησίας, ἢ καὶ παρεδρεύουσιν ἐν τῇ Συνόδῳ, κατὰ πρόσκλησιν τιμητικὴν τοῦ πατριάρχου, ἀπαραλλάκτως, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ τυχόν ένδημοῦντες μητροπολίται τοῦ θρόνου, οἱ μὴ ὄντες ἐν ἐνεργείᾳ μέλη συνοδικά. 18. Εἴαν υπάρχωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει νομίμως ἀνεγνωρισμένοι λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Θέματος τούτου, προσκαλοῦνται καὶ αὐτοὶ εἰς ἐκεῖνας τάς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις γενικὰς συνελεύσεις, εἰς ὅσας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι ἄλλων ἐπαρχιῶν».

Γ) Ο Ὅρος τῆς Συνόδου τοῦ 1872

Αθανάσιος Αγγελόπουλος, *Ο Κόσμος τῆς Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1995, σσ. 601-602.

«Προσέχειν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ὑμᾶς τό Πνεῦμα τό ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος» τό τῆς ἐκλογῆς ἡμῖν σκεῦος ἐντέλλεται, λύκους τε βαρεῖς μὴ φειδομένους τοῦ ποιμνίου καὶ ἄνδρας διεστραμμένα λαλῶντας, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητάς ὀπίσω αὐτῶν, ἀναστήσεσθαι ἐν μέσῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, προαγορεύων, καὶ γρηγορεῖν ἡμᾶς διὰ τοῦτο παρακελευόμενος.

Τιοῦτους τοίνυν ἄνδρας καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐν τῷ τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου κλίματι ἐκ μέσου τοῦ εὐσεβοῦς βουλγαρικοῦ λαοῦ ἐξαναστάντας, καὶ φυλετισμοῦ καινὴν τινα δόξαν ἀπὸ τοῦ γεηροῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας παρεισαγαγεῖν τολμήσαντας, καὶ καταφρονητάς τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων γενομένους, πρωτοφανὴ ἐπ' ἀθετήσει αὐτῶν φυλετικὴν παρασυναγωγὴν συστήσαι ἀπαυθαδιάσαντας, μετ' ἐκπλήξεως καὶ ἄλγους καρδίας καταμαθόντες, τὸν ζῆλον τοῦ Κυρίου, ὡς εἰκὸς ἀνεζωσμένοι καὶ τὴν τοῦ κακοῦ διάδοσιν ἐν μέσῳ τοῦ εὐσεβοῦς τούτου λαοῦ ἀνακόψαι ἀξιοχρέως προνοοῦμενοι, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συνελήλυθαμεν.

Καὶ δὴ ἐν κατανύξει ψυχῆς τὴν ἄνωθεν παρά τοῦ Πατρός τῶν φώτων χάριν ἐπικαλεσάμενοι, καὶ τό Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, «ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι», εἰς μέσον προθέμενοι, τὸν μὲν φυλετισμὸν πρὸς τε τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν καὶ τό ἀπ' αἰῶνων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πολίτευμα ἀντιπαρεξετάσαντες, οὐχ' ὅπως ξένον, ἀλλὰ καὶ πολέμιον ἄντικρυς αὐτοῖς κατεφωράσαμεν, τάς δὲ παρανομίας, τάς ἐπὶ συστάσει γενομένας τῆς φυλετικῆς αὐτῶν παρασυναγωγῆς, καθ' ἐκάστας ἀπαριθμηθείσας, ὑπὸ τοῦ συντάγματος τῶν ἱερῶν κανόνων ἀναφανδὸν κατεξελεγεχόμενας κατείδομεν.

Διό και μετά τῶν ἁγίων καί θεοφόρων πατέρων ἡμῶν «ἀσπασίως τούς θείους κανόνες ἐνστερνιζόμενοι, καί ὀλόκληρον τήν αὐτῶν διαταγήν καί ἀσάλευτον κρατύνοντες, τῶν ἐκτεθέντων ὑπό τῶν σαλπύγγων τοῦ Πνεύματος πανευφήμων Ἀποστόλων, τῶν τε Ἁγίων ἐπτά Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπί ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων, καί τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν· ἐξ ἑνός γάρ ἅπαντες καί τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀνασθέντες ὄρισαν τά συμφέροντα», ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀποφαινόμεθα·

Α΄) Ἀποκηρύττομεν κατακρίνοντας καί καταδικάζοντας τόν φυλετισμόν, τουτέστι τάς φυλετικές διακρίσεις καί τάς ἐθνικάς ἔρεις καί ζήλους καί διχοστασίας ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀντικείμενον τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου καί τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν, «οἱ καί τήν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι, καί ὅλην τήν χριστιανικήν πολιτείαν διακοσμοῦντες πρός θείαν ὁδηγοῦσιν εὐσέβειαν»·

Β΄) Τούς παραδεχομένους τόν τοιοῦτον φυλετισμόν καί ἐπ' αὐτῷ τολμῶντας παραπηγνῶναι καινοφανεῖς φυλετικές παρασυναγωγάς κηρύττομεν, συνωδᾷ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν, ἀλλοτρίους τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας καί αὐτό δὴ τοῦτο ΣΧΙΣΜΑΤΙΚΟΥΣ. Ἐπομένως, τούς ἀποσχίσαντας ἑαυτούς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καί ἴδιον θυσιαστήριον πῆξαντας, καί ἴδιαν φυλετικήν παρασυναγωγήν συστησαμένους, ἤτοι τούς προκαθαιρεθέντας καί ἀφορισθέντας, Ἰλαρίωνα τόν ποτέ Μακαριουπόλεως, Πανάρετον τόν ποτέ Φιλιππουπόλεως, Ἰλαρίωνα τόν ποτέ Λοφτσοῦ, Ἀνθιμον τόν ποτέ Βιδύνης, καί τούς ἤδη καθαιρεθέντας, Δωρόθεον τόν τέως Σοφίας, Παρθένιον τόν τέως Νυσσάβας, Γεννάδιον τόν τέως Βελισσοῦ, καί τούς ὑπ' αὐτῶν ἀνιέρως χειροτονηθέντας ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς τε καί διακόνους, καί πάντας τούς κοινωνοῦντας καί συμφρονοῦντας καί συμπράττοντας αὐτοῖς, καί τούς δεχομένους ὡς κυρίας καί κανονικάς τάς ἀνιέρους αὐτῶν εὐλογίας τε καί ἱεροπραξίας, κληρικούς τε καί λαϊκούς κηρύττομεν ΣΧΙΣΜΑΤΙΚΟΥΣ καί ἀλλοτρίους τῆς τοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ταῦτα οὕτω διοριζόμενοι, δεόμεθα τοῦ παναγάθου καί φιλανθρώπου Θεοῦ καί Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ καί τελειωτοῦ τῆς ἡμετέρας πίστεως, ἵνα τήν μέν ἁγίαν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν διατηρῇ ἄμωμον καί ἀλώβητον ἀπό πάσης νεωτερικῆς λύμης, ἐρηρυσμένην ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καί προφητῶν· τοῖς δέ ἑαυτούς ἀπ' αὐτῆς ἀποσχίσασι καί ἐπὶ τῇ τοῦ φυλετισμοῦ δόξῃ τήν παρασυναγωγήν αὐτῶν πῆξασι δῶ μετάνοιαν, εἴ πως ποτέ ἀνανήψαντες καί τά ἑαυτῶν ἀποπτύσαντες προσέλθοιεν τῇ μιᾷ, ἁγίᾳ, καθολικῇ καί ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ· ἵνα ἐν αὐτῇ δοξάζωσι μετά πάντων τῶν ὀρθοδόξων τόν μέγαν τῆς εἰρήνης ἄγγελον καί Θεόν, τόν ἐλθόντα καταλλάξαι πάντας καί εἰρήνην εὐαγγελίσασθαι τοῖς ἐγγύς τε καί μακράν· ὅτι αὐτῷ

πρέπει πᾶσα δόξα, τιμή καί προσκύνησις, συν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

† Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΝΘΙΜΟΣ

ἔχων καὶ τὴν γνώμην τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ανθίμου του Βυζαντίου ὀρίσας ὑπέγραψα.

† Ὁ πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ πατριάρχης πρώην Κωνσταντινουπόλεως Ἰωακείμ ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ πάπας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Σωφρόνιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἱερόθεος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Κύπρου ἀρχιεπίσκοπος Σωφρόνιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Ἡρακλείας Πανάρετος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Νικομηδείας Διονύσιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Νικαίας Ἰωαννίκιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Χαλκηδόνος Γεράσιμος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Δέρκων Νεόφυτος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Τορνόβου Γρηγόριος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Διδυμοτείχου Διονύσιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Ἰκονίου Σωφρόνιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Ἀγκύρας Χρῦσανθος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Αἴνου Μελέτιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Σάμου καὶ Ἰκαρίας Γαβριήλ ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Σωζουαγαθουπόλεως Θεόφιλος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Ἰμβρου Παῖσιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Βελεγράδων Ἄνθιμος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Νύσσης Καλλίνικος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Σβορνικίου Διονύσιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Λιτίτζης Ἰγνάτιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Βράτσης Παῖσιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Μελιτουπόλεως Εὐγένιος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

† Ὁ Ἀναστασιουπόλεως Κύριλλος ὀρίσας ὁμοίως ὑπέγραψα.

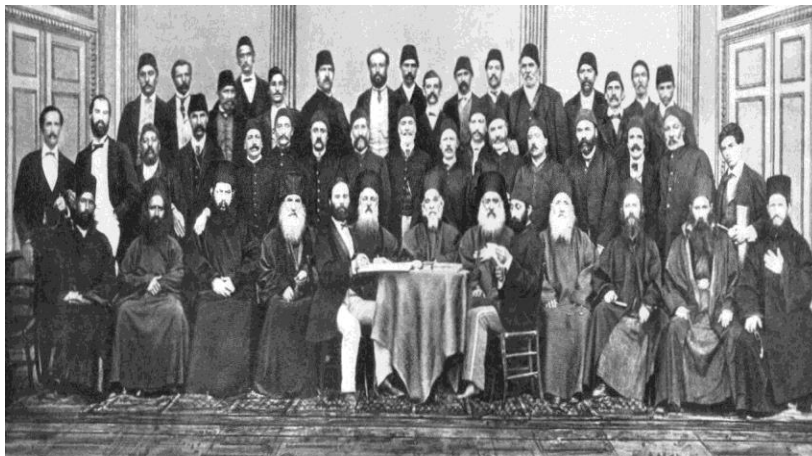
- † Ό Παμφίλου Διονύσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.
- † Ό Χαριουπόλεως Γεννάδιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.
- † Ό Άργυρουπόλεως Άθανάσιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα.
- † Ό Λαοδικείας Παρθένιος όρίσας όμοίως ύπέγραψα».

B. Φωτογραφικό Υλικό

1) Το φιρμάνι ίδρυσης της Βουλγαρικής Εξαρχίας.

2) Συνέλευση της Βουλγαρικής Εξαρχίας το 1871.

π. Στυλιανός Μουστακούδης, Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο Καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

3) Η σφραγίδα της Βουλγαρικής εξαρχίας Μπαλγάρσκα Εκζάρχια 1872.

4) Επιστολή της Επιτροπής Πρωτοβουλίας για την οργάνωση της «Μακεδονικής» Εκκλησίας.

π. Στυλιανός Μουστακούδης, Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο Καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

5) Στιγμιότυπο από την τελετή ενθρονίσεως του Πατριάρχου Γερμανού στο Πατριαρχείο Πεκίου στις 29 Μαΐου 1960. Πηγή: Γεώργιος Νεκτάριος Λόης, *Ο Πατριάρχης Γερμανός Βίος-Δράση* (1958-1990), Θεσσαλονίκη 2007, σ. 525.

6) Ο Μακαριώτατος Πατριάρχης Σερβίας κ. Γερμανός και ο πρόεδρος της Γιουγκοσλαβίας Ιωσήφ Μπροζ Τίτο. Πηγή: Γεωργ. Νεκτ. Λόης, *Ο Πατριάρχης Γερμανός Βίος-Δράση* (1958-1990), Θεσσαλονίκη 2007, σ. 529.

π. Στυλιανός Μουστακούδης, Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο Καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

7) Χάρτης των Μητροπόλεων της π.Γ.Δ.Μ.

8) Το έμβλημα της «Μακεδονικής» Ορθοδόξου Εκκλησίας.

π. Στυλιανός Μουστακούδης, Από το Αυτόνομο στο Αυτοκέφαλο Καθεστώς της Εκκλησίας της Δημοκρατίας της Βορείου Μακεδονίας

9) Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος και επικεφαλής της ΜΟΕ κ. Στέφανος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγές

1. ΣΥΝΤΑΓΜΑ: Γ. Α. Ράλλη – Μ. Ποτλή (εκδ.), *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των ιερών Οικουμενικών και Τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος αγίων Πατέρων*, τ. Α'-ΣΤ', Αθήνησιν, 1852-1859.

Βοηθήματα

1. Αγουρίδης Σάββας (επ. – μτφρ.), *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, Αθήνα 1980.
2. Αγγελόπουλος, Αθανάσιος, «Κράτος Σκοπίων. Η λύση του Εκκλησιαστικού Ζητήματος - Υπό τον προβολέα του Πολιτικού Ζητήματος», *Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία», Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών – Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*, Τόμος Δ', Πάτρα 2013.
3. Αγγελόπουλος, Αθαν., *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στη χερσόνησο του Αίμου σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2023.
4. Αγγελόπουλος, Αθαν., *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στις σημερινές γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 2019.
5. Αθανάσιος Αγγελόπουλος – Εμμανουήλ Καραγεωργούδης, *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στις σημερινές γεωπολιτικές εξελίξεις στην Ευρώπη*, Θεσσαλονίκη 2019.
6. Αγγελόπουλος, Αθαν., *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας στα Βαλκάνια σήμερα*, τομ. Β', Η ετεροδιδασκαλία του Φυλετισμού, ΙΕΘΠ, Θεσσαλονίκη 1995.
7. Αγγελόπουλος, Αθαν., *Ο κόσμος της Ορθοδοξίας. Η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία στο παρελθόν και στο παρόν*, Θεσσαλονίκη 1984.
8. Αγγελόπουλος, Αθαν., *Σερβική Εκκλησία*, ΘΗΕ 11, Αθήνα 1967, σσ. 68-70.
9. Αγγελόπουλος, Αθαν., *Το αυτοκέφαλο της "Μακεδονικής Ορθοδόξου Εκκλησίας" επί τη βάσει των αποφάσεων της έκτακτης Συνόδου της Ιεραρχίας της Σερβικής Ορθοδόξου Εκκλησίας*, ΔΣΒ 15, Θεσσαλονίκη 1967, σσ. 47-64.
10. Αγγελόπουλος, Αθαν., «Το εκκλησιαστικό καθεστώς των Μητροπόλεων της Βορείου Μακεδονίας από του 1913 μέχρι σήμερα», *Μακεδονικά* 15 (1975), σσ. 28-44.
11. Γόνης Β. Δημήτριος, *Ιστορία των Ορθοδόξων Εκκλησιών Βουλγαρίας και Σερβίας*, Αθήνα 2005.

12. Δεληκάρη, Αγγελική, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδων κατά τον Μεσαίωνα*, Θεσσαλονίκη 2014.
13. Θεόκλητος Διονυσιάτης (μοναχός), *Ορθοδοξία και Πολιτική*, Αθήνα 2003.
14. Καραμούζης, Πολύκαρπος, *Εθνοφυλετισμός και Οικουμενισμός στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, *Θρησκευολογία* 3, Αθήνα 2002, σσ. 109-122.
15. Κιτρομηλίδης Πασχάλης, *Θρησκεία και πολιτική στον Ορθόδοξο κόσμο*, Θεσσαλονίκη 2021.
16. *Ο ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας στις εθνικές διεκδικήσεις των Βαλκανίων*, Θεσσαλονίκη 1985.
17. Κονιδάρης Ιωάννης, *Εγχειρίδιο Εκκλησιαστικού Δικαίου*, Αθήνα 2000.
18. Γρηγόρης Λιάντας, «Το Αυτοκέφαλο και το Αυτόνομο υπό το πρίσμα των Διορθοδόξων Σχέσεων», *Οι Θεσμοί του αυτοκεφάλου και του αυτονόμου καθεστώτος στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, (Μελέτες-Πηγές), Μέθεξις, Θεσσαλονίκη 2014.
19. Λόης, Γεώργιος Νεκ., «Βαλκάνια και Σλάβοι». Το πρώτο Σερβικό κράτος και ο εκχριστιανισμός αυτού, *Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία»*, Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών – Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Τόμος Γ΄, Πάτρα 2012.
20. Λόης, Γεώργιος Νεκ., Η πολιτική και η εκκλησιαστική κατάσταση στην Σερβία μετά τον Στέφανο Δουσάν και η είσοδος των Οθωμανών στα Βαλκάνια (1355-1389), *Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία»*, Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών – Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, Τόμος Δ΄, Πάτρα 2013.
21. Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος Αθ., Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας στη σερβική ιστοριογραφία, *Εκκλησιολόγος*, 19 & 23 Δεκ. 2008, ανάτυπο, σ. 13.
22. Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, *Ιστορία της Σερβίας. Πολιτική και Εκκλησιαστική*, Αθήνα 2017.
23. Λόης, Γεώρ. Νεκ., «Ο εκχριστιανισμός των Κροατών· Απόψεις για τη ζωή και το έργο των διαφωτιστών των Σλάβων Κυρίλλου και Μεθοδίου», *Χριστιανική Μακεδονία – Η ενδοχώρα της στον κόσμο της Ορθοδοξίας της Χερσονήσου του Αίμου – Ίδρυμα Εθνικού και Θρησκευτικού Προβληματισμού*, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 404-428.
24. Λόης, Γεώρ. Νεκ., *Ο Πατριάρχης των Σέρβων Γερμανός Βίος-Δράση (1958-1990)*, Θεσσαλονίκη 2007.

25. Λόης, Γεώργιος Νεκτάριος, Το «Μακεδονικό» Ζήτημα από εκκλησιαστικής και πολιτικής πλευράς στη σερβική ιστοριογραφία, *Επιστημονική Επιθεώρηση του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Σπουδές στην Ορθόδοξη Θεολογία», Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών – Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου*, Τόμος Ε΄, Πάτρα 2014.
26. Μουστάκης, Β., «Βουλγαρική Εκκλησία», ΘΗΕ 3, Αθήνα 1963, σσ. 998-999.
27. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Μαρία, *Οι βαλκανικοί λαοί. Από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος}-19^{ος} αι.)*, Θεσσαλονίκη ⁽²⁾1991.
28. Παναγόπουλος, Αλέξιος, *Σκοπιανό. Η υπόσταση της Σχισματικής Εκκλησίας των Σκοπίων μέσα από μία διαβαλκανική και εθνική προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη 2015.
29. Στεφανίδης Βασίλειος (αρχίμ.), *Εκκλησιαστική Ιστορία απ' αρχής μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1998.
30. Σφέτας Σπυρίδων, *Οι μεταλλάξεις του Μακεδονικού*, Αθήνα 2018.
31. Ταρνανίδης, Ιωάν., *Η διαμόρφωση του αυτοκεφάλου της Βουλγαρικής Εκκλησίας 864-1235*, Θεσσαλονίκη 1976.
32. Ταρνανίδης, Ιωάν., *Θεωρία και πράξη στην ιστορική εξέλιξη του αυτοκεφάλου των Σλαβικών Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2006.
33. Ταρνανίδης, Ιωάν., *Ιστορία της Βουλγαρικής Εκκλησίας*, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη ⁽²⁾2005.
34. Ταρνανίδης, Ιωάν., *Ιστορία της Σερβικής Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 1998.
35. Ταρνανίδης, Ιωάν., *Στα βόρεια της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 1992.
36. Ταχιάος, Αντώνιος –Αιμίλιος, *Η Αρχιεπισκοπή Αχρίδος ως υπόδειγμα ελληνοσλαβικής συμβίωσης*, «Τόμος: Χριστιανική Μακεδονία. Πελαγονία – Μια άλλη Ελλάδα, Θεσσαλονίκη –Αχρίδα, (επιμέλεια – εποπτία Αθανάσιος Αγγελόπουλος)», Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 457-462.
37. Ταχιάος, Αντώνιος- Αιμίλιος, *Ἡ Ἐθνική ἀφύπνισις τῶν Βουλγάρων καὶ ἡ ἐμφάνισις βουλγαρικῆς ἐθνικῆς κινήσεως ἐν Μακεδονίᾳ*, Θεσσαλονίκη 1974.
38. Τρίτος, Μιχαήλ, *Η Μακεδονική Εκκλησία των Σκοπίων. Ιστορική και επίκαιρη συμβολή στην επίλυση προβλήματος του Σερβικού Πατριαρχείου*, Ιωάννινα 1999.
39. Τρίτος, Μιχαήλ, *Η Ορθόδοξη Εκκλησία στα Βαλκάνια σήμερα*, Θεσσαλονίκη 2004.
40. Τρίτος, Μιχαήλ, «Η σχισματική Εκκλησία των Σκοπίων και το μαρτύριο του αρχιεπισκόπου Αχρίδος Ιωάννου», *Ενατενίσεις* 11 (Μάιος-Αύγουστος 2010).

41. Τρίτος, Μιχαήλ, *Ιστορία και σύγχρονος βίος των Σλαβικών και λοιπών Ορθοδόξων Εκκλησιών*, Θεσσαλονίκη 2012.
42. Χρυσανθόπουλος, Μιχαήλ, Αχρίδα, *Ιστορική διαχρονική πορεία*, Αθήνα 2008.

Ιστότοποι, Ιστοσελίδες

43. [el.wikipedia.org/wiki/](https://el.wikipedia.org/wiki/Μακεδονική_Ορθόδοξη_Εκκλησία_-_Αρχιεπισκοπή_Οχρίδας) Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία - Αρχιεπισκοπή Οχρίδας, ανακτήθηκε 26 Ιουνίου, 2024
44. Orthdoxtimes.gr <https://www.orthdoxtimes.gr/anatrepei-paradoseis-aionon-to-patriarceio-servias-chorigise-tomo-aftokefalias-stin-archiepiskopi-acgridos>, ανακτήθηκε στις 26 Ιουνίου, 2024
45. Romfea.gr <https://www.romfea.gr/katigories/10-aporseis/50549-to-ierokanoniko-provlima-tis-ekklisias-ton-skorpion>, ανακτήθηκε 26 Ιουνίου, 2024
46. Romfea.gr <https://www.romfea.gr/epikairoτητα-xronika/50135-i-moe-apodexthike-tin-apofasi-tou-patriarxeiou-servias-stoxos-i-aftokefalia> ανακτήθηκε στις 26 Ιουνίου, 2024
47. Romfea.gr <https://www.romfea.gr/49974-to-oikoumeniko-patriarxeio-anagnorise-tis-sxismatiki-ekklisia-ton-skorpion>, ανακτήθηκε στις 30 Ιουνίου 2024.

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνο».

π. Στυλιανός Μουστακούδης